

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Γεώργιος Κουρουπέτρογλου

**Σύστημα Εναλλακτικής Επικοινωνίας BLISS
Εγχειρίδιο Χρήσης**

ΑΘΗΝΑ
2000

Επικοινωνία: Γεώργιος Κουρουπέτρογλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών,
Πανεπιστημιόπολη, Ιλίσια,
15784 Αθήνα

Τηλέφωνο: 210 7275305

Fax: 210 6018677

Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο: koupe@di.uoa.gr

Ιστοθέση: www.e-bility.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΠΟΙΑ Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ BLISS ;	2
Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	3
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS	4
Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ BLISS ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ	5
ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ BLISSYMBOLICS COMMUNICATION INSTITUTE (B.C.I.)	5
II. ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS	9
Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS	10
1. Εικονογράμματα	10
2. Αυθαίρετα σύμβολα	10
3. Ιδεογράμματα	12
4. Σύνθετα σύμβολα	13
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΥ	14
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΚΑΘΟΡΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	14
1. Σχήμα – μορφή	14
2. Μέγεθος	16
3. Θέση	17
4. Κατεύθυνση	18
5. (Μεσο)διάστημα	19
6. Δείκτης	19
7. Αριθμός (νούμερο)	20
8. Αναφορές θέσης	20
9. Σύνθετα και συνδεδεμένα σύμβολα	21
ΟΙ ΕΝΔΕΙΚΤΕΣ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ	24
1. Ενδείκτης αντικειμένου	24
2. Ενδείκτης ενέργειας	25
3. Ενδείκτης ενέργειας του παρελθόντος (παρελθοντικής)	25
4. Ενδείκτης ενέργειας μελλοντικής	26
5. Ενδείκτης περιγραφής (εκτίμησης)	26
6. Ενδείκτης πληθυντικού	26
ΕΠΕΚΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΝΟΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	27
ΠΡΟΣΘΕΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΕΝΟΣ ΧΡΗΣΤΙΚΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ	28
1. Μέρη σώματος	28
2. Αισθήματα	30
3. Άνθρωποι	30
4. Φαγητό	33
5. Ενδυμασία	35
ΜΟΡΙΑ	36
III. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	43
1. Η έννοια του αντίθετου	45
2. Μέρος (του)	46
3. Μεταφορά	47
4. Ένταση	47
5. Σύμβολο του «μέρους»	48
6. Παρόμοια με	49
7. Παρόμοιος ήχος (ομόηχο)	49
8. Ανήκω σε, πάω μαζί με κάτι άλλο	50
9. Γράμματα της αλφαβήτου	51
10. Συνδεδεμένα Σύμβολα	51
11. Η άρνηση	52
12. Η κτήση	53

13. Ταξινομητές	54
14. Συσχετιστής	55
15. Εκτίμηση πριν και μετά την πράξη	56
16. «Μεγάλο» και «μικρό» νόημα	57

IV. ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΟ BLISS 59

1. Μορφές δήλωσης	61
2. Επεκτεταμένες προτάσεις	62
3. Δηλώσεις άρνησης	63
4. Εντολές	63
5. Εντολή σε τύπο ευγένειας	64
6. Δηλώσεις πιθανότητας	64
7. Ερώτηση	66
8. Αρνητικές ερωτήσεις	67
9. Παθητική φωνή	68
10. Δευτερεύουσες λέξεις	69

V. ΠΩΣ ΝΑ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS 71

ΤΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ	74
ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝΔΕΙΚΤΕΣ	76
Ο ΕΝΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ (ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ)	80
ΧΩΡΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	81
1. Σύνθετα σύμβολα (σύνθεση στη σειρά)	81
2. Σύμβολα σε μια πρόταση	82

VI. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΜΕ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS 83

1. Διοίκηση – Διεύθυνση	84
2. Γονείς	85
3. Επαγγελματίες	85
4. Οι παρέχοντες φροντίδα	86
5. Αδέλφια και συνομήλικοι	87
6. Βοηθήματα επικοινωνίας βασισμένα σε υπολογιστές	87

VII. ΕΚΤΙΜΗΣΗ 89

1. Πως το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει ;	90
2. Για ποια πράγματα επιχειρεί να επικοινωνήσει το παιδί;	92
3. Με ποιους επιχειρεί να επικοινωνήσει το παιδί;	92
4. Πως το παιδί αντιδρά όταν οι προσπάθειες του για επικοινωνία είναι ανεπιτυχείς	93
5. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της νοητικής λειτουργίας – αντίληψης ενός παιδιού.	93
ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ	94
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ	106
1. Μέθοδος των ερεθισμάτων που έχουν σχέση με τη γλώσσα (ομιλία)	106
2. Τα χαρακτηριστικά του προβλήματος επικοινωνίας	107

VIII. ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ 111

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	112
1. Τα σύμβολα BLISS ως ένα σύστημα επικοινωνίας επιφανειακού επιπέδου (ανταποκρίνεται στο μοντέλο 3)	113
2. Τα σύμβολα BLISS ως ένα σύστημα γλωσσικής έκφρασης βαθύτερου επιπέδου (ανταποκρίνεται στα μοντέλα 1 και 2)	113
ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	114
ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ BLISS ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	114
1. Στάδιο μιας λέξης	114

2. Στάδιο δύο λέξεων	116
3. Στάδιο τηλεγραφικού λόγου	116
4. Στάδιο λειτουργικών λέξεων	117
5. Πληθυντικός	119
6. Ερωτήσεις	120
7. Αρνητικός τύπος	121
8. Παθητική φωνή	122
ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΔΕΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.	123
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΥΜΒΟΛΑ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΟ	125
1. Διδάσκοντας σύμβολα για πράγματα και πρόσωπα	126
2. Διδάσκοντας σύμβολα για δράση	126
3. Διδάσκοντας σύμβολα για συναισθήματα	128
ΕΞΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	129
1. Παιχνίδια	129
2. Βιβλία	131
3. Πίνακες ανακοινώσεων	132
4. Προγράμματα	132
ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS	133

ΙΧ. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ	135
ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΠΟΔΕΙΞΗΣ – ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	136
1. Απ' ευθείας επιλογή	136
2. Κωδικοποίηση	136
3. Σάρωση	138
ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	138
ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ FITZGERALD (F)	140
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΙΝΑΚΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ	141
1. Σχέδιο για απ' ευθείας επιλογή	141
2. Σχέδιο για την μέθοδο του γραμμικού κώδικα	141
3. Σχέδιο για τη μέθοδο κώδικα δυο βημάτων	141
4. Σχέδιο για την μέθοδο σάρωσης	142
5. Σχέδιο για πίνακα με κάθετη υπόδειξη με το μάτι	142
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΙΝΑΚΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	144
ΗΛΕΚΤΡΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ	144
ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΗΛΕΚΤΡΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΒΟΗΘΗΜΑΤΟΣ	145
1. Είναι το επίπεδο πνευματικής λειτουργίας του παιδιού τέτοιο που να του επιτρέπει να μάθει να χρησιμοποιεί το βοήθημα ;	145
2. Πώς γίνεται ο έλεγχος της μονάδας ;	145
3. Πώς είναι η μορφή , το σχήμα, το μέγεθος κλπ του πίνακα όπως αντιμετωπίζεται από το ανάπηρο άτομο ;	145
4. Ποιος είναι ο τρόπος απόκρισης;	145
5. Πώς μπορεί το βοήθημα να χρησιμοποιηθεί ;	146
6. Ποιο είναι το αρχικό κόστος και τι υπηρεσίες είναι διαθέσιμες για την συντήρηση και επισκευή του βοηθήματος ;	146

Η αρχική μορφή του βιβλίου αυτού δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου ΑΙΝΕΙΑΣ: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΥΕΛΙΚΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΥΞΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΕΠΕΤ II με συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹.

Το εγχειρίδιο αυτό βασίζεται στο επίσημο Εγχειρίδιο Χρήσης και Διδασκαλίας του Συστήματος BLISS "**Teaching and Using Blissymbolics**" του Eugene T. McDonald, Ed.D., που έχει εκδοθεί από το **Blissymbolics Communication Institute (1980, Canada)**³, με προσαρμογές στην ελληνική γλώσσα και πραγματικότητα.

Το εγχειρίδιο υλοποιήθηκε με τη βοήθεια της κας Αννας Βακάλου από το Κέντρο Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (ΚΑΑΜΕΑ) Σερρών, της κας Σταυρούλας Λιάλιου από το ΕΚΠΑ, (για τη δημιουργία των συμβόλων BLISS καθώς και τη γενική επιμέλεια της έκδοσης) και από της Ελένης Μάλλιου επίσης από το ΕΚΠΑ (για τη φιλολογική επιμέλεια).

Παράλληλα με το Εγχειρίδιο Χρήσης του Συστήματος Επικοινωνίας BLISS, στα πλαίσια του έργου ΑΙΝΕΙΑΣ έχει υλοποιηθεί ένα **Πλήρες Μεταφραστικό Λεξικό του Συστήματος BLISS**³ σε έντυπη μορφή αλλά και ηλεκτρονική μορφή προσβάσιμη από το Διαδίκτυο αλλά και έκδοση σε CD-ROM. Για το Σύστημα BLISS, καθώς και για τα πλέον διαδεδομένα **Συμβολικά Συστήματα Διαπροσωπικής Επικοινωνίας**⁴ δημιουργήθηκαν εκτενείς αναφορές και περιγραφές στα πλαίσια του έργου, όπως και αναφορά για τα επικοινωνιακά και λοιπά χαρακτηριστικά των **χρηστών**⁵ τέτοιων συστημάτων. Σε ηλεκτρονική μορφή έχει επίσης κατασκευαστεί **Πολυλεξικό** που υποστηρίζει διάφορα συστήματα Συμβολικών και φυσικών γλωσσών⁶. Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί αρκετές εφαρμογές λογισμικού για την εκμάθηση του **Συστήματος Επικοινωνίας BLISS**^{7,8,9,10,11}

-
1. Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ 'ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΥΕΛΙΚΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΥΞΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ' www.di.uoa.gr/speech/aeneas
  2. Blissymbolics Communication International <http://home.istar.ca/~bci/>
  3. Γ. Κουρουπέτρογλου, Κ. Βίγλας, Σ. Λιάλιου, «Πλήρες Μεταφραστικό Λεξικό Bliss- Ελληνικών» Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2000.
  4. Γ. Κουρουπέτρογλου, Σ. Λιάλιου, «Συμβολικά Συστήματα Εναλλακτικής Διαπροσωπικής Επικοινωνίας», Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2000.
  5. Γ. Κουρουπέτρογλου, Σ. Λιάλιου, «Εναλλακτική και Επαυξητική Διαπροσωπική Επικοινωνία Ατόμων με Αναπηρία» Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2001..
  6. Γ. Κουρουπέτρογλου, Κ. Βίγλας, Σ. Λιάλιου, « Ηλεκτρονικό πολυλεξικό αναπαραστάσεων φυσικών γλωσσών και μη ορθογραφικών συστημάτων επικοινωνίας» Τεχνική Εκθεση 2.1., Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, ΕΠΕΤ II, Αθήνα 2000
  7. G. Kouroupetroglou, A. Charoupias and A. Anagnostopoulos: "Information technology and Blissymbolics: An Educational Environment for the non-vocal communication", Proc. of the EURIT Conf. April 24-27, 1990, Herning, Denmark.
  8. G. Kouroupetroglou and C. Viglas: "MULTIGRACE: A Multimedia Learning and Teaching Environment for Graphic Interpersonal Communication Systems", Proc. of ISAAC 94 Conf., Maastricht NL, 9-13 October, 1994, pp 407-409.
  9. G. Kouroupetroglou, M. Stamati and C. Metaxaki-Kossionides: "World-Wide-Web Supporting for the Learning of Non-Orthographic Languages", Proc. Of the 7th International Conference on Didactics of Mathematics and Information in Education - ICCE'99, November 4-5, 1999, Chiba, Japan, pp 995-1002.
  10. G. Kouroupetroglou, M. Stamatis and C. Metaxaki-Kossionides: "Educational Endorsement via the World Wide for the Learning of Non-Orthographic Languages", Proc of the 4th Conference on Didactics of Mathematics and Informatics in Education, 1-3 Oct., 1999, Rethymno.
  11. G. Kouroupetroglou, C. Viglas and C. Metaxaki-Kossionides: "Web-Enabled Teaching Aid for Non-orthographic Languages", Proceedings of SITE 2000 San Diego, 2000, pp 1962-1967.
  12. Bliss, C. Semantography (Blissymbolics). Sydney: Semantography Publications, 1965.

Τα σύμβολα BLISS που περιλαμβάνονται στο παρόν λεξικό βασίζονται στο βιβλίο «Semantography»¹², © C.K. Bliss 1949. Από το 1982, τα δικαιώματα χρήσης των Συμβόλων BLISS από Ατομα με Ειδικές Ανάγκες και Ατομα με Προβλήματα Επικοινωνίας ανήκουν αποκλειστικά στο Blissymbolics Communication Institute (B.C.I., 350 Rumsey Road, Toronto, Ontario, Canada, M4G 1R8).

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΟΙΑ Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ BLISS;

Στο ενδιαφέρον διήγημα «Η χώρα των τυφλών» (The country of the blind) του H.G. Wells, περιγράφεται η τραγική θέση ενός άντρα που έβλεπε κανονικά όταν αποκλείστηκε σε ένα απομονωμένο βουνό στο οποίο όλοι οι κάτοικοι ήταν τυφλοί και μάλιστα τυφλοί για πολλές γενιές. Η κοιλάδα τους είχε αποκοπεί από τον υπόλοιπο κόσμο, όταν μια ηφαιστειακή έκρηξη έκλεισε τις διόδους του βουνού, αποκλείοντας πολλές οικογένειες σε αυτή. Οι κάτοικοι ανέπτυξαν μια γεωργική κοινότητα που ήταν αυτάρκης, και καθώς μια γενετική ανωμαλία προκαλούσε όλο και περισσότερα κρούσματα τυφλότητας που αυξάνονταν με κάθε γενιά, η κοινότητα προσάρμοζε τις συνήθειες και τις δραστηριότητές της στη νέα αυτή κατάσταση, ώστε τελικά τα τυφλά μέλη της μπορούσαν να εργάζονται και να ζούν αρμονικά με τα υπόλοιπα μέλη. Καταληκτικά, όλοι οι κάτοικοι τυφλώθηκαν και σύντομα κανείς δεν είχε ανάμνηση του τι σημαίνει να βλέπεις. Αλλωστε μέχρι τότε, η κοινότητα είχε αναπτύξει έναν ιδιαίτερο, πολύπλοκο και ώριμο πολιτισμό και αντίστοιχη νοοτροπία που επέτρεπε στα τυφλά άτομα να εργάζονται παραγωγικά και να συμβιώνουν ειρηνικά.

Σε αυτή την κοιλάδα αποκλείστηκε τυχαία αυτός ο άνθρωπος που έβλεπε. Στη διαπίστωση ότι όλοι οι κάτοικοι ήταν τυφλοί, θυμήθηκε την παλιά παροιμία «στους τυφλούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος», όμως η παροιμία αποδείχτηκε λάθος στην περίπτωση του. Η διαφορετικότητά του, η όραση του, τον έκανε τόσο αταίριαστο με τους υπόλοιπους, σε σημείο που είχε αποφασίσει να αφαιρέσει χειρουργικά τα μάτια του, ώστε να μπορέσει να γίνει μέλος της τυφλής κοινότητας και να παντρευτεί. Τελικά λίγο πριν την επέμβαση ανακάλυψε μια διέξοδο από το βουνό. Φεύγοντας είχε διαπιστώσει ότι στους τυφλούς, ο μονόφθαλμος όχι βασιλιάς δεν είναι, αλλά σκλάβος. Η ανικανότητά του να έχει κοινές εμπειρίες με τους υπόλοιπους και να σκέφτεται σαν αυτούς, να μοιράζεται τα συναισθήματά τους, τον είχε περιθωριοποιήσει.

Η κατάσταση είναι πράγματι αυτή. Κοινότητα αποτελεί μια ομάδα ανθρώπων που έχουν κοινή οργάνωση ή κοινά ενδιαφέροντα. Βασικό στοιχείο της κοινότητας αποτελεί η ικανότητα των μελών να μοιράζονται εμπειρίες, συναισθήματα και σκέψεις. Τα μέλη της κοινότητας συχνά αρνούνται να δεχθούν αυτούς που κατά κάποιο τρόπο διαφέρουν κατά πολύ απ' όσους συνθέτουν την κοινότητα. Οι επιπτώσεις από το γεγονός αυτό στα άτομα που «εξορίζονται» ή αποκλείονται από την κοινότητα, είναι πολλές φορές καταστροφικές γι' αυτά. Η «κοινωνικότητα» είναι εγγενές χαρακτηριστικό του ανθρώπινου είδους και αποτελεί ανάγκη. Ακόμα και από την ηλικία λίγων εβδομάδων, τα μωρά φαίνεται να αναζητούν την αλληλεπίδραση με άλλους και μέχρι την ηλικία των πέντε ετών, τα φυσιολογικά αναπτυσσόμενα παιδιά έχουν ενταχθεί πλήρως στο κοινωνικό σύστημα. Εκτός από την σωστή κοινωνική ένταξη, η ποσότητα και η ποιότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων επιδρούν άμεσα και στην ανάπτυξη των γνωστικών διαδικασιών.

Η επικοινωνία δεν είναι μόνο το κλειδί για την είσοδο ενός ατόμου στην κοινότητα, καθώς παρέχει τα κοινά σύμβολα (ηχητικά ή οπτικά) για την μετάδοση των ιδεών. Είναι επίσης η δύναμη που οδηγεί τους ανθρώπους μαζί στον πολιτισμό. Άτομα που δεν είναι ικανά να επικοινωνήσουν έχουν πολύ αδύναμους δεσμούς στην κοινότητά τους και ωθούνται να υπάρχουν εκεί μόνο ως ασθενή μέλη. Σε μια κοινότητα, η επικοινωνία γίνεται κυρίως με τον προφορικό λόγο και την ακοή και κατά δεύτερο λόγο με το γράψιμο και το διάβασμα. Πολλά παιδιά δεν μπορούν να αναπτύξουν τις βασικές δεξιότητες του λόγου, της ανάγνωσης και της γραφής στο επίπεδο που απαιτεί η κοινωνία. Αυτά τα παιδιά είναι καταδικασμένα να ζουν στα όρια της κοινότητάς τους λόγω του ότι

στερούνται επικοινωνίας και να μην αναπτυχθούν ποτέ στις γνωστικές τους ικανότητες όσο θα μπορούσαν. Εκτός και εάν αποκτήσουν από πολύ νωρίς έναν εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας. Η γραφή με το χέρι μπορεί να παίξει αυτό το ρόλο στα άτομα με ανικανότητα λόγου, που όμως έχουν πλήρη έλεγχο των χεριών. Άτομα με σοβαρά κινητικά προβλήματα όμως ή γενικευμένα επικοινωνιακά προβλήματα έχουν ανάγκη διαφορετικών συστημάτων. Τα τελευταία χρόνια, αναπτύσσονται αρκετά τέτοια συστήματα. Για παράδειγμα, το σύστημα επικοινωνίας BLISS, που από το 1971 παρέχει δυνατότητες επικοινωνίας σε άτομα με ανικανότητες παραγωγής ή κατανόησης του λόγου, ακόμα και χαμηλότερης νοητικής ικανότητας.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Το Σύστημα BLISS δεν κατασκευάστηκε αρχικά με σκοπό να παράσχει βοήθεια σε άτομα με προβλήματα επικοινωνίας. Ο δημιουργός του, Ch. Bliss ονειρευόταν να πραγματοποιήσει το αρχέγονο όνειρο της ανθρωπότητας για μία κοινή, διεθνή, παγκόσμια γλώσσα. Στον κόσμο μιλιούνται πάνω από 3000 γλώσσες, όλες πολύπλοκες και πλούσιες. Όσοι μιλούν την ίδια γλώσσα, μπορούν να χρησιμοποιήσουν και να δημιουργήσουν μια πληθώρα από νοήματα και εκφράσεις. Όσοι όμως δεν γνωρίζουν τη γλώσσα ακούν μόνο ακατάληπτους ήχους, κι όσοι προσπαθούν να γεφυρώσουν κράτη και κοινότητες λόγω της διπλωματίας ή του εμπορίου, συχνά συναντούν τη διαφορά στη γλώσσα μεγάλο εμπόδιο.

Μέσα στους αιώνες, πάνω από 700 τεχνητές γλώσσες κατασκευάστηκαν και προτάθηκαν ως διεθνείς γλώσσες. Ήδη από τον 17ο αιώνα, ο Καρτέσιος (Descartes) και ο Leibnitz οραματίστηκαν μια παγκόσμια γλώσσα όπου οι αριθμοί θα χρησιμοποιούνταν για την αναπαράσταση λέξεων και ιδεών.

Από τις κατασκευασμένες αυτές γλώσσες, μόνο δύο κέρδισαν κάποια αναγνώριση, η Volapuk και η Esperanto, η οποία μάλιστα ομιλείται από χιλιάδες ανθρώπους παγκοσμίως και έχει χρησιμοποιηθεί ακόμα και σε διεθνή συνέδρια. Η πολυπλοκότητά τους όμως δεν τις κατέστησε ποτέ προσιτές και αγαπητές ώστε να επιτελέσουν τον σκοπό τους, αυτόν της διεθνούς γλώσσας. Επίσης όλοι οι ειδικοί τείνουν να συμφωνήσουν ότι καμία τεχνητή, κατασκευασμένη γλώσσα βασισμένη σε φωνητικές αναπαραστάσεις δεν μπορεί να επιτύχει τον σκοπό αυτό, αλλά μια φυσική γλώσσα μπορεί να γίνει δεκτή ως ενδιάμεση γλώσσα. Τη δεκαετία του 1930, δύο βρεττανοί γλωσσολόγοι καθόρισαν την γλώσσα “Basic English” (Βασικά Αγγλικά), υποσύνολο της αγγλικής, όπου ορίζεται ένα βασικό λεξιλόγιο 850 μόνο λέξεων που θεωρείται αρκετό για επικοινωνία.

Όλες οι παραπάνω κατασκευασμένες γλώσσες (Volapuk, Esperanto, Basic English) είναι ορθογραφικές με άμεση σχέση των λέξεων και των φωνημάτων. Το όραμα όμως του Leibnitz καθώς και η φιλοσοφία του Bliss, δεν αναζητούν για τη γλώσσα αυτή στοιχεία εξαρτώμενα από τα φωνήματα ή την ορθογραφία, αλλά εξαρτώμενα από τις ίδιες τις έννοιες.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS

Ο Karl Blitz γεννήθηκε το 1897 στην Αυστρία κοντά στα σύνορα με τη Ρωσία όπου ζούσαν πολλές εθνικότητες κοντά η μια στην άλλη. Παρατήρησε από παιδί πως πολλές φορές εθνικότητες μισιόταν μεταξύ τους λόγω του ότι μιλούσαν και σκεπτόταν σε διαφορετική γλώσσα.

Το 1938, όταν ο Χίτλερ κυριάρχησε στην Αυστρία φυλακίστηκε σε στρατόπεδα συγκέντρωσης από όπου ελευθερώθηκε, γιατί διασκεδάζε τους φρουρούς παίζοντάς τους μουσική.

Μετά την απελευθέρωσή του, έφυγε στην Αγγλία και άλλαξε το όνομά του σε Charles Bliss. Το 1940 πήγε στη Σανγκάη. Εκεί επηρεάστηκε και από τα κινεζικά σύμβολα. Συνειδητοποίησε ότι η ιδεογραφική γραφή επέτρεπε σε πολλούς ανθρώπους που μιλούσαν διαφορετική γλώσσα να ενωθούν, καθώς ήταν ευκολότερο να διαβάσουν τα σύμβολα από το να μιλήσουν την ίδια γλώσσα. Το 1942 άρχισε να αναπτύσσει τα δικά του σύμβολα. Όταν μετανάστευσε στην Αυστραλία αφοσιώθηκε στην έρευνα και τη μελέτη για την ανάπτυξη του δικού του συστήματος γραφής με σύμβολα και με δικά του μέσα και την βοήθεια της συζύγου του Claire, παρήγαγε το έργο του "Semantography". Ο Bliss, πραγματοποίησε μια εκστρατεία, για να γίνει γνωστό το σύστημά του σε Πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες και καθηγητές και να έχει έτσι και την δική τους υποστήριξη χωρίς απάντηση. Το 1971 δόθηκε σε αυτό ιδιαίτερη προσοχή, από τη Shirley Mc. Naughton, καθηγήτρια σε ένα κέντρο για παιδιά με αναπηρίες στο Οντάριο (Ontario Crippled Children's Centre).

Όπως εξηγεί ο ίδιος ο Bliss στόχος του ήταν να κάνει κάτι περισσότερο από το να εφεύρει μια διεθνή γλώσσα. Ήθελε να αναπτύξει μια γραφή που:

- 1) να μπορεί να διαβαστεί σε όλες τις γλώσσες
- 2) να δώσει μόρφωση σ' όλους
- 3) να απομακρύνει παραλογισμούς και ψέματα
- 4) να βγάλει τη μάσκα από τους δημαγωγούς
- 5) να περιέχει μια απλή λογική την οποία να μπορεί ακόμη και ένα παιδί να χρησιμοποιήσει για το πρόβλημά του.
- 6) να περιέχει διεθνή ηθική, χωρίς θρησκευτικούς περιορισμούς, ώστε να είναι αποδεκτή απ' όλους
- 7) να ενώσει τον κόσμο που τόσο καταστροφικά χωρίζεται από τις διαφορές στη γλώσσα.

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι ο Bliss δεν φανταζόταν πως τα σύμβολα του κάποτε θα χρησιμοποιούνταν για την επικοινωνία ανθρώπων με αναπηρίες συμπεριλαμβανομένων και πολλών που είχαν και χαμηλό πνευματικό επίπεδο. Έπρεπε λοιπόν να γίνουν προσθέσεις στο σύστημα και προσαρμογές στις ανάγκες αυτών των ανθρώπων. Το έργο αυτό ξεκίνησε στο Κέντρο για τα Ανάπηρα Παιδιά στο Οντάριο του Καναδά.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ BLISS ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

Στο Κέντρο για τα Ανάπηρα Παιδιά στο Οντάριο συστάθηκε μια ομάδα που ασχολήθηκε με το να προσαρμόσει το σύστημα BLISS στα παιδιά με αναπηρίες, εφαρμόζοντάς το πρώτα δοκιμαστικά σε κάποια επιλεγμένα παιδιά στο ίδιο Κέντρο. Διαπίστωσαν στην πράξη ότι αρκετά σύμβολα που χρειάζονταν τα παιδιά με σωματικές αναπηρίες δεν συμπεριλαμβάνονταν στο σύστημα.

Δημιουργήθηκαν λοιπόν νέα σύμβολα, τα οποία ενέκρινε ο Bliss. Ο ίδιος ασχολήθηκε με το να προωθήσει το σύστημα μέσω διαλέξεων και συζητήσεων. Το 1974 η χρήση της μεθόδου εξαπλώθηκε στο Κέντρο. Συντάχθηκαν λεξικά και βοηθήματα. Παράλληλα σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν ηλεκτρομηχανικά βοηθήματα.

Ως το 1975 το ενδιαφέρον για τη μέθοδο BLISS εξαπλώθηκε και διάφορα κέντρα έμαθαν να την χρησιμοποιούν.

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ BLISSYMBOLICS COMMUNICATION INSTITUTE (B.C.I.)

Το Ινστιτούτο επικοινωνίας με τη Μέθοδο BLISS (Blissymbolics Communication Institute, B.C.I.) ιδρύθηκε το 1978. Την ίδια χρονιά εκδόθηκε και το βοήθημα της μεθόδου για γονείς – δασκάλους και παιδιά.

Το 1980 εκδόθηκε το βιβλίο: «Μέθοδος BLISS και η χρήση της», στο οποίο υπήρχαν οδηγίες αλλά και οι ερμηνείες των συμβόλων.

Εν τω μεταξύ στο Κέντρο του Οντάριο συνεχίστηκε η έρευνα προσεκτικά, γιατί, μέχρι τότε, πολύ λίγα ήταν γνωστά για το πώς τα παιδιά με αναπηρίες μαθαίνουν τα σύμβολα, τι σύμβολα πράγματι χρειάζονται και πώς αυτά μπορούν να διδαχθούν.

Οι ερευνητές αναγνωρίζουν ότι τόσο για την πορεία των ερευνών τους, όσο και για να έχουν αυτές νόημα, πρέπει οι ίδιοι να γνωρίζουν και να κατανοούν επαρκώς το σύστημα των συμβόλων.

Ο Eugene Mc. Donald γράφει

«Όταν διάβασα για πρώτη φορά για τα σύμβολα BLISS στο “Time” η άμεση αντίδραση μου ήταν να πω ότι τα σύμβολα αυτά ήταν κάτι που γρήγορα θα ξεπερνούσαν. Όταν όμως παρευρέθηκα σε μια συνάντηση στο Οντάριο με μέλη της επιστημονικής ομάδας για το συγκεκριμένο θέμα, η στάση μου άλλαξε και άρχισα να προβληματίζομαι για την αξία των συμβόλων BLISS ως τρόπο επικοινωνίας των παιδιών που δεν μπορούν να μάθουν να μιλούν ή να γράφουν. Αργότερα συμμετείχα σε εργασίες μαζί με άλλα μέλη της ομάδας και εντυπωσιάστηκα από όσα BLISS μπορούν να προσφέρουν τα σύμβολα και τα οποία νωρίτερα ούτε μπορούσα να φανταστώ:

- 1) Εκτός από μερικά μόνο σύμβολα που είναι «αυθαίρετα» (τα περισσότερα από τα οποία έχουν γενική χρήση) τα σύμβολα είναι βασισμένα σε μια λογική που αν γίνει κατανοητή, διευκολύνεται η αποκρυπτογράφηση της σημασίας τους.
- 2) Τα σύμβολα μπορούν να χρησιμοποιηθούν γενικευμένα, π.χ. ακολουθώντας απλούς κανόνες ζωγραφικής και κρατώντας στο μυαλό τη λογική πάνω στην οποία βασίζονται τα ατομικά σύμβολα. Νέα σύμβολα με νέα νοήματα μπορούν να δημιουργηθούν συνδυάζοντας δυο ή περισσότερα σύμβολα.

3) Τα σύμβολα αναφέρονται σε έννοιες και έτσι μπορούν να αποκρυπτογραφηθούν χωρίς αναφορά σε ήχους ή λέξεις. Η σημασία αυτού του χαρακτηριστικού έγινε κατανοητή, όταν διαπιστώθηκε ότι μηνύματα με σύμβολα γραμμένα από παιδιά στο Μόντρεαλ, όπου δεν μιλούν Αγγλικά, μπορούσαν να γίνουν κατανοητά ταχύτατα από παιδιά στο Τορόντο, που δεν μιλούν Γαλλικά.

Πως αυτό είναι δυνατόν εξηγείται παρακάτω :

Πρώτα μελετήστε τις λέξεις στα Ελληνικά, τα Αγγλικά, τα Γαλλικά και τα Γερμανικά και κατόπιν συγκρίνετε με τα αντίστοιχα σύμβολα BLISS.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΑΓΓΛΙΚΑ	ΓΑΛΛΙΚΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ	BLISS
αίσθημα	feeling	sentiment	Rührung	♡
χαρούμενος	happy	heureux	gluckselig	♡↑
λυπημένος	sad	triste	traurig	♡↓
υπερήφανος	proud	orgueilleux	stolz	♡—
θυμωμένος	angry	fache	zornig	×♡<<

Κάθε μία από τις λίστες περιέχει λέξεις που αναφέρονται σε συναισθήματα. Στις λίστες των Γαλλικών, των Γερμανικών, των Ελληνικών και των Αγγλικών ο αναγνώστης δεν παίρνει στοιχεία από το σύμβολο (λέξη) για την έννοια του. Κάθε λέξη έχει μια συγκεκριμένη φωνητική αναπαράσταση και οι χαρακτήρες αντιστοιχούν σε ήχους ο συνδυασμός των οποίων παράγει τη λέξη. Έτσι η έννοια ταυτίζεται με την φωνητική αναπαράσταση. Μεταφράζοντας μια λέξη στη λίστα δεν βοηθιόμαστε για να μεταφράσουμε και τις επόμενες (στην ίδια λίστα). Αντίθετα στη λίστα των BLISS, το σύμβολο της καρδιάς

που σημαίνει αίσθημα, εμφανίζεται σε όλα τα άλλα σύμβολα. Έτσι ξέρουμε ότι κάθε από αυτά αναφέρεται σε ένα συναίσθημα. Μελετήστε τα άλλα μέρη του κάθε σύμβολο BLISS από τη λίστα και πρόσεξε ότι κάθε μέρος του δίνει ένα στοιχείο το οποίο αναπαριστά κάποια συγκεκριμένη έννοια:

---

*χαρούμενος (συναίσθημα ανεβασμένο) : προσέξτε την κατεύθυνση του βέλους
λυπημένος (συναίσθημα κάτω) : προσέξτε την κατεύθυνση του βέλους
υπερήφανος (συναίσθημα ανωτερότητας) : προσέξτε τη θέση της τελείας
θυμωμένος (συναίσθημα περισσότερο αντίθεσης) ή προσέξτε το σήμα του
πολλαπλασιασμού και την κατεύθυνση των κεφαλών των βελών.*

Αυτός που γνωρίζει οποιαδήποτε από τις παραπάνω γλώσσες θα μπορούσε να σκεφτεί στη δική του γλώσσα για κάποιο συναίσθημα. Αν έλεγε την λέξη για το συναίσθημα, άτομα που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα του δεν θα τον καταλάβαιναν. Αλλά αν το συναίσθημα εκφραζόταν στα σύμβολα BLISS θα μπορούσε να αποκρυπτογραφηθεί από τον ομιλητή οποιασδήποτε γλώσσας. Γιατί τα σύμβολα αναφέρονται στο νόημα που μένει το ίδιο, ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη γλώσσα.

Αυτό το στοιχείο – δηλαδή η αναφορά στο νόημα, την έννοια – κάνει το Σύστημα BLISS ένα ισχυρό εργαλείο επικοινωνίας, εύκολο να μαθευτεί και να απομνημονευτεί.

II. ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS

Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS

Ο Ch. Bliss λέει «Ένα σύμβολο, σημαίνει, αυτό που εμείς θα συμφωνήσουμε ότι σημαίνει». Το κλειδί σ' αυτή την φράση είναι η λέξη «συμφωνούμε». Είναι ξεκάθαρο ότι αν διαφορετικά πρόσωπα έβαζαν διαφορετικές έννοιες στο ίδιο σύμβολο ή αν χρησιμοποιούσαν διαφορετικά σύμβολα για την ίδια έννοια, επικοινωνία δεν θα μπορούσε να υπάρξει.

Όπως ο ίδιος ο Bliss υποστήριξε, κανένα σύμβολο δεν είναι αυτονόητο. Κατά την άποψή του θα ήταν αδύνατο να δημιουργηθεί ένα σύστημα γραφής βασισμένο στο σχέδιο που θα μπορούσε να διαβαστεί αμέσως, χωρίς καμία εξήγηση. Τα νοήματα, δηλαδή η σημασία των συμβόλων πρέπει να μαθευτεί. Η εκμάθηση είναι ωστόσο εύκολη όταν τα σύμβολα αναπαριστούν κάτι από τα πραγματικά αντικείμενα που θέλουμε να ζωγραφίσουμε και να συμβολίσουμε.

Τα σύμβολα συνθέτονται από γραμμές συγκεκριμένες (σχετικά λίγες) που ο Bliss ονομάζει στοιχεία του συμβόλου.

Ακολουθώντας ένα λογικό σύστημα αυτά τα βασικά στοιχεία χρησιμοποιούνται σε ποικίλους συνδυασμούς, για να δώσουν χιλιάδες νοήματα. Τα σύμβολα είναι διαφόρων τύπων :

1. Εικονογράμματα :

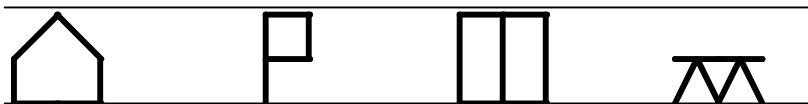
Ζωγραφιές που δείχνουν φανερά τι συμβολίζουν :

σπίτι

σημαία

βιβλίο

ζώο

2. Αυθαίρετα σύμβολα :

Ζωγραφιές που δεν έχουν γραφική σχέση με τις έννοιες τις οποίες συμβολίζουν.

ένα, κάποιος

το

εκείνο

αυτό

Κάποια σύμβολα κατασκευασμένα, που ήδη χρησιμοποιούνται ευρέως:

1 2 3 4 5 6 7 8 9

+ - × ÷ = · ?

Ο Bliss δίνει στα επόμενα σύμβολα μια εξήγηση για το καθένα δηλαδή για ποιο λόγο έγιναν έτσι:

	αντικείμενο ..... περίγραμμα της πιο συμμετρικής, όμορφης φόρμας κρυστάλλου , ήδη σχηματισμένης την ώρα που ακόμα η γη βρισκόταν κάτω από χάος.
	ενέργεια, δράση ..... εμπεριέχει στο περίγραμμά του μια από τις πιο πρωτόγονες δράσεις της γης, τον σχηματισμό ηφαιστειακών κόνων και τον σχηματισμό των βουνών.
	ανθρώπινη αξιολόγηση..... το περίγραμμα ενός κώνου που στέκεται στην κορυφή του σε μια ευάλωτη θέση. Ο κώνος μπορεί να αναποδογυρίσει αν σπρωχθεί και χρειάζεται πολύ ισορροπία για να κρατηθεί σε αυτή την θέση. Ακριβώς όπως πολλές μας αξιολογήσεις που ανατρέπονται εύκολα.
	χρόνος ..... το περίγραμμα δυο παραβολικών καθρεπτών, ο ένας γυρισμένος πίσω να καθρεφτίζει το παρελθόν, ο άλλος γυρισμένος προς τα μπρος να απεικονίζει το μέλλον. Ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον είναι το παρόν, μια γρήγορη ματιά, μια στιγμή.

	<p>φύση, δημιουργία ..... αυτό το σύμβολο είναι ολοκληρωτικά προκατασκευασμένο και μπορούμε να πούμε ότι ο άνθρωπος μόνο έτσι θα χρησιμοποιούσε ένα σύμβολο για αυτήν την έννοια. Πρέπει να συλλάβει το σύμπαν με το μυαλό του και οι περιορισμοί του μυαλού του να ορίσουν τη σύλληψη αυτού του νοήματος.</p>
---	--

Πάντως στο βιβλίο του δίνει δυο αιτιολογίες του συμβόλου. Όπως γράφει στην έρευνα Ελλήνων φιλοσόφων για την θεική τάξη και την αρμονία στον κόσμο, το τρίγωνο βρίσκεται ανάμεσα στα κρύσταλλα που δείχνουν όμορφες και αρμονικές φόρμες. Αυτό οδήγησε στην μελέτη της γεωμετρίας και στην άποψη ότι η πιο αρμονική και απλή γεωμετρική φιγούρα είναι το ισόπλευρο τρίγωνο.

Ακόμη φθάνει στη χρήση αυτού του συμβόλου και με ένα περισσότερο μοντέρνο τρόπο : Χρησιμοποιώντας το σύμβολο για την γη που δείχνει αιτία

σε συνδυασμό με το σύμβολο για δράση

που δείχνει ενέργεια, φθάνει στο

που δείχνει το δημιούργημα και το δημιουργό του.

3. Ιδεογράμματα :

Ζωγραφιές που συμβολίζουν την ιδέα ενός πράγματος χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το όνομα του ίδιου του πράγματος.

Ένα ιδεογράφημα δημιουργεί ένα γραφικό συσχετισμό ανάμεσα στο σύμβολο και σε αυτό που απεικονίζει :

πριν, μπροστά από

πάνω σε

ψηλά

ερώτηση

μετά, πίσω από

μέσα

κάτω

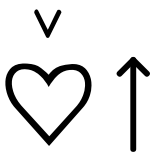
απάντηση

4. Σύνθετα σύμβολα :

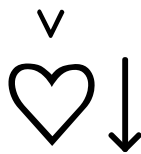
Ομάδες συμβόλων που έχουν ορισθεί να απεικονίζουν αντικείμενα ή ιδέες

χαρούμενος

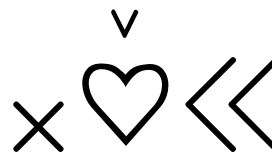
συναίσθημα
προς τα πάνω

λυπημένος

συναίσθημα
προς τα κάτω

θυμωμένος

συναίσθημα
μεγάλης αντίθεσης

σχολείο

σπίτι (που) δίνει γνώση

δάσκαλος

άτομο (που) δίνει γνώση

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΥ

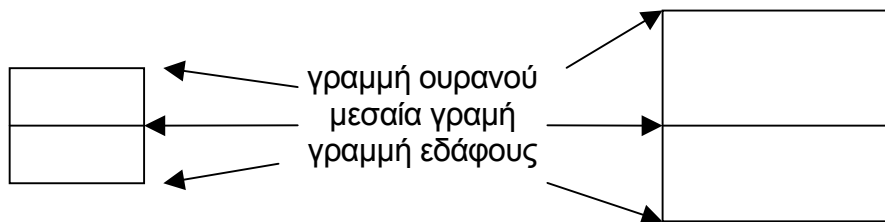

Εφ' όσον η έννοια του συμβόλου εξαρτάται τόσο από το μέγεθος, τη θέση και τον ενδιάμεσο χώρο (μεσοδιάστημα) όσο εξαρτάται και από το συνολικό σχέδιο, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε ποιες διαφορές στο μέγεθος, στη θέση και στο μεσοδιάστημα επηρεάζουν το νόημα του συμβόλου.

Το σχήμα αναφοράς με το οποίο όλα τα σύμβολα σχετίζονται και δημιουργούν σχέσεις σχετικά με το μέγεθος και τη θέση τους, είναι το τετράγωνο. Το τετράγωνο μπορεί να είναι οποιοδήποτε μέγεθος αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθούν μαζί μόνο σύμβολα βασισμένα σε τετράγωνα ίδιου μεγέθους. Η βάση του τετραγώνου είναι στη γη και η κορυφή του στον ουρανό.

Το μέγεθος η θέση και το μεσοδιάστημα του συμβόλου καθορίζονται διαιρώντας το μεγάλο τετράγωνο σε μικρότερα, δίνοντας έτσι οριζόντιες και κάθετες γραμμές – οδηγούς που καθορίζουν τη θέση των συμβόλων. Η περιοχή των υποδιαιρέσεων βοηθά επίσης στον καθορισμό του μεγέθους. Μ' αυτό τον τρόπο σύμβολα διαφορετικού μεγέθους σχετίζονται μεταξύ τους.

Τις περισσότερες φορές, τέτοιο τετράγωνο δεν εμφανίζεται σε ένα μήνυμα συμβόλων BLISS, ούτε σε μια λίστα λεξικού

Η γραμμή της γης είναι μια οριζοντίως νοούμενη γραμμή πάντα στη βάση του τετραγώνου. Η γραμμή του ουρανού είναι η οριζοντίως πάλι νοούμενη γραμμή στην κορυφή όμως πάντα του τετραγώνου. Όπως θα δούμε πολλά σύμβολα αναφέρονται σ' αυτές τις δυο γραμμές. Η οριζόντια μεσαία γραμμή είναι επίσης σημαντική για τον χαρακτηρισμό της θέσης των συμβόλων.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΚΑΘΟΡΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

---

1. Σχήμα – μορφή

Το σχήμα είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που εξατομικεύει το νόημα. Ακόμη και κάτι που εμφανίζεται ως ελάχιστη αλλαγή στο σχήμα, αλλάζει το νόημα του συμβόλου, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα

Μια οριζόντια γραμμή τραβηγμένη σε όλο το μήκος της βάσης του νοητού τετραγώνου απεικονίζει τη γη.

Αλλάζοντας το σχήμα του συμβόλου με το να μικραίνουμε την γραμμή (κάνοντάς την μισή) και τραβώντας μια κάθετη γραμμή από το κέντρο προς τα πάνω στην κορυφή, δημιουργούμε το σύμβολο για το άτομο:

Το σύμβολο για τον άντρα είναι σύνθεση του μισού σε μέγεθος συμβόλου για την ενέργεια – δύναμη και του άνω μισού συμβόλου για το άτομο:

Μονο μία μικρή αλλαγή στο σχήμα διακρίνει το σύμβολο για τον άνδρα από το σύμβολο για την γυναίκα:

που είναι σύνθεση του μισού σε μέγεθος συμβόλου για δημιουργία

και του άνω μισού συμβόλου για το άτομο.

Το σχήμα του συμβόλου για το σπίτι είναι γραφικό:

Προσέξτε ότι η οροφή απλώνεται σε ένα ολόκληρο τετράγωνο οριζοντίως και ένα μισό τετράγωνο καθέτως. Το δε σημείο κορυφής βρίσκεται στη μέση της γραμμής του ουρανού.

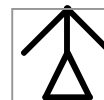
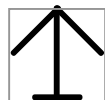
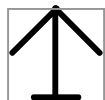

Ο σχηματισμός της οροφής έτσι απεικονίζει το νόημα της προστασίας και εμφανίζεται σε πολλά άλλα σύμβολα :

γονιός

πατέρας

μητέρα

Το άτομο που δίνει προστασία

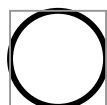
Ο άντρας που δίνει προστασία

Η γυναίκα που δίνει προστασία

2. Μέγεθος

Το μέγεθος πρέπει πάντα να λαμβάνεται υπόψη για την αποκρυπτογράφηση του νοήματος ενός συμβόλου. Άλλωστε μερικά σχήματα χρησιμοποιούνται σε περισσότερα από ένα μεγέθη. Τρία μεγέθη χρησιμοποιούνται στις ζωγραφιές των συμβόλων BLISS: το μεγάλο μέγεθος, το μισό του και το τέταρτό του. Ένας κύκλος μεγάλου μεγέθους, δηλ. κύκλος που εφάπτεται στις πλευρές του τετραγώνου, συμβολίζει τον ήλιο. Ένας κύκλος μισού μεγέθους στο κέντρο του τετραγώνου είναι το σύμβολο για το στόμα.

ήλιος

στόμα

Μερικά σύμβολα εμφανίζονται στα τρία μεγέθη πχ. όταν το

ζωγραφίζεται σε μεγάλο μέγεθος σημαίνει πράξη – δράση. Το μισό μέγεθος

σημαίνει δραστηριότητα και το τέταρτο του μεγέθους τοποθετείται πάνω από άλλο σύμβολο για να χρησιμεύσει ως δείκτης ενέργειας:

ενέργεια

δραστηριότητα

δείκτης ενέργειας

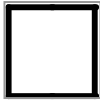

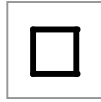

Όταν το τετράγωνο ζωγραφίζεται σε μεγάλο μέγεθος απεικονίζει κάτι που περιέχεται. Μισού μεγέθους τετράγωνο σημαίνει πράγμα, και το τετράγωνο ενός τετάρτου όταν τοποθετείται πάνω από σύμβολο είναι δείκτης αντικειμένου.

περιεχόμενο

πράγμα

δείκτης αντικειμένου

Το σύμβολο

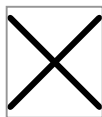

όταν ζωγραφίζεται μεγάλο σημαίνει πολλαπλασιασμό. Όταν είναι μισό (μαζί με το σύμβολο για αξιολόγηση)

σημαίνει πολύ, πολλά, και όταν είναι τετάρτου και τοποθετείται πάνω από άλλο σύμβολο είναι δείκτης πληθυντικού.

πολλαπλασιασμός

πολλά

δείκτης πληθυντικού

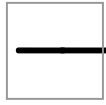
3. Θέση

Η θέση μέσα στο νοητό τετράγωνο διαμορφώνει το νόημα σε αρκετά σύμβολα. Όπως είπαμε ήδη, μια οριζόντια γραμμή στη βάση του τετραγώνου σημαίνει γη ενώ στην κορυφή του σημαίνει ουρανός. Η ίδια γραμμή στο μέσον σημαίνει αφαίρεση.

γη

αφαίρεση

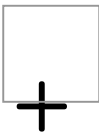

ουρανός

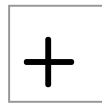

Ένα σύμβολο πρόσθεσης μισού μεγέθους στη βάση σημαίνει «ανήκει σε». Όταν ζωγραφίζεται στη μέση σημαίνει «επίσης» ή «και». Ο ίδιος τύπος ζωγραφισμένος στη κορυφή σημαίνει : «με την βοήθεια του».

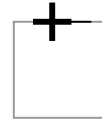
ανήκει σε

και, επίσης

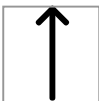
με την βοήθειά του

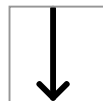
4. Κατεύθυνση

Η κατεύθυνση των τμημάτων του συμβόλου και (ή) η φορά των σχημάτων των συμβόλων επηρεάζουν το νόημά τους. Η κατεύθυνση αλλάζει κυρίως τη σημασία συμβόλων τα οποία ο Bliss ονομάζει «σύμβολα του βέλους».

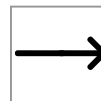
επάνω σε

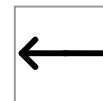
κάτω

προς τα μπρος

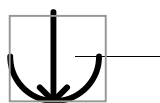
προς τα πίσω

δίνω

λαμβάνω

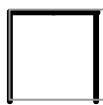

Το τετράγωνο που είναι σχεδιασμένο μόνο στις τρεις του πλευρές έχει διαφορετικό νόημα ανάλογα με τη φορά του ανοίγματος.

δωμάτιο

πόρτα

Η σημασία της λοξής γραμμής καθορίζεται ανάλογα με τη φορά της

ένα, μια

το

5. (Μεσό) διάστημα

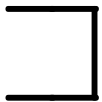
Το διάστημα ανάμεσα στα μέρη ενός συμβόλου διαφοροποιεί το νόημα, όπως γίνεται φανερό στα παρακάτω σύμβολα

μακριά	κοντά, σχεδόν	ψηλά	χαμηλά
∨	∨	∨	∨
		—	—

6. Δείκτης

Ο δείκτης χρησιμοποιείται για να τραβήξει την προσοχή σε μια λεπτομέρεια του συμβόλου και έτσι αυτή η λεπτομέρεια γίνεται ο κυρίως φορέας του νοήματος. Ο δείκτης ζωγραφίζεται σαν μια οξεία γωνία και μοιάζει με το κεφάλι βέλους. Όταν ο δείκτης χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με ένα σύμβολο για να δηλώσει ένα μέρος του σώματος τότε καταλαμβάνει χώρο του ίδιου του συμβόλου. Σε άλλα σύμβολα, ο δείκτης ακουμπά απλώς στο σύμβολο :

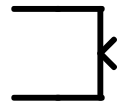
δωμάτιο

πάτωμα

τοίχος

σώμα

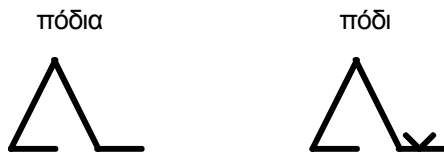

στήθος

στομάχι

7. Αριθμός

Όταν μαζί με ένα σύμβολο χρησιμοποιείται κάποιος αριθμός, αλλάζει ή εξειδικεύεται το νόημα του συμβόλου, όπως π.χ. στον συμβολισμό της προσωπικής αντωνυμίας :

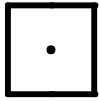
άτομο	εγώ, εμένα	εμείς, εμάς	εσύ, εσένα
$\perp$	$\perp 1$	$\overset{\times}{\perp} 1$	$\perp 2$
εσείς, εσάς	αυτοί, αυτούς	αυτός, αυτόν	αυτή, αυτήν
$\overset{\times}{\perp} 2$	$\perp 3$	$\lambda 3$	$\Delta 3$

Οι μέρες της εβδομάδας συμβολίζονται τοποθετώντας τους αριθμούς πλάι στο σύμβολο για την μέρα:

Κυριακή	Δευτέρα	Τρίτη
$\underline{\bigcirc} 1$	$\underline{\bigcirc} 2$	$\underline{\bigcirc} 3$

8. Αναφορείς θέσης

Χρησιμοποιούνται για να δώσουν νόημα σε ένα σύμβολο. Σε αυτήν την περίπτωση το σύμβολο απαρτίζεται από δυο ή περισσότερα τμήματα, ένα από τα οποία λειτουργεί ως αναφοράς. Η σχέση της θέσης του αναφοράς ως προς τα άλλα τμήματα καθορίζει το νόημα. Π.χ. στο

το σύμβολο του «περιεχομένου» είναι ο αναφοράς. Αν η τελεία είναι μέσα σ' αυτό, η έννοια του συμβόλου είναι : μέσα

Στο σύμβολο

η τελεία είναι έξω από τον αναφορά. Έτσι το σύμβολο σημαίνει έξω. Παρακολουθήστε και τα άλλα παραδείγματα. :

πάνω από

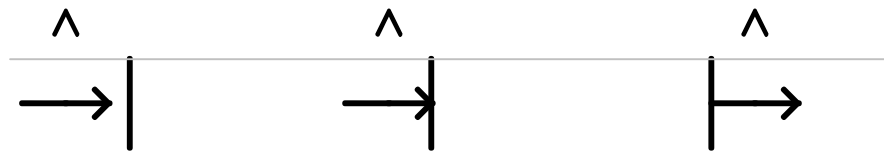
κάτω από

έρχομαι

τελειώνω, σταματώ

αρχίζω, ξεκινώ

Οι αναφορές θέσης δεν πρέπει να μπερδεύονται με τη θέση (στοιχείο που συζητήθηκε νωρίτερα)

Η θέση αναφέρεται στην τοποθέτηση μέσα στο (εννοούμενο) τετράγωνο. Ενώ στους αναφορές θέσης παρατηρούμε τη σχέση του ενός τμήματος του συμβόλου με τα υπόλοιπα.

9. Σύνθετα και συνδεδεμένα σύμβολα

Τα νοήματα μπορεί να αποδοθούν ομαδοποιώντας δύο ή παραπάνω σύμβολα. Κάθε ένα από τα σύμβολα όταν σχεδιάζεται μόνο του έχει ένα συγκεκριμένο νόημα. Στα πλαίσια μιας ομάδας, τα εξατομικευμένα σύμβολα συνθέτουν ένα νέο νόημα. Χρησιμοποιούνται δυο τύποι ομαδοποιημένων συμβόλων: τα σύνθετα και τα συνδεδεμένα

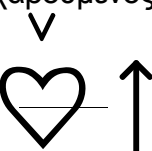

Ένα σύνθετο σύμβολο είναι ομαδικό σύμβολο που δημιουργήσε ο Bliss ή το B.C.I. Όπως θα δείτε στα παραδείγματα, σε κάποια σύνθετα σύμβολα τα εξατομικευμένα σύμβολα τοποθετούνται το ένα πάνω στα άλλα ενώ σε άλλα δίπλα τους.

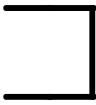

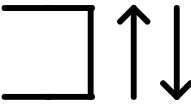
Σύνθετα σύμβολα (το ένα πάνω στα άλλα)

1.	άτομο	προστασία	γωνιός
2.	καρέκλα,	υγρό, νερό	τουαλέτα
3.	ρόδα	καρέκλα	αναπηρική καρέκλα
4.	νερό, υγρό	κάτω	βροχή

Σύνθετα σύμβολα (το ένα δίπλα στο άλλο)

1.	αίσθημα	πάνω	χαρούμενος

2. δωμάτιο   πάνω   κάτω   ασανσέρ

3. προστασία   πόδι   παπούτσια

Ένα συνδεδεμένο σύμβολο είναι μια ομάδα που συνέθεσε αυτός που θα το χρησιμοποιήσει για προσωπική μόνο χρήση. Τα μέρη του πρέπει να είναι το ένα δίπλα στο άλλο. Ποτέ το ένα πάνω στο άλλο. Τα σύμβολα αυτά βρίσκονται ανάμεσα σε (εν)δείκτες σύνθεσης. Τοποθετώντας τους πριν και μετά τη σειρά των ομαδοποιημένων συμβόλων όχι μόνο τα οριοθετεί αλλά και υποδηλώνει ότι η σύνθεση δεν υπήρχε εξ'αρχής στο σύστημα BLISS αλλά δημιουργήθηκε από τον χρήστη για κάποια συγκεκριμένη και προσωπική ανάγκη επικοινωνίας. Για παράδειγμα

δείκτης σύνθεσης

Εξήγηση του συνδεδεμένου αυτού συμβόλου για τα «ψεύτικα δόντια, μασέλα»:

 : δόντια (γραφικό σύμβολο)

 : κάνω να γίνει πιστευτό (είμαι στα σύννεφα, πάνω στο ουρανό)

ΟΙ ΕΝΔΕΙΚΤΕΣ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ

Ο Bliss θεωρεί ότι η γραμματική των περισσότερων γλωσσών είναι παράλογη. Ανέκαθεν λοιπόν επιδίωκε να δημιουργήσει μια γραμματική απλή και λογική. Με αυτές λοιπόν τις απόψεις που έχει ο Bliss για τη γραμματική δεν είναι περίεργο που έχει εγκαταλείψει τα παραδοσιακά μέρη του λόγου. Ο αναγνώστης θα δει ότι ο Bliss αποκρυπτογραφεί τους ενδείκτες με τον τρόπο που συνήθως διαβάζει μια πρόταση. Παρ' όλα αυτά πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο Bliss δεν σκόπευε να κάνει τους ενδείκτες συνώνυμους με τα παραδοσιακά μέρη του λόγου. Παρακολουθήστε την περιγραφή των ενδεικτών που ακολουθεί. Προσέξτε πως οι ενδείκτες είναι σχήματα μεγέθους ενός τετάρτου και πάντα ζωγραφίζονται πάνω από τη γραμμή του ουρανού σε απόσταση ενός τετάρτου από αυτήν διαστήματος. Οι κανόνες για την τοποθέτηση των δεικτών στα σύνθετα και συνδεδεμένα σύμβολα θα συζητηθούν αργότερα.

1. Ενδείκτης αντικειμένου

Ένα τετράγωνο μεγέθους τετάρτου, χρησιμοποιείται για το αντικείμενο και τοποθετείται ένα τέταρτο τετραγώνου πάνω από την γραμμή του ουρανού. Ο Bliss υποστηρίζει ότι είναι απλό να διαπιστώσει κανείς αν μια λέξη σημαίνει ένα πραγματικό αντικείμενο. Αρκεί να κάνει τις ερωτήσεις :

Μπορούμε να το δούμε ;

Μπορούμε να το φωτογραφίσουμε ;

Μπορούμε να το ακουμπήσουμε αν πάμε αρκετά κοντά ;

Μπορούμε να το ζυγίσουμε (έστω και με μια τεράστια ζυγαριά) ;

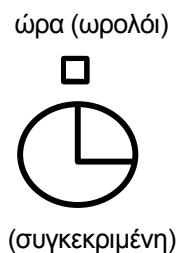
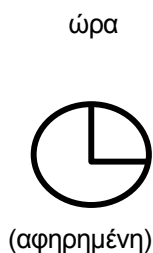
Οι άνθρωποι, τα πράγματα και τα ζώα είναι ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ.

Εφ' όσον, τα αντικείμενα είναι ουσιαστικά, είναι δύσκολο να ορίσεις ένα «ουσιαστικό». Στις κοινές φυσικές γλώσσες, τα ουσιαστικά παραδοσιακά ορίζονται ως λέξεις που ονομάζουν ένα άτομο, έναν τόπο ή ένα αντικείμενο. Δηλώνουν όμως και πράξεις ή ιδέες.

Τα ουσιαστικά έχουν πολλές μορφές και οι επιστήμονες που μελετούν τη γραμματική χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους, για να ορίσουν ουσιαστικά. Ο προσδιορισμός του ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ από τον Bliss είναι παρόμοιος αλλά όχι συνώνυμος με το ουσιαστικό σε μια φυσική γλώσσα.

Σύμφωνα με το B.C.I., ο ενδείκτης αντικειμένου δεν χρησιμοποιείται για όλα τα σύμβολα που αναφέρονται σε ουσιαστικά. Συνήθως τα σύμβολα των ουσιαστικών είναι χωρίς δείκτη. Πάντως, ένα σύμβολο μπορεί να έχει αφηρημένη ή συγκεκριμένη έννοια όπως π.χ. :

Ο Bliss παρατηρεί ότι τα αντικείμενα δείχνουν πράξη – ενέργεια και λέει πως είναι εύκολο να αναγνωρίσεις αν μια λέξη σημαίνει πραγματική ενέργεια :

- Βρες το αντικείμενο που δείχνει την ΕΝΕΡΓΕΙΑ – Μπορούμε να κινηματογραφήσουμε το ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ και την ΕΝΕΡΓΕΙΑ του με μια κινηματογραφική κάμερα.

Ο αναγνώστης θα παρατηρήσει ότι στις φυσικές γλώσσες, τα ρήματα ορίζονται σαν λέξεις που εκφράζουν ενέργεια και σύμφωνα μ' αυτό, η ΕΝΕΡΓΕΙΑ όπως την ορίζει ο Bliss μοιάζει με το ρήμα στις φυσικές γλώσσες.

Πάντως ο Bliss απλοποιεί τους τύπους των ρημάτων χρησιμοποιώντας τις ενέργειες στο παρόν, παρελθόν και μέλλον.

2. Ενδεικτής ενέργειας

Ένα σχήμα μεγέθους ενός τετάρτου του συμβόλου που δείχνει την ΕΝΕΡΓΕΙΑ

τοποθετείται πάνω από ένα σύμβολο που δείχνει ενέργεια που λαμβάνει χώρα στο παρόν.

3. Ενδεικτής ενέργειας του παρελθόντος (παρελθοντικής)

Ένα σχήμα μεγέθους ενός τετάρτου του συμβόλου που σημαίνει παρελθόν, δείχνει πράξη που έγινε στο παρελθόν όταν τοποθετείται πάνω από το σύμβολο.

Το σχήμα αυτό είναι το περίγραμμα ενός παραβολικού καθρέπτη που κοιτάζει πίσω και επομένως «καθρεφτίζει το παρελθόν».

---

4. Ενδεικτής ενέργειας μελλοντικής

Προσδιορίζει ενέργεια στο μέλλον. Όπως ο παραβολικός καθρέφτης, που βλέπει προς τα μπρος και επομένως αντικατοπτρίζει το μέλλον.

(

5. Ενδεικτής περιγραφής (εκτίμησης)

v

Οι αξιολογήσεις, όπως λέει ο Bliss είναι έννοιες που δεν βρίσκουμε στο περιβάλλον, αλλά μόνο στο μυαλό μας. Όπως περιγράψαμε, το σύμβολο της αξιολόγησης ισορροπεί σε ένα σημείο και η θέση του μπορεί να αλλάξει εύκολα, όπως και οι ανθρώπινες αξιολογήσεις (εκτιμήσεις) Κάτι που περιγράφουμε ως «καλό» σήμερα μπορεί να εμφανιστεί ως «κακό» αύριο. Πάντως συχνά είναι αναγκαίο να περιγράψουμε τα αντικείμενα ως χαρούμενα, λυπημένα, θυμωμένα, φοβισμένα, κλπ Είναι επίσης αναγκαίο να δηλώσουμε αν κάποιες ενέργειες έγιναν νωρίς, αργά, γρήγορα κλπ. Η τοποθέτηση του συμβόλου της αξιολόγησης πάνω από άλλο σύμβολο, δείχνει ότι το ύφος της περιγραφής βασίζεται στην ανθρώπινη κρίση.

6. Ενδεικτής πληθυντικού

x

Στη μέθοδο BLISS όταν έχουμε περισσότερα από ένα πράγματα, το δείχνουμε τοποθετώντας το σχέδιο, μεγέθους ενός τετάρτου, του συμβόλου του «πολλαπλασιασμού»

πάνω από το συγκεκριμένο σύμβολο

Ακολουθούν παραδείγματα που δείχνουν πώς οι δείκτες αλλάζουν τη σημασία ενός συμβόλου :

μυαλό	μυαλά	εγκέφαλος	σκεπτόμενος

(ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ)

(ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

(ΕΚΤΙΜΗΣΗ)

σκέφτομαι	σκέφθηκα	θα σκεφθώ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΠΑΡΟΝ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΠΑΡΕΛΘΟΝ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΜΕΛΛΟΝ

ΕΠΕΚΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΝΟΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

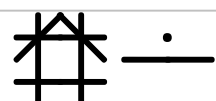

Ένα σύμβολο, ανάλογα από την έννοια και τη συνοχή της «πρότασης» στην οποία βρίσκεται μπορεί να μεταφραστεί με διάφορες λέξεις. ο Bliss δίνει λοιπόν συχνά αρκετές έννοιες για ένα σύμβολο Π.χ. για το σύμβολο

^

○

δίνει σημασίες όπως: μιλώ, αναφέρω, λέω, διηγούμαι. (λέξεις συνώνυμες δηλ. που έχουν την ίδια ή παραπλήσια σημασία και που διαφέρουν μόνο στην έμφαση που δίνουν στο νόημά τους).

Παραδείγματα συμβόλων με πολλαπλές έννοιες :

ελκυστικός, όμορφος χαριτωμένος	παλτό, πουλόβερ, τζακέτ, μπουφάν	βοηθώ, συμπαραστέκομαι
		
(μια εκτίμηση μάτι + χαρούμενο)	(αντικείμενο ρούχο + προστασία + πάνω)	(μια πράξη – ιδεογραφική , περιγραφή ατόμου που παρέχει υποστήριξη σε άλλον

Εξ αιτίας των περιορισμών του χώρου, δεν είναι δυνατόν να δοθούν όλες οι πιθανές έννοιες ενός συμβόλου σε ένα οδηγό επικοινωνίας. Πάντως σε κάποιες περιπτώσεις δύο λέξεις εκπροσωπούνται από ένα σύμβολο.

βάρκα, πλοίο

αυτοκίνητο, όχημα

σχεδόν, κοντά

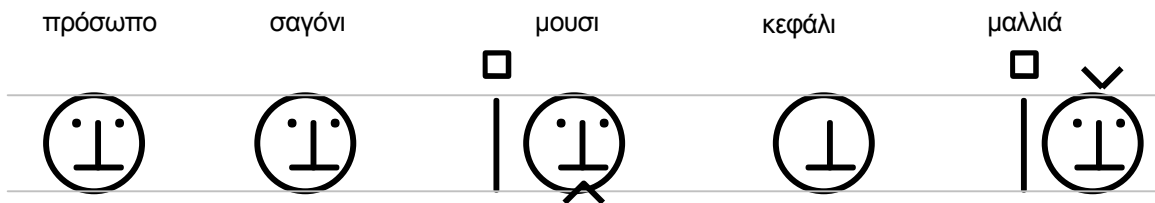
Ο Bliss συνιστά στους ενδιαφερόμενους να χρησιμοποιούν συγχρόνως με ένα βιβλίο–λεξικό των BLISS και ένα κατάλογο με συνώνυμες και αντίθετες λέξεις. Παρατηρεί εύκολα κανείς ότι πολλές λέξεις στα ελληνικά ή στα αγγλικά μπορούν να εκφραστούν με ένα ή δυο βασικά σύμβολα.

ΠΡΟΣΘΕΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΕΝΟΣ ΧΡΗΣΤΙΚΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

Τα νοήματα που συμβολίζονται στο στο βιβλίο του Bliss “Semantography” περιέχουν εκατοντάδες έννοιες που κάποιος μπορεί να εκφράσει χρησιμοποιώντας ποικίλους συνδυασμούς. Πρόσθετα σύμβολα αναπτύχθηκαν από το BCI για τις ανάγκες των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

1. Μέρη σώματος

Τα μέρη του σώματος συμβολίζονται γραφικά. Στη ζωγραφιά κάτω αριστερά, βρίσκουμε τα σύμβολα για το μάτι, το αυτί, τη μύτη, και το στόμα. Παρακάτω, εμφανίζονται τα σύμβολα για αρκετά μέρη του σώματος στα οποία γίνεται συχνή αναφορά :

Προσέξτε ότι όταν ο δείκτης που χρησιμοποιείται για τα μέρη του σώματος, δεν αγγίζει το άλλο στοιχείο του συμβόλου. Χωρίζεται από αυτό με διάστημα ενός ογδούου

---

2. Αισθήματα

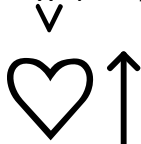
Η μορφή της καρδιάς

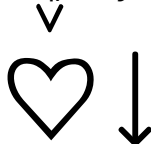
εμφανίζεται ως ένα στοιχείο στα σύνθετα σύμβολα τα οποία χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν αισθήματα και συναισθήματα. Και αυτό γιατί, όπως λέει ο Bliss, εκατομμύρια άνθρωποι σε πολλές χώρες χρησιμοποιούν εδώ και αιώνες τη λέξη «καρδιά» για να εκφράσουν την αγάπη, τις ευχές (εγκάρδιες ευχές, από τα βάθη της καρδιάς κλπ).

Ο Bliss παρουσιάζει σύμβολα για την έκφραση αισθημάτων διάφορων τύπων. Τα παιδιά θέλουν πολλές φορές να δηλώσουν ότι είναι χαρούμενα, λυπημένα θυμωμένα, αναστατωμένα φοβισμένα ή και περήφανα. Γι' αυτά τα αισθήματα, τα σύμβολα είναι τα εξής :

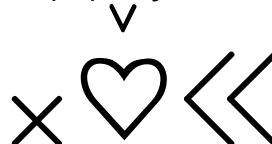
ευτυχισμένος

λυπημένος

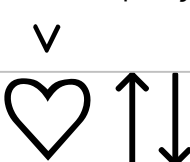

θυμωμένος

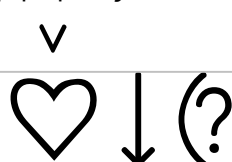

(πολύ + αίσθημα + αντίθεση)

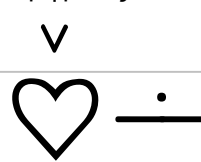
αναστατωμένος

φοβισμένος

περήφανος

(αίσθημα + πάνω + κάτω)

(συναίσθημα + κάτω για ένα
αβέβαιο μέλλον)

(συναίσθημα + από πάνω)

3. Άνθρωποι

Έχουμε ήδη παρουσιάσει τα παρακάτω σύμβολα

άτομο

άνδρας

γυναίκα

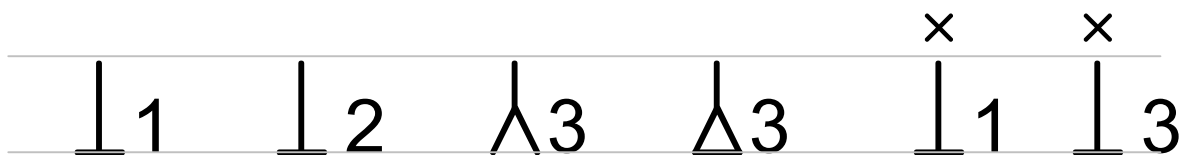
πατέρας

μητέρα

εγώ, εμένα εσύ, εσένα, εσείς αυτός, αυτόν αυτή, αυτήν εμείς, εμάς αυτοί, αυτούς

Μελετήστε προσεκτικά τα παρακάτω σύνθετα σύμβολα. Θα διαπιστώσετε ότι τα σύμβολα για το άτομο, τον άνδρα και τη γυναίκα είναι στοιχεία σε σύμβολα που παρουσιάζουν ενήλικες

δάσκαλος

φίλος

(άτομο που δίνει γνώση)

(άτομο αρεστό, αγαπητό)

θεραπευτής

εθελοντής

(δύο άνθρωποι συνεργαζόμενοι να «παράγουν» ένα ευθυτανή άνθρωπο)

(άτομο που βοηθά δωρεάν)

αστυνομικός

επισκέπτης

(άτομο που προστατεύει)

(άτομο που μπαίνει σε σπίτι)

Τα σύμβολα που αναφέρονται στα μέλη της οικογένειας είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και χρήσιμα σε παιδιά που δεν μιλούν. Μελετήστε προσεκτικά τα παρακάτω σύνθετα σύμβολα και θα διαπιστώσετε ότι έχουν σχηματισθεί από ποικίλους συνδυασμούς κάποιων συγκεκριμένων συμβόλων. Τα σύμβολα αυτά είναι τα εξής:

άντρας

γυναίκα

άτομο

προστασία

ο σύζυγος

(άντρας που κρατά ψηλά την σκεπή)

η σύζυγος

(γυναίκα που κρατά ψηλά την σκεπή)

οικογένεια

(ο σύζυγος και η σύζυγος)

γιαγιά

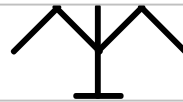
(μητέρα του γονιού)

παππούς

(πατέρας του γονιού)

συγγενής

(άτομο της οικογένειας)

αδελφός

(δεύτερο αρσενικό μέλος κάτω από τη σκεπή)

αδελφή

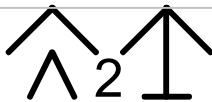
(δεύτερο θηλυκό μέλος από τη σκεπή)

αμφιθαλής

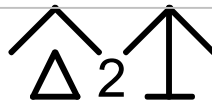
(αδελφός ή αδελφή)

θείος

(αδελφός του γονιού)

θεία

(αδελφή του γονιού)

εαυτός

(απλοποιημένο άτομο νούμερο ένα)

Για να συμβολίσει το «νεαρό άτομο» αλλά και τον γενικό όρο «ενήλικος» ο Bliss χρησιμοποιεί το σύμβολο για το λουλούδι

ή ένα τμήμα του συμβόλου σαν ένα από τα στοιχεία σε σύνθετο σύμβολο:

παιδί

(μικρό λουλούδι)

νεαρός

(ενδιάμεσα στο παιδί και στον ενήλικα)

ενήλικας

(μεγάλο λουλούδι)

μωρό

αγόρι

κορίτσι

(παιδί που δεν μπορεί να σταθεί)

(αρσενικό παιδί)

(θηλυκό παιδί)

---

4. Φαγητό

Το βασικό σύμβολο για το φαγητό

αναπαριστά τι δέχεται το στόμα:

από το γη:

Σ' αυτό το σχήμα το σύμβολο του οποίου τα στοιχεία τοποθετούνται το ένα πάνω στα άλλα η γραμμή της γης μικραίνει στο μισό μέγεθος. Το σύμβολο του φαγητού εμφανίζεται σε άλλα σύμβολα που αναπαριστούν φαγητά συγκεκριμένου τύπου.

ποτό

γάλα

χυμός φρούτου

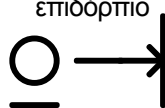

κρέας

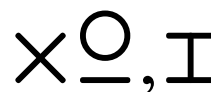
(φαγητό + ζώο)

επιδόρπιο

(φαγητό + τέλος)

σνάκ

(ομάδα φαγητών, λίγο)

Μερικά σύμβολα φαγητών είναι εικονογραφικά :

(γραφικό σχέδιο φρούτου που κρέμεται από το δέντρο)

(περίγραμμα φρατζόλας ψωμιού)

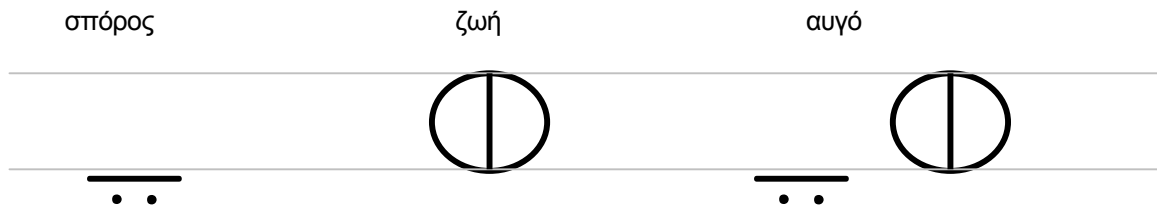
(πίατο με υγρό)

(φρούτο κάτω από το έδαφος)

(φρούτο – καρπός πάνω από το έδαφος)

Το σύμβολο για το αυγό είναι ένα σύνθετο σύμβολο (με τα επιμέρους στοιχεία του στη σειρά) το οποίο αποτελείται από τα σύμβολα που δηλώνουν τον σπόρο και τη ζωή.

Ο Bliss εξηγεί ότι το σύμβολο για τη ζωή συνθέτεται από το σύμβολο του ήλιου και το σύμβολο του ατόμου «Ζούμε σ' αυτόν τον πλανήτη, με την ενέργεια που έρχεται καθημερινά σε μας από τον ήλιο»

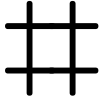
Για να δημιουργήσει το σύμβολο που αναπαριστά ένα από τα αγαπημένα φαγητά των παιδιών, το χάμπουργκερ, ο Bliss ανέπτυξε το παρακάτω σύνθετο (με τα στοιχεία σε σειρά) σύμβολο, χρησιμοποιώντας τα σύμβολα για το ρολό και το κρέας.

---

5. Ενδυμασία

Το γραφικό σύμβολο για το ύφασμα

και το σύμβολο για την προστασία

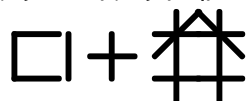

εμφανίζονται σε πολλά σύνθετα σύμβολα που αναπαριστούν αντικείμενα ενδυμασίας:

ρούχο	παντελόνι	εσώρουχα
(ύφασμα που προστατεύει)	(ρούχο για τα πόδια)	(ρούχα από κάτω)
φόρεμα	παλτό	νυχτικό
(ρούχο για γυναίκες)	(ρούχο από πάνω)	(ρούχο για τον ύπνο)
κάλτσες, καλσόν	παπούτσια	
(ρούχο για πόδια και κάτω άκρα)	(προστασία για τα πόδια)	

Τα σύμβολα για τα υπόλοιπα εξαρτήματα της ένδυσης επίσης περιέχουν το σύμβολο για το ύφασμα

(αξεσουάρ) εξάρτημα ένδυσης

(αντικείμενο που προστίθεται στο ρούχο)

ΜΟΡΙΑ

Ένα μόριο είναι γραμματικός τύπος που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει συντακτικές σχέσεις. Τα μόρια είναι συνήθως μικρές λέξεις άκλιτες. Ενώ ο τύπος των ουσιαστικών και των αντωνυμιών μπορεί να αλλάξει για να προσδιορίσει αριθμό, γένος και πτώση και ο τύπος των ρημάτων μπορεί να αλλάξει για να προσδιορίσει χρόνο, ο τύπος των μορίων είναι αμετάβλητος. Οι προθέσεις, οι σύνδεσμοι και τα επιφωνήματα ταξινομούνται ως μόρια.

Ο Bliss σημειώνει ότι υπάρχει περίπτωση κάτι να μην καταστεί κατανοητό εξαιτίας της ασαφούς πολλές φορές χρήσης των μορίων. Για παράδειγμα η φράση : «Τα βιβλία του Γιάννη» θα μπορούσε να σημαίνει τόσο ότι ο Γιάννης είναι κάτοχος κάποιων βιβλίων, όσο και το ότι ο Γιάννης είναι συγγραφέας κάποιων βιβλίων.

Ο Bliss υποστηρίζει ότι προσδιορισμός της έννοιας μιας «μεγάλης» λέξης αποσαφηνίζει την έννοια μιας «μικρής» λέξης (δηλ. του μορίου). Από το σύμβολο που αναπαριστά την έννοια της «μεγάλης» λέξης, ο Bliss αντλεί το σύμβολο που αναπαριστά το μόριο. Παραδείγματος χάριν, σκεφθείτε τη λέξη «πρόσθεση» ως τη μεγάλη λέξη ή τη βασική έννοια. Λέξεις όπως «και» «επίσης», που είναι μόρια δίνουν το νόημα της «πρόσθεσης». Το σύμβολο για την πρόσθεση είναι

Τα μόρια που προέρχονται από το νόημα «πρόσθεση» αναπαριστώνται από το μισού μεγέθους σύμβολο

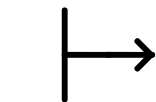

ζωγραφισμένο ανάμεσα στις δυο οριζόντιες γραμμές

Τα σύμβολα για τα μόρια προέρχονται από το σύμβολο για τη «μεγάλη» λέξη με την οποία σχετίζονται σημασιολογικά και περιορίζονται και μερικές φορές απλοποιούνται όπως φαίνεται παρακάτω:

αρχή, ξεκίνημα

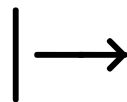
(«μεγάλη» λέξη)

από

(μόριο)

αναχώρηση

(«μεγάλη» λέξη)

έξω , μακριά

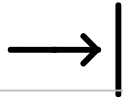

(μόριο)

προσέγγιση

προς, σε

(«μεγάλη» λέξη)

(μόριο)

Τα σύμβολα για τα μόρια : «στο», «εδώ» και «εκεί», προέρχονται από το σύμβολο για τη θέση

που ο Bliss ορίζει ως την ένδειξη μιας σχέσης με ένα σημείο στο διάστημα.

Ο Bliss για να εκφράσει τη θέση χρησιμοποιεί το μαθηματικό σύμβολο για τη σχέση και προσθέτει και την τελεία .

θέση

στο

εδώ

εκεί

(«μεγάλη» λέξη)

(μόριο)

(μόριο)

(μόριο)

Τοποθετώντας την τελεία εκεί όπου δεν δείχνει μια θέση , δημιουργεί σύμβολα για το «είτε» και το «ή» :

είτε

ή

Το σύμβολο για τη σχέση εμφανίζεται επίσης στο σύμβολο του σκοπού που είναι η έννοια της «μεγάλης» λέξης από την οποία προέρχεται το μόριο «για»

Ο Bliss στο βιβλίο του σημειώνει ότι ο σκοπός εμπλέκει μια σχέση. «Κάνουμε κάτι σε σχέση με κάτι άλλο για να φθάσουμε σε συγκεκριμένο σκοπό». Για να τονίσει την ιδιαίτερη σχέση που θα εκπληρώσει τον σκοπό, το σύμβολο για την σχέση επαναλαμβάνεται :

σκοπός

(«μεγάλη» λέξη)

για

(μόριο)

ενάντιος σκοπός

(«μεγάλη» λέξη)

κατά

(μόριο)

Ο Bliss εξηγεί ότι το σύμβολο

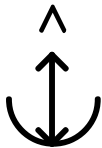

δεν θα πρέπει να αναπαριστά κάποιες από την ιδιοματικές χρήσεις της λέξης «για». Όταν το «για» χρησιμοποιείται για να δείξει ανταλλαγή όπως στο παράδειγμα: «τρία μήλα για ένα πορτοκάλι», σημαίνει: «τρία μήλα για ανταλλαγή ενός πορτοκαλιού».

Για να αναπαραστήσει αυτό το νόημα της λέξης «για» αντλεί το σύμβολο

(για) από το σύμβολο

της ανταλλαγής.

Όσον αφορά το μόριο «από» που έχει τις εξής έννοιες: “εκ, περί, του, της”, ο Bliss έγραψε ότι τη μεγαλύτερη δυσκολία στη μετάφραση λέξης σε σύμβολο την αντιμετώπισε στη λεξούλα «από» γιατί έχει πάρα πολλές έννοιες, κάθε μια από τις οποίες είναι σημαντικά διαφορετική από τις υπόλοιπες.

Τα σύμβολα που ακολουθούν προέρχονται από το σύμβολο για την «μεγάλη» λέξη «σχέση» και δείχνουν πως ο Bliss εκφράζει δυο κοινότητες χρήσεις του μορίου “από”

περί

εκ

Ο Bliss συμπεριλαμβάνει στα μόρια και τις λέξεις «τι;», «γιατί;», «ποιο;», «που;», «πότε;», «ποιος;» και «πως;» (Στο B.C.I. αυτές οι λέξεις δεν συμπεριλαμβάνονται στα μόρια, αλλά στην παράγραφο για τα ειδικά σύμβολα που χρησιμεύουν στην αλλαγή νόηματος ή στην διαμόρφωση ερωτήσεων).

Η παραγωγή αυτών των συμβόλων εξηγείται παρακάτω. Προσέξτε πως κάθε μόριο, εκτός από το «που» αναπαριστάται από ένα σύνθετο σύμβολο (σε σειρά) όπου το στοιχείο ? εμφανίζεται πρώτο :

Τι;

?

Ο Bliss χρησιμοποιεί το σημείο ερώτησης ως το σύμβολο για το «τι πράγμα;»

Όταν το σημείο ερώτησης, ακολουθείται από το σύμβολο για το αντικείμενο, το νόημα είναι : «τι πράγμα;»

? □

ποιο άτομο; ποιός;

? |

ποιος καταμερισμός (διαίρεση); ποιο τμήμα;

? ÷

ποια αιτία; γιατί;

? ▶

(Ο Bliss αντλεί το σύμβολο για την αιτία

από το σύμβολο για τη σχέση

και περιγράφει την αιτία σε σχέση με ένα αποτέλεσμα).

αιτία

αποτέλεσμα

σήνα

αποτύπωμα

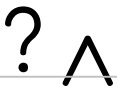
Τι ώρα; (Η ώρα αναπαριστάται με γραφικό σχέδιο βασισμένο στην εικόνα του ρολογιού)

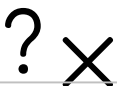
Ποιος τόπος; πού; (Απλοποίηση του σύνθετου συμβόλου που σημαίνει ποιος τόπος :

Ποια πράξη;

Πόση ποσότητα; πόσο;

(από το σύμβολο

που σημαίνει πόσο πλήθος)

Τα παρακάτω σύμβολα εμπεριέχονται στα μόρια κατά το B.C.I.

ένα, μια ένας

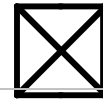
δια μέσου

πίσω, μετά

ξανά

όλα

και, επίσης

γύρω

προς τα πίσω

διότι

πριν , μπροστά
από

μεταξύ

αλλά

διαφορετικά

κάτω

κατά την διάρκεια,
ενώ

προς τα εμπρος

εάν

μέσα

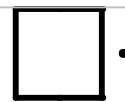
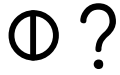
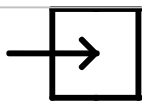
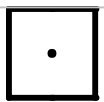
προς τα μέσα

ίσως

τίποτε κανείς

πάνω σε

έξω, έξω από

προς τα έξω

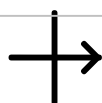
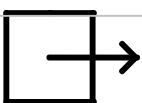
από πάνω

ίδιο

δια
μέσου

κάτω από

πάνω

III. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

Στα προηγούμενα κεφάλαια, έχουμε δει πώς οι ενδείκτες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αλλάξουν την έννοια ενός συμβόλου :

συναίσθημα	καρδιά	αισθάνομαι	αισθάνθηκα
			
θα αισθανθώ	αισθηματικά	αισθήματα	καρδιές
			

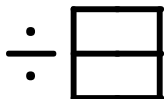
Επίσης είδαμε τους δείκτες να αλλάζουν το νόημα ενός συμβόλου δηλώνοντας ένα συγκεκριμένο μέρος του πράγματος/αντικειμένου.

χέρι	αντίχειρας	δείκτης
		

Οι δείκτες και οι ενδείκτες είναι τόσο σημαντικοί για τον προσδιορισμό της έννοιας των συμβόλων που ενσωματώνονται πολλές φορές στα σύμβολα

Ο Bliss έχει περιγράψει διάφορες τεχνικές με τις οποίες ο ενδιαφερόμενος μπορεί να δείξει ότι στοχεύει σε διαφορετικό νόημα από εκείνο που μεταδίδει ένα σύμβολο. Αυτές οι τεχνικές λέγονται *στρατηγικές*

Ενώ μερικές στρατηγικές χρησιμοποιούνται σε μόνιμα αποδεκτά σύμβολα το κρύο συμβολίζεται σαν το αντίθετο της ζέστης, το συρτάρι συμβολίζεται σαν μέρος ερμαρίου

συχνά χρησιμοποιούνται ειδικά σύμβολα που αλλάζουν το νόημα, σε προσωρινή βάση για να παράγουν τη λέξη ενός συγκεκριμένου μηνύματος. Καλύτερα λοιπόν να μιλήσουμε για *τακτικές*.

---

1. Η έννοια του αντιθέτου

Ο Bliss αντλεί το σύμβολο

↓

για την έννοια του αντίθετου από το επάνω και κάτω και σχολιάζει ότι αυτό το σύμβολο θα βοηθήσει στην έκφραση πολλών λέξεων.

κρύο

↓
↓ < } >

είναι το αντίθετο της έννοιας του

ζεστό

↓
< } >

ποτέ

↓
↓ ⊙ ⊗

είναι το αντίθετο της έννοιας του

πάντοτε

↓
⊙ ⊗

λίγο , λίγα

↓
↓ ×

είναι το αντίθετο της έννοιας του

πολύ - πολλά

↓
×

άδειος

↓
↓ ∪

είναι το αντίθετο της έννοιας του

γεμάτος

↓
∩

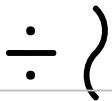
---

2. Μέρος (του)

Ο Bliss τονίζει ότι σ' όλες τις γλώσσες υπάρχουν λέξεις που εκφράζουν μέρος ενός πράγματος ή ενός συνόλου. Για παράδειγμα, η φλόγα είναι μέρος της φωτιάς, η σταγόνα μέρος του υγρού, το κλαδί μέρος του δέντρου. Για να δείξουμε λοιπόν ότι θέλουμε να αναφερθούμε μόνο σε ένα μέρος από ό,τι δείχνει το σύμβολο, χρησιμοποιούμε μπροστά από το σύμβολο το σύμβολο της διαίρεσης στο μισό του μέγεθος:

φλόγα

φωτιά

είναι μέρος του

λέξη

γλώσσα

είναι μέρος του

σταγόνα

νερό, υγρό

είναι μέρος του

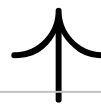

κλαδί

δέντρο

είναι μέρος του

---

3. Μεταφορά

Επειδή ο Bliss προβληματίστηκε έντονα από τους κινδύνους της μεταφορικής χρήσης των λέξεων φρόντισε ώστε το σύμβολο της μεταφοράς

να μοιάσει με ένα σινιάλο προειδοποίησης, όμοιο στην εμφάνιση με τα οδικά σήματα προειδοποίησης που χρησιμοποιούνται στους δρόμους. Το σύμβολο αυτό συνθέτεται από τα σύμβολα για το άτομο

και το στόμα.

Όσοι χρησιμοποιούν τα σύμβολα BLISS για επικοινωνία, μπορούν να αλλάξουν το νόημα ομάδας συμβόλων με το να τοποθετήσουν το σύμβολο της μεταφοράς μπροστά από την ομάδα των συμβόλων σε ίσο διάστημα.

4. Ενταση

Ο Bliss χρησιμοποιεί συχνά το θαυμαστικό ως σύμβολο. Όταν το σύμβολο

τοποθετείται σε διάστημα τετάρτου μετά από κάποιο σύμβολο, δρα ως φορέας έντασης. Δηλώνει μια έννοια εντονότερη ή ισχυρότερη από το αρχικό σύμβολο, όπως φαίνεται και από τα παρακάτω παραδείγματα

ακουμπώ

χαστουκίζω

κτυπώ

εκρήγνυμαι

δίνω γροθιά

ήχος

2

δυνατός θόρυβος

2!

βίαιο χτύπημα , βρόντος

2!!

---

5. Σύμβολο του «μέρους»

Χρησιμοποιώντας το σύμβολο για το «σύμβολο BLISS”

Σ

ακολουθούμενο από το σύμβολο για το μέρος

$\div$

ο ενδιαφερόμενος μπορεί να δημιουργήσει το σύμβολο

$\Sigma \div$

με το οποίο δείχνει ότι μόνο ένα μέρος από το σύμβολο που ακολουθεί πρέπει να μεταφραστεί:

μέρος συμβόλου

αυγό

γίνεται

ζωή

$\Sigma \div$

$\underline{\quad}$ $\ominus$

$\ominus$

Αυτή η στρατηγική δεν πρέπει να μπερδευτεί με το «μέρος ενός» όπως :

φωτιά

που γίνεται

φλόγα

$\}$

$\div \}$

όπου η φλόγα είναι μέρος της φωτιάς. Η στρατηγική άλλωστε αυτή ζητά την προσοχή για ένα μέρος ενός αντικειμένου και όχι το μέρος ενός συμβόλου.

6. Παρόμοια με

Βάζοντας στη σειρά το σύμβολο για το κοντά :

||

και το σύμβολο για το ίσος, ίδιος

=

ο Bliss παρήγαγε το σύμβολο

||=

που εκφράζει έννοιες όπως «σχεδόν», «όπως», «σαν», «παρόμοιος». Η στρατηγική αυτή έχει επινοηθεί για περιπτώσεις όπου τα σύμβολα δεν είναι δυνατόν να αποδώσουν με ακρίβεια τη σημασία κάποιας λέξης.

παρόμοιο με άντρα και μηχανή

γίνεται

ρομπότ

||=   Λ   ⊗ ||=Λ ⊗

---

7. Παρόμοιος ήχος (ομόηχο)

Στις κοινές φυσικές γλώσσες, υπάρχουν λέξεις που προφέρονται με τον ίδιο τρόπο, δηλ. ηχούν η μία όπως η άλλη αλλά έχουν διαφορετική σημασία : π.χ. ίσως και ίσος. Αυτές οι λέξεις λέγονται ομόηχες. Επειδή λοιπόν η λέξη flour-αλεύρι στα αγγλικά, δεν ανταποκρίνεται σε σύμβολο, ο ενδιαφερόμενος θα πρέπει να χρησιμοποιήσει το σύμβολο

---

1 1 = 2

για να δείξει πως μια λέξη που ηχεί στη αγγλική όπως η λέξη flower (λουλούδι) μπορεί να σημαίνει flour (αλεύρι):

ίδιος ήχος

flower (λουλούδι)

flour (αλεύρι)

1 1 = 2

και

♀

μπορεί να γίνει

1 1 = ♀

Όπως είναι βέβαια φανερό, αυτή η στρατηγική δεν χρησιμεύει όταν το δεύτερο άτομο μιλά άλλη γλώσσα όπου οι λέξεις λουλούδι και αλεύρι π.χ. δεν είναι ομόηχες.

8. Ανήκω σε, πάω μαζί με κάτι άλλο

Αυτή η στρατηγική χρησιμοποιεί το σύμβολο

+

που όταν ζωγραφίζεται στην γραμμή της γης σημαίνει, «ανήκει σε». Χρησιμοποιούμενο από το σύστημα BLISS επισημαίνει θέση. Αργότερα η έννοιά του επεκτάθηκε για να δείξει ότι κάποιο πράγμα πάει μαζί με κάτι άλλο, όπως π.χ. η κλωστή «πάει» μαζί με την βελόνα.

ανήκει σε
πάει μαζί

βελόνα

κλωστή

+

και

ρ

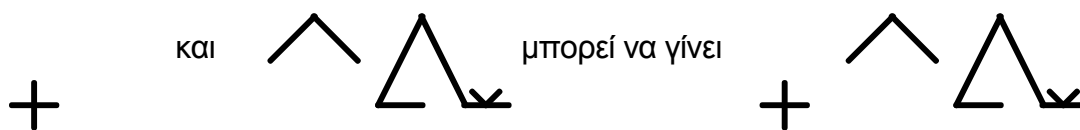
μπορεί να γίνει

+ ρ

ανήκει σε
πάει μαζί με

παπούτσια

κορδόνι παπουτσιού

9. Γράμματα της αλφαβήτου

Όταν ένας οδηγός χρήσης συμβόλων δεν περιέχει ένα σύμβολο που θα απέδιδε ειδικά κάποια συγκεκριμένη έννοια μέσα σε μια κατηγορία, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αποδώσει αυτή την έννοια χρησιμοποιώντας ένα γράμμα της αλφαβήτου μαζί με το σύμβολο που αναφέρεται στη γενικότερη κατηγορία π.χ.

ζώο

σκυλί

Όλες αυτές οι στρατηγικές πρέπει να τονισθεί, ότι δεν είναι μέρος της γνήσιας μεθόδου BLISS. Πάντως έχουν αποδειχθεί χρήσιμες στο να βοηθούν μη – ομιλώντα άτομα να εκφραστούν.

αγόρι

Γιάννης

πόλη

Σέρρες

10. Συνδεδεμένα σύμβολα

Συνδεδεμένα σύμβολα είναι αυτά που ο ενδιαφερόμενος χρησιμοποιεί σε προσωπική βάση συνθέτοντας κάποια άλλα σύμβολα.

Οι δείκτες σύνδεσης δεν χρησιμοποιούνται για σύνθετα σύμβολα, αλλά πρέπει να τοποθετούνται πριν και μετά από τις ομάδες συμβόλων για να αποδώσουν κάποιο συνδεδεμένο σύμβολο.

Κατά τη χρήση τους από ένα άτομο με λογική και δημιουργικότητα, τα συνδεδεμένα σύμβολα μπορεί να γίνουν μια πολύ ισχυρή τεχνική για να εκφράσουν ένα νόημα, όταν ένα συγκεκριμένο σύμβολο αδυνατεί να το κάνει ή όταν η έννοια αυτή δεν καλύπτεται από τα συγκεκριμένα σύμβολα.

Το BCI ανέπτυξε τις ακόλουθες οδηγίες για τη δημιουργία συνδεδεμένων συμβόλων :

(1) Όταν ο σκοπός είναι η συνοπτικότητα, μεταφράζεται μόνο το στοιχείο με το βασικό νόημα

(2) Το πιο σημαντικό στοιχείο, που ονομάζεται ταξινομητής, συνήθως τοποθετείται πρώτο στη σειρά

(3) Τα σύμβολα που τροποποιούν το νόημα συνήθως ακολουθούν τον ταξινομητή στη σειρά, εκτός από τα παρακάτω τα οποία προηγούνται του ταξινομητή.

πολύ – πολλά

μέρος του

μείον/ χωρίς

μήνυμα του αντίθετου

παρόμοιος

11. Η άρνηση

Το νόημα του συμβόλου μπορεί να αλλάξει όταν τοποθετείται δίπλα σε αυτό της άρνησης

— !

σε απόσταση ολόκληρου τετραγώνου πριν από το σύμβολο, του οποίου το νόημα θέλουμε να αλλάξει.

Το σύμβολο

— !

σημαίνει όχι και προέρχεται από το

—

(μείον – πλην) και από το (ένταση)

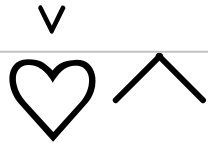

!

Πρόσεξε ότι στα παραδείγματα αυτά η χρήση της άρνησης μερικές φορές προέρχεται από τη χρήση του συμβόλου για το νόημα της αντίθεσης.

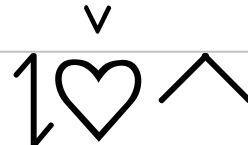
ασφαλής

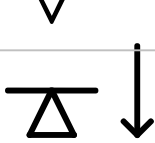
όχι ασφαλής

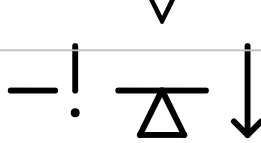
επικίνδυνος

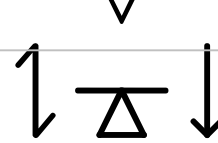
βαρύς

όχι βαρύς

ελαφρύς

12. Η κτήση

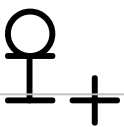
Στην αγγλική γλώσσα υπάρχουν πολλοί τρόποι να δείξουν κτήση: το s , όπως στην πρόταση *boy's books*, το of κλπ, καθώς και οι κτητικές αντωνυμίες (*my, mine, your, yours* κλπ), στην ελληνική χρησιμοποιούνται κατεξοχήν την γενική και της αντωνυμίες.

Ο Bliss δίνει την έννοια της κτήσης μέσα από τη χρήση του συμβόλου

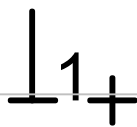

ζωγραφισμένο σε μισό μέγεθος πάνω στην γραμμή γης (Παρατηρεί ότι αυτό το σύμβολο θυμίζει ταφόπετρα και η ομοιότητα αυτή μοιάζει να μας υπενθυμίζει : «δεν μπορείς να το πάρεις μαζί σου !»). Τοποθετώντας (αυτό το σύμβολο σε διάστημα ενός τετάρτου μετά από ένα ουσιαστικό ή αντωνυμία), αλλάζει το ουσιαστικό ή την αντωνυμία και τους προσδίδει το χαρακτηριστικό της κτήσης.

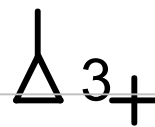
του παιδιού

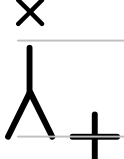
δικό μου

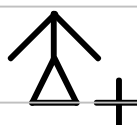
δικό της

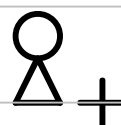
των ανδρών

της μητέρας

του κοριτσιού

Αυτή η χρήση του συμβόλου + δεν πρέπει να μπερδεύεται με την χρήση του στην στρατηγική : «ανήκει σε» , «ανήκει μαζί με».

Όταν «ανήκει σε» + χρησιμοποιείται ως μια τεχνική στην αλλαγή νοήματος, τότε το σύμβολο + τοποθετείται σε διάστημα ενός τετάρτου πριν από το σύμβολο στο οποίο αναφέρεται.

13. Ταξινομητές

Το νόημα ενός συμβόλου BLISS μπορεί να διευκρινιστεί με τη χρήση ενός άλλου που δηλώνει την τάξη ή την κατηγορία στην οποία εμπίπτουν αυτά. Τυπωμένα μόνα τους τα σύμβολα έχουν ατομικά, ξεχωριστά νόημα. Όταν όμως τυπώνονται ως μέλη της κατηγορίας, της τάξης που καθορίζει ο ταξινομητής, τότε το συγκεκριμένο νόημα εντάσσεται μέσα στην τάξη αυτήν : Π.χ.

σημαίνει καρέκλα, ενώ

σημαίνει τραπέζι. Όταν τοποθετούνται μετά από τον ταξινομητή

που σημαίνει «γενίκευση», η ομάδα των συμβόλων μεταφράζεται σαν: επίπλωση.

επίπλωση

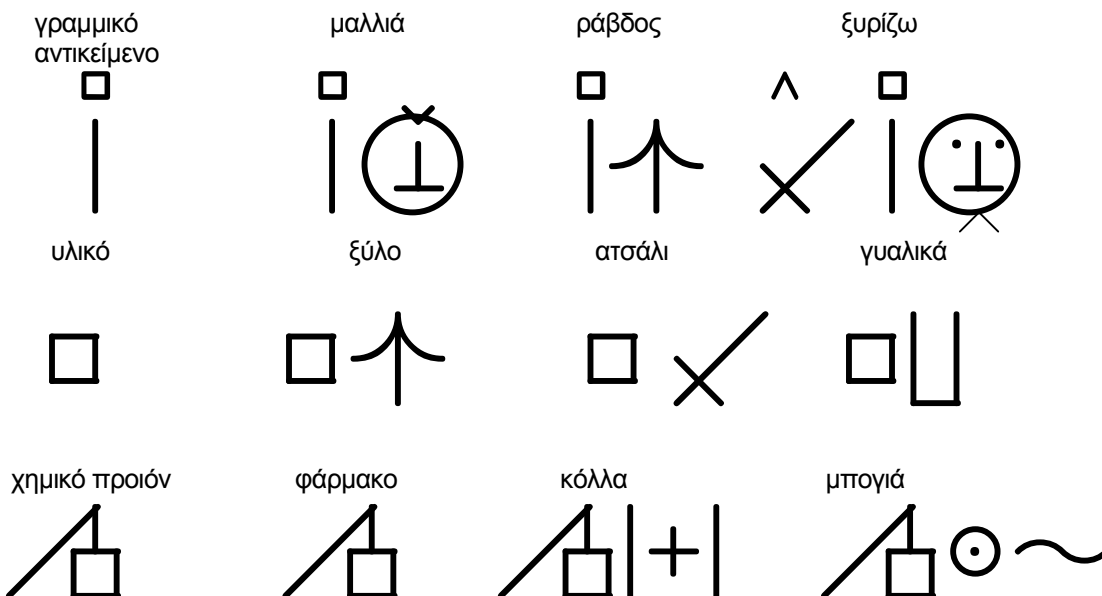
Ο Bliss γράφει στο βιβλίο του ότι το σύμβολο για την γενίκευση εκφράζει «αναφορά για ένα πλήθος».

Το BCI ανταποκρινόμενο στο αίτημα δασκάλων και μαθητών, παρήγαγε ένα σύμβολο για το φύλο (sex) που συντίθεται από μέρος των συμβόλων για τον άνδρα και για την γυναίκα, των οποίων προπορεύεται το σύμβολο της γενίκευσης.

φύλο

Παρακάτω υπάρχουν τρεις άλλοι ταξινομητές : γραμμικό αντικείμενο, υλικό και χημικό προϊόν.

14. Συσχετιστής

Παρουσιάσαμε και συζητήσαμε τα σύμβολα που ο Bliss ανέπτυξε για τις παρακάτω λέξεις όταν αυτές χρησιμοποιούνται ως ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα: ποιος;, ποιο;, πότε; και πού;. Αυτές οι λέξεις μπορεί να χρησιμοποιηθούν επίσης σαν αναφορικές αντωνυμίες. Για να συμβολισθούν (σ' αυτήν την χρήση) ο Bliss χρησιμοποιεί τα εισαγωγικά ζωγραφισμένα στη μέση του χώρου :

’ ’

Το σύμβολο αυτό ονομάζεται αναφορητής και χρησιμοποιείται για πολλές αναφορικές αντωνυμίες αλλά και δευτερεύοντες συνδέσμους.
Η λέξη στην οποία το σύμβολο αποδίδεται καθορίζεται από το πλαίσιο στο οποίο αυτό εμφανίζεται π.χ.

το κτίριο όπου εγώ εργάζομαι είναι κοντά

ποιος βλέπει τον άντρα που κάθεται πάνω στη καρέκλα ;

15. Εκτίμηση πριν και μετά από μια πράξη

Ο Bliss γράφει ότι η λέξη «μπορώ» εμπεριέχει ανθρώπινη εκτίμηση που γίνεται πριν μια πράξη και σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να είναι λανθασμένη. Πχ. κάποιος μπορεί να πει «Μπορώ να πηδήξω πάνω από ένα σπίτι», όταν στην πραγματικότητα φυσικά δεν μπορεί.

Ο Bliss συμβολίζει το ρήματα : «μπορώ» – «είμαι ικανός» με το παρακάτω τρόπο :

Το σύμβολο της αξιολόγησης σε μισό μέγεθος, του οποίου προηγείται μια προηγείται μια τελεία που δείχνει ότι η εκτίμηση έγινε πριν από την πράξη. Πολλές λέξεις εμπεριέχουν εκτίμηση πριν και μετά από μια έννοια. Για να συμβολίσει τέτοιες λέξεις που λειτουργούν ως επίθετα, ο Bliss τοποθετεί το σύμβολο για την αξιολόγηση σε μέγεθος ενός τετάρτου (μαζί με μια τελεία ακριβώς τοποθετημένη πάνω από άλλα σύμβολα, όπως στα παρακάτω παραδείγματα :

εύθραυστος

σπασμένος

που μπορεί να βραχεί

βρεγμένος

που μπορεί να πλυθεί

·v

πλυμένος

v·

θνητός

·v

πεθαμένος

v·

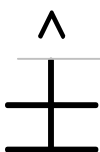

16. «Μεγάλο» και «μικρό» νόημα

Αρκετές λέξεις μπορεί να έχουν παρόμοιες έννοιες αλλά όχι ίδιες ακριβώς. Αυτό το χαρακτηριστικό των λέξεων εξηγείται στη συζήτηση που κάνει ο Bliss για τα ρήματα: «κατέχω» και «έχω». Παρατηρεί ότι αυτές οι φράσεις μερικές φορές αναφέρονται περισσότερο σε υλικές – γήινες παρά σε πνευματικές έννοιες. Έτσι αντλεί το σύμβολο για το: «κατέχω» από το σύμβολο για την γη και το σύμβολο για την πρόσθεση. Κατέχω υπονοεί αναμφισβήτητα, κυριαρχία, έτσι τα στοιχεία του συμβόλου ζωγραφίζονται σε μεγάλο μέγεθος. Το ρήμα: «έχω» δεν νοεί αναμφισβήτητα κυριαρχία, αλλά βρίσκεται μεταξύ σ' αυτήν και στην προσωρινή κυριαρχία. Έχει ένα «μικρότερο» νόημα και αυτό φαίνεται με το να μικραίνει το σύμβολο για την κυριαρχία. Στο σύμβολο δηλαδή για το «έχω» τα στοιχεία ζωγραφίζονται σε μισό μέγεθος.

κατέχω

έχω

^

Άλλη διαφοροποίηση του «μεγάλου» από το «μικρό» νόημα φαίνεται στα παρακάτω σύμβολα

ζω

υπάρχω

IV. ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ BLISS

Οι γλωσσολόγοι έχουν διακρίνει διάφορα επίπεδα στην γλώσσα :

Φωνολογικό επίπεδο: Είναι οι ήχοι στον λόγο που όταν βρίσκονται σε ακριβή και συγκεκριμένη ακολουθία, δημιουργούν λέξεις. Στη μέθοδο BLISS δεν υπάρχουν φωνολογικά στοιχεία, τα σύμβολα αναφέρονται όλα στο νόημα.

Μορφολογικό επίπεδο: Μόρφημα είναι η μικρότερη μονάδα του λόγου, η οποία είναι φορέας σημασίας ή γραμματικής αξίας. Οι αλλαγές των μορφημάτων προκαλούν αλλαγές στις λέξεις και δημιουργούν ένα καινούργιο νόημα. Όπως πχ. τα στοιχεία εκείνα που αλλάζουν τον αριθμό από ενικό σε πληθυντικό, τον χρόνο από παρόν σε παρελθόν ή τα ουσιαστικά σε επιρρήματα κλπ
π.χ. Τ-α κο-ρί-τσι-α ξε-ντύ-θη-κ-αν (τα μορφήματα χωρίζονται από τις παύλες)

Στη μέθοδο BLISS τέτοιες αλλαγές γίνονται μέσα από την χρήση των δεικτών και άλλων τεχνικών αλλαγής νοήματος.

Συντακτικό επίπεδο: Είναι η σειρά που μπαίνουν λέξεις για να παράγουν γραμματικά σωστές προτάσεις. Οι διάφορες γλώσσες χρησιμοποιούν διαφορετική σειρά λέξεων για να εκφράσουν το ίδιο νόημα. Ο Bliss ανέπτυξε ένα συντακτικό που το βρίσκει απλό αλλά και επαρκές, για να εκφράσει τις πιο πολύπλοκες και εκλεπτυσμένες σκέψεις.

Εννοιολογικό επίπεδο: Το νόημα μεταδίδεται από τις λέξεις όπως έχουν τοποθετηθεί σε συγκεκριμένη σειρά. Ο Bliss ενδιαφέρθηκε περισσότερο για το νόημα παρά για τη μορφή. Οι λέξεις στη μέθοδο BLISS δεν χρησιμοποιήθηκαν για λόγους ύφους αλλά ως ένας τρόπος έκφρασης του νοήματος.

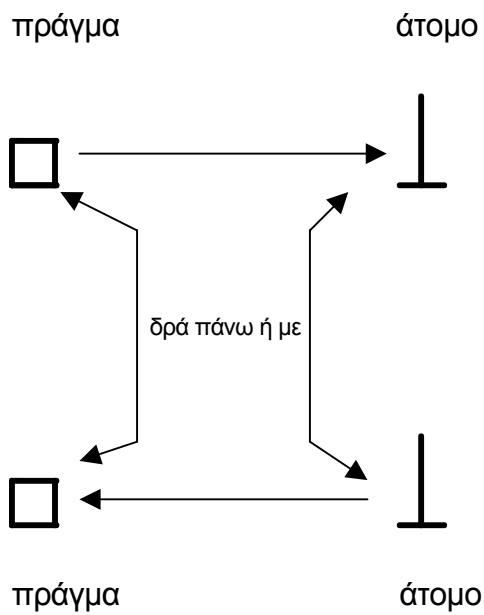
Ο όρος «γραμματική» χρησιμοποιείται για να ορίσει τους κανόνες φωνολογίας, μορφολογίας και σύνταξης. Η γραμματική είναι βασική για την αποτελεσματική επικοινωνία. Ο Bliss ισχυρίζεται ότι του πήρε χρόνια για να αναπτύξει τη γραμματική της δικής του μεθόδου. Στην διάρκεια αυτών των χρόνων ανέπτυξε και τύπωνε άλλα μέρη της μεθόδου με αποτέλεσμα: «κεφάλαια από μια παγκόσμια γραμματική που διασπάρθηκαν μέσα σε εκατοντάδες σελίδες, δύσκολο να βρεθούν από τους μαθητές της δικιάς μου γλώσσας συμβόλων».

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα περιγράψουμε τη σειρά λέξεων που προτείνει ο Bliss για διάφορους τύπους προτάσεων: *δηλώσεις, αρνητικές δηλώσεις, εντολές, δηλώσεις πιθανότητας, ερωτήσεις, αρνητικής μορφής ερωτήσεις, παθητικής φωνής προτάσεις και επεκταμένες προτάσεις*. Ο αναγνώστης θα προσέξει ότι κάποιοι τύποι που χρησιμοποιήθηκαν από τον Bliss προτείνουν διαφορετική σειρά των λέξεων από τη σειρά της αγγλικής γλώσσας.

Κάποιοι δάσκαλοι της μεθόδου αναφέρουν ότι δεν αισθάνονται άνετα να διδάσκουν αυτούς τους τύπους, ακριβώς επειδή τα παιδιά ακούν τους ομιλούντες να χρησιμοποιούν διαφορετική σειρά στις λέξεις.

Είναι πάντως σημαντικό να σημειωθεί ότι η προσπάθεια του Bliss ήταν να απλοποιήσει την γραμματική τόσο, που να υπάρχει η βασική διαύγεια στην έκφραση. Άλλωστε ο σκοπός της μεθόδου δεν είναι η εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας. Επινοήθηκε ως ένα απλό εργαλείο για τους ανθρώπους που μπορούν να μιλήσουν τη μητρική τους γλώσσα (άσχετα από το πόσο σωστά μπορούν) αλλά χρειάζονται κανόνες για να αποδώσουν νόημα σε προτάσεις διεθνούς χρήσης.

Όπως φαίνεται από το παρακάτω σχεδιάγραμμα υπάρχουν αρκετές δυνατές αλληλεπιδράσεις πραγμάτων και προσώπων.

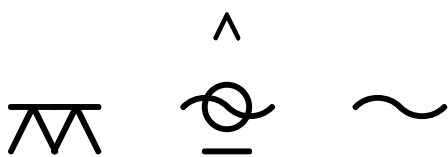

1. Μορφές δήλωσης

Αυτές οι αλληλεπιδράσεις κάνουν δυνατές τέσσερις μορφές δήλωσης στο συντακτικό του BLISS.

(1) Πράγμα, δρα, ενεργεί με /πάνω σε πράγμα :

(Το) ζώο πίνει νερό

(2) Πράγμα ενεργεί πάνω σε/με πρόσωπο :

(Το) τηλέφωνο εξέπληξε αυτόν

---

(3) Πρόσωπο ενεργεί πάνω σε/με πρόσωπο :

Εγώ   αγαπώ   εσένα

(4) Πρόσωπο ενεργεί πάνω σε/με πράγμα :

(Ο) πατέρας έγραψε   (ένα) γράμμα.

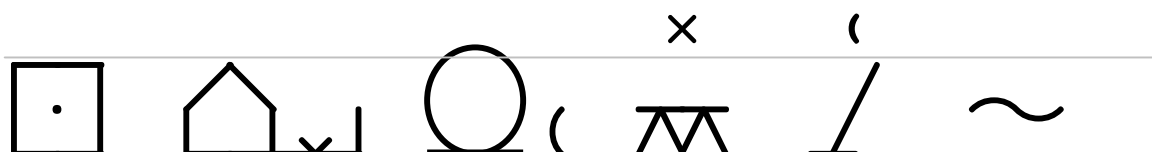
2. Επεκτεταμένες προτάσεις

Τα παιδιά σε μικρή ακόμη ηλικία επεκτείνουν τον λόγο τους μέσα από απλές μορφές δήλωσης και η επικοινωνία των ενηλίκων γίνεται με προτάσεις που αποτελούνται από πολλές λέξεις. Ο Bliss χρησιμοποιεί μια καθορισμένη σειρά στις λέξεις για τις επεκτεταμένες προτάσεις, που περιέχουν πληροφορίες για τον χώρο και τον χρόνο. Στην αρχή της πρότασης υποδηλώνεται ο χώρος και ακολουθεί ο χρόνος.

Χώρος   χρόνος   πράγμα   δρα με/σε   πράγμα

Μέσα   (στην) αυλή   αύριο   (τα) ζώα   θα χρειαστούν   νερό

Και στο γραπτό και στον προφορικό λόγο στην ελληνική γλώσσα η σειρά λέξεων θα ήταν: *Τα ζώα στην αυλή θα χρειαστούν νερό αύριο.*

Ο Bliss εξηγεί ότι η τοποθέτηση συμβόλων του χώρου δεν είναι αναγκαία στην αρχή της πρότασης λέγοντας ότι «έτσι δεν χρειάζεται να δηλώσει κανείς τον χρόνο του ρήματος».

Έτσι η παράλειψη του δείκτη χρόνου, σύμφωνα με τα λόγια του Bliss, είναι λογική, όμως μπορεί να μπερδέψει άτομα που μαθαίνουν να επικοινωνούν.

Από την άλλη πλευρά κάποιες λέξεις δηλωτικές τόπου και χρόνου ενσυνείδητα τοποθετούνται στην αρχή της πρότασης ώστε να δοθεί έμφαση στο πότε και που κάποιο γεγονός έλαβε χώρα π.χ «Την Τρίτη στο τσίρκο είδα μια αρκούδα».

3. Δηλώσεις άρνησης

Το σύμβολο της άρνησης μπαίνει πριν από το ρήμα

(Ο) πατέρας δεν θα γράψει (ένα) γράμμα

(Το) ζώο δεν χρειάζεται νερό

4. Εντολές

Οι εντολές στην ελληνική γλώσσα δηλώνονται με το θαυμαστικό (!) το οποίο τοποθετείται στο τέλος της πρότασης. Στο συντακτικό του Bliss το σύμβολο της εντολής τοποθετείται στην αρχή της πρότασης.

Κάθησε

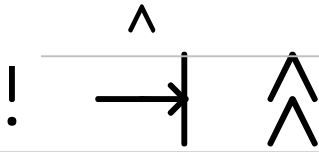
(Το σύμβολο για το : κάθωμαι ένα γραφικό σχέδιο ενός προσώπου που κάθεται)

Σταμάτα (την) εργασία

(Το σύμβολο για την εργασία
αντλείται από την δράση. Η εργασία
είναι δράση πάνω σε δράση)

5. Εντολή σε τύπο ευγενείας

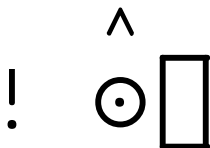
Στη μέθοδο BLISS ο τύπος ευγένειας ακολουθεί την εξής σειρά λέξεων: «Παρακαλώ κάμε». Επειδή το σύμβολο για το «παρακαλώ» είναι σύνθετο: το θαυμαστικό εμφανίζεται στο άνοιγμα της πρότασης, όπως στην απλή εντολή. Γίνεται όμως ευγενική με την προσθήκη του «αισθήματος»

που σημαίνει «παρακαλώ».

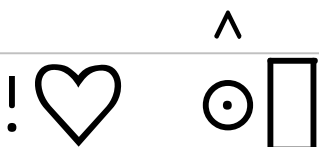
Διάβασε !

Εντολή

Σε παρακαλώ διάβασε

Εντολή τύπου ευγενείας

6. Δηλώσεις πιθανότητας

Ο Bliss προσεγγίζει τον συμβολισμό τους ως μέρος του ευρύτερου θέματος για τον συμβολισμό ερωτήσεων. Το ερωματικό ? εμφανίζεται στο σύμβολο για την ερώτηση

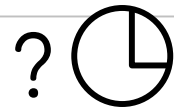
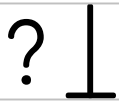
αλλά και σε ερωτηματικές λέξεις όπως

Ποιος;

Πού;

Γιατί;

Πότε;

Ο Bliss ως ενδείκτη για την έκφραση του νοήματος της πιθανότητας, μέσα από τη χρήση της λέξης «μπορεί» για παράδειγμα, τοποθετεί ένα μικρό ερωτηματικό πάνω από το ρήμα. Αυτό, μπορεί να χρησιμοποιηθεί μαζί με τους δείκτες του χρόνου του ρήματος. Κατά το B.C.I. το μικρό αυτό ερωτηματικό ονομάζεται δείκτης υπόθεσης.

Είναι ο δείκτης υπόθεσης του παρελθόντος ,

?)

είναι ο δείκτης υπόθεσης του μέλλοντος.

(?

Όπως και με όλους τους δείκτες, αυτά τα σύμβολα ζωγραφίζονται σε διάστημα ενός τετάρτου πάνω από την γραμμή ουρανού, όπως άλλωστε φαίνεται και στα παρακάτω παραδείγματα

Εγώ ίσως να περπατώ στο σχολείο (υπόθεση παρόντος)

Αυτός ίσως να περπάτησε στο σχολείο (υπόθεση παρελθόντος)

Αύριο αυτή ίσως να περπατήσει μόνη της (υπόθεση μέλλοντος)

Εγώ ίσως να το έκανα αυτό (υπόθεση παρελθόντος)
?)

$\perp_1 \wedge I$

Εσύ ίσως να τους δεις αυτούς (υπόθεση παρόντος)

?
 $\perp_2 \odot \times \perp_3$

Αυτή ίσως να το κάνει αυτό αύριο (υπόθεση μέλλοντος)

(?
 $\Delta_3 \triangle I \Omega$

7. Ερώτηση

Το σύμβολο της ερώτησης

$\boxed{?}$

τοποθετείται στην αρχή όλων των ερωτήσεων εκτός από εκείνες που αρχίζουν με ερωτηματικές λέξεις

Η σειρά των συμβόλων μετά το σύμβολο για την ερώτηση

?

ή για την ερωτηματική λέξη, είναι η ίδια όπως στις αντίστοιχες δηλώσεις της ελληνικής γλώσσας.

Ερώτηση ζώο χρειάζεται νερό

Χρειάζεται το ζώο νερό ;

Ποιος είδε το λουλούδι

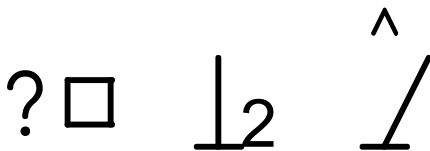
Ποιος είδε το λουλούδι ;

Ποιο αγόρι θα φάει το φρούτο

Ποιο αγόρι θα φάει το φρούτο ;

Τι εσύ χρειάζεσαι

Τι χρειάζεσαι ;

8. Αρνητικές ερωτήσεις

Η σειρά των συμβόλων σε αυτές είναι ίδιες με τις αρνητικές δηλώσεις, όπου το σύμβολο για την άρνηση

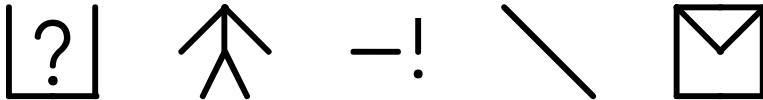
— ?

μπαίνει πριν το ρήμα. Απλά, όπως και με όλες τις ερωτήσεις, το σύμβολο της ερώτησης

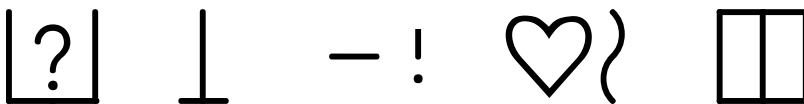
τοποθετείται στην αρχή της πρότασης.

Ερώτηση πατέρας δεν θα γράψει γράμμα

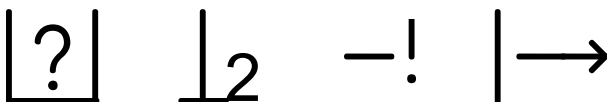
Δεν θα γράψει ο πατέρας (το) γράμμα ;

Ερώτηση εσύ δεν θέλεις βιβλίο

Δεν θέλεις (ένα) βιβλίο ;

Ερώτηση εσύ δεν πας

Δεν πάς ;

9. Παθητική φωνή

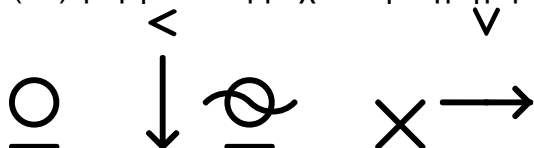
Ο Bliss προτείνει να χρησιμοποιούμε μόνο την ενεργητική φωνή που είναι η σειρά της αιτίας και του αποτελέσματος. Συμβουλεύει τους ενδιαφερόμενους να μην παρασυρθούν σε περίπλοκες προτάσεις και σε λεπτολογικές διαφορές έκφρασης. Πάντως δείχνει πως θα γράψει κανείς την παθητική φωνή με σύμβολα: Απλά γράφουμε την πρόταση με σύμβολα με το αντικείμενο ως δέκτη της πράξης και τοποθετούμε το σύμβολο για την πράξη πάνω από το ρήμα αλλά δείχνοντας προς τον αποδέκτη: π.χ.

(Το) ψάρι πιάστηκε από (το) αγόρι.

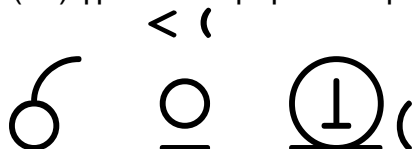

Πρόσεξε : το «από» εμπεριέχεται στον τύπο παθητικής φωνής του ρήματος

(Το) φαγητό καταβροχθίστηκε γρήγορα

(Το) φρούτο θα φαγωθεί αύριο

8. Δευτερεύουσες λέξεις

Ο Bliss συμβουλεύει τους χρήστες της μεθόδου να μην χρησιμοποιούν μακριές προτάσεις και να είναι αυτές απλές και όχι φορτωμένες με γραμματικούς συνδέσμους. Λέει π.χ. πως το «ήμουν» περιέχει το ίδιο νόημα με το «έχω βρεθεί» ή «είχα βρεθεί». Ακόμη υποστηρίζει πως προθέσεις μπορεί συχνά να παραληφθούν χωρίς να διαφοροποιηθεί το νόημα, π.χ. : «Θα σε συναντήσω τέσσερις η ώρα» είναι το ίδιο με το: «Θα σε συναντήσω στις τέσσερις η ώρα» ή το «Χρειάζομαι μολύβι» είναι η ίδια σκέψη με το: «Χρειάζομαι ένα μολύβι»

Η μέθοδος BLISS περιέχει σύμβολα γι' αυτές τις λεγόμενες λέξεις λειτουργικότητας, αλλά παρ' όλα αυτά σε προτάσεις συμβόλων συχνά ο Bliss τις παραλείπει, εκτός βέβαια αν είναι βασικό για την σωστή μετάδοση του νοήματος. Έτσι χρησιμοποιεί το τηλεγραφικό στυλ, χαρακτηριστικά του οποίου είναι η σμίκρυνση των προτάσεων. Βέβαια η σμίκρυνση των προτάσεων στην μέθοδο BLISS είναι αποτέλεσμα όχι της προσπάθειας να περιορισθεί ο αριθμός των λέξεων σε ένα μήνυμα αλλά της χρήσης απλοποιημένης γραμματικής και της αποφυγής διαφορούμενων λέξεων εκτίμησης.

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για να καθορισθεί αν κάποιος πρέπει να ενθαρρυνθεί στην χρήση των συμβόλων όλων των λέξεων που εμφανίζονται στον γραπτό ή προφορικό λόγο ή αν θα του επιτραπεί να εγκαταλείψει όλες τις λέξεις λειτουργικότητας που δεν είναι βασικές στο νόημα. Η αξιολόγηση των δυο παρακάτω παραγόντων μερικές φορές οδηγεί στο να ενθαρρυνθεί κάποιος να χρησιμοποιεί τον απλούστερο τύπο της γλώσσας.

Φυσική ικανότητα: Πολλά παιδιά που δεν μπορούν να μιλήσουν έχουν επίσης φτωχό έλεγχο στα χέρια. Έτσι, το να δείχνουν σύμβολα είναι κουραστικό και δύσκολο. Συχνά λοιπόν πρέπει να ενθαρρύνονται αυτά τα παιδιά να χρησιμοποιούν μόνο εκείνες τις λέξεις που χρειάζονται για να αποδοθεί το μήνυμα που επιθυμούν. Αντίθετη προσπάθεια μπορεί να φέρει τέτοια βραδύτητα στην επικοινωνία ώστε οι διαπροσωπικές σχέσεις να αποθαρρύνονται.

Επίπεδο πνευματικών λειτουργιών. Μερικά άτομα δεν είναι ικανά να κατανοήσουν προτάσεις με πολλές λέξεις στη σειρά. Αυτά τα άτομα πρέπει να ενθαρρυνθούν να εκφράσουν τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις ανάγκες τους χρησιμοποιώντας σύμβολα μοναδικών λέξεων ή μικρούς συνδυασμούς συμβόλων λέξεων.

V. ΠΩΣ ΝΑ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS

Στον γραπτό λόγο δεν γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια να κρατηθεί το μέγεθος του γράμματος ίδιο με των άλλων γραμμάτων ή να διατηρηθεί ακριβώς το σχήμα, στην οριζόντια τοποθέτησή του, καθώς αυτό δεν επηρεάζει το πώς θα διαβαστεί ή θα κατανοηθεί η λέξη. Έτσι λοιπόν μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι η ίδια ελευθερία στην τεχνική έκφραση και στην ατομικότητα θα μπορούσε να δοθεί και στην μέθοδο BLISS. Όμως, όπως άλλωστε εξηγήσαμε προηγούμενα, το μήνυμα ενός συμβόλου καθορίζεται από την μορφή του, το μέγεθός του σε σχέση με το εννοούμενο τετράγωνο, τη θέση του σ' αυτό, την κατεύθυνση και το μεσοδιάστημα ανάμεσα ανάμεσα σε μέρη του συμβόλου. Η γραφή των συμβόλων BLISS σε μηνύματα, απαιτεί ένα βαθμό ακρίβειας και προσοχής στην λεπτομέρεια που δεν απαιτείται στον γραπτό λόγο.

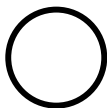
Π.χ το

μπορεί να κάνει τον αναγνώστη να αναρωτιέται αν εννοεί ανήκει σε, και, ή με την βοήθειά του. Η τοποθέτηση του δείκτη

δεν μπορεί να γίνει τόσο απλά όσο του τόνου σε ένα γράμμα, ούτε ο κύκλος μπορεί να γίνει τόσο ελεύθερα όσο το στο γράμμα «ο». Το κεφαλαίο «Ο» και το μικρό «ο» μπορεί να έχουν την ίδια σημασία. Όμως στην μέθοδο BLISS , ένας μεγάλος κύκλος

μπορεί να σημαίνει ήλιος ενώ ο μικρός κύκλος στο κέντρο του αναφορικού νοούμενου τετραγώνου

σημαίνει: στόμα.

Ο μη προσεκτικός σχεδιασμός του

ή

μπορεί να μπερδέψει τον αναγνώστη μεταξύ του

(γνώση) και

(σπίτι).

Όταν ζωγραφίζονται ως υλικό για μάθημα ή οδηγούς τότε πρέπει να χρησιμοποιείται ειδικό χαρτί ώστε να είναι τα σύμβολα ακριβή.

Όταν τελικά ζωγραφίζονται απλώς και μόνο για να μεταδώσει ο χρήστης το μήνυμά του, η χρήση του ειδικού χαρτιού μπορεί να καταστρέψει τον αυθορμητισμό της επικοινωνίας. Τότε προτείνεται ο σχεδιασμός ελεύθερα, χωρίς φυσικά να αδιαφορήσει ο χρήστης για τα χαρακτηριστικά των συμβόλων όπως αναφέρθηκαν παραπάνω (σχήμα, μέγεθος, κατεύθυνση κλπ) που είναι βασικά για τη σωστή απόδοση του νοήματος.

ΤΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ

Όλα τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν λέξεις σε ένα μήνυμα πρέπει να αναφέρονται όσον αφορά το μέγεθος και τη θέση μόνο μέσα στο νοητό τετράγωνο.

Παρακάτω, παρουσιάζονται τρία τετράγωνα διαφορετικών μεγεθών

Παρατηρούμε ότι :

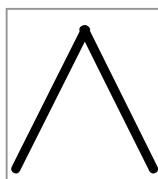
(1) Το νόημα αλλάζει αν το μέγεθος του σχήματος αναφοράς (νοητού τετραγώνου) μένει το ίδιο αλλά αλλάζει το μέγεθος του συμβόλου.

(2) Το νόημα δεν αλλάζει αν αλλάζει το μέγεθος του συμβόλου μαζί με αυτό του τετραγώνου.

Πράξη (δράση)

Πράξη

Πράξη

Δραστηριότητα

Δραστηριότητα

Δραστηριότητα

Δείκτης πράξης

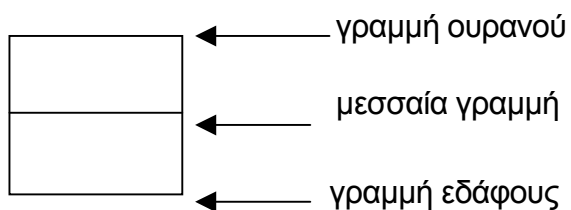
Δείκτης πράξης

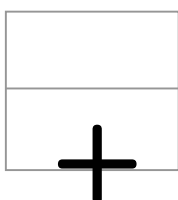
Δείκτης πράξης

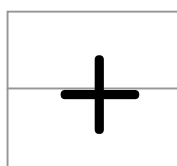
Το ίδιο σύμβολο έχει διαφορετικά νοήματα ανάλογα με τη θέση του μέσα στο τετράγωνο αναφοράς, όπως φαίνεται παρακάτω ::

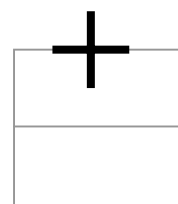
ανήκει σε

και, επίσης

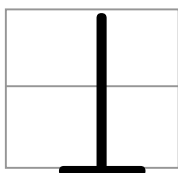

με τη βοήθειά του

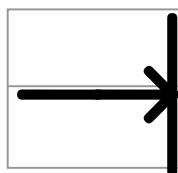

Οι κάθετες και οι οριζόντιες μεσαίες γραμμές χρησιμεύουν ως οδηγοί για να τοποθετούνται τα στοιχεία του συμβόλου, αν αυτό ζωγραφίζεται αυθόρμητα από το χρήστη.

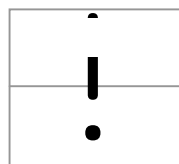
άτομο

τέλος

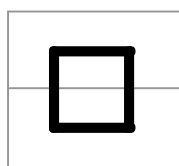
ένταση

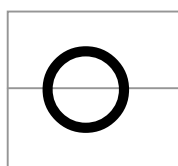
τι

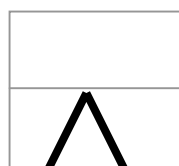
πράγμα

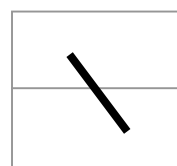
στόμα

πράξη

μια , ένα

Στην κάθετη διάσταση, η θέση ενός συμβόλου σε σχέση με τις γραμμές ουρανού και γης παραμένει σταθερή.

Η θέση του στην οριζόντια διάσταση θα συζητηθεί αργότερα σε σχέση με τους κανόνες για σύνθετα σύμβολα και προτάσεις με σύμβολα.

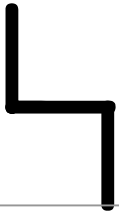

ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝΔΕΙΚΤΕΣ

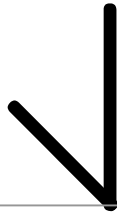

Οι ενδείκτες σχεδιάζονται σε μέγεθος ενός τετάρτου και όταν χρησιμοποιούνται με ένα μόνο σύμβολο σχεδιάζονται σε διάστημα ενός τετάρτου πάνω από την γραμμή ουρανού.

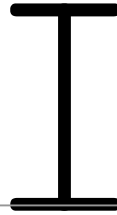
κάθομαι

ακουμπώ

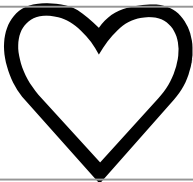
μεγάλο

καρέκλες

καρδιά

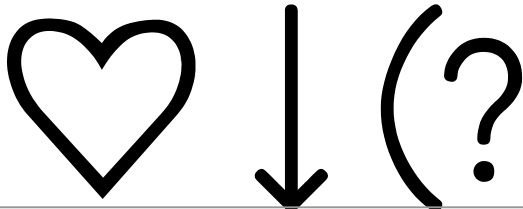

Όταν ζωγραφίζουμε σύνθετα ή συνδεδεμένα σύμβολα, ο ενδείκτης σχεδιάζεται σε διάστημα ενός τετάρτου πάνω από τον ταξινομητή.

Στα παρακάτω παραδείγματα, ο ταξινομητής είναι το πρώτο σύμβολο

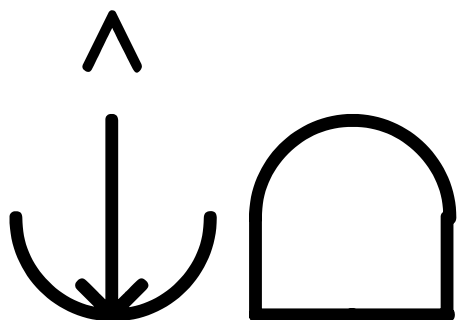

φοβισμένος

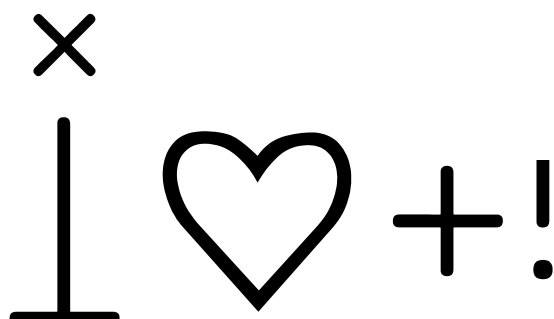
Ο ταξινομητής είναι το «συναίσθημα»

μαθαίνω

ο ταξινομητής είναι το «δέχομαι»

φίλοι

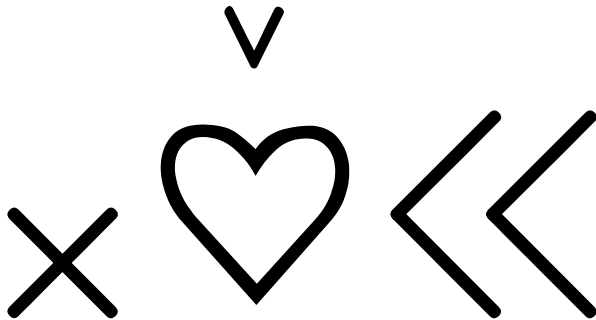

ο ταξινομητής είναι το «άτομο»

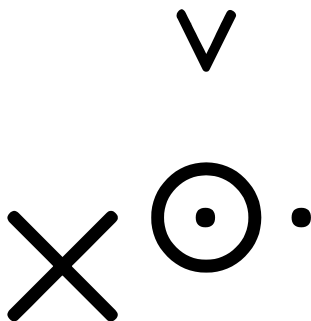
Μερικές φορές, όπως τα σύμβολα για τα: «θυμωμένος», «βρώμικος», «νωρίς» και «ήσυχος», ο ταξινομητής δεν είναι το πρώτο σύμβολο στη σειρά. Όπως και να έχει όμως ο ενδείκτης ζωγραφίζεται πάνω απ' αυτόν.

θυμωμένα

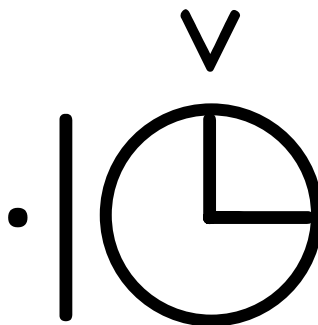
πολύ + συναίσθημα + αντίθεση
Ο ταξινομητής είναι το «συναίσθημα»

βρώμικος

πολύ + μάτι + κηλίδα
Ο ταξινομητής είναι το «μάτι»

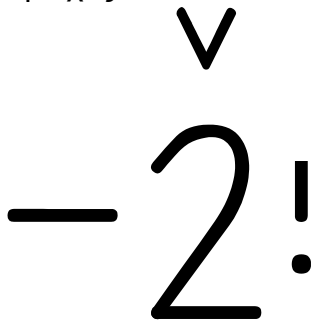
νωρίς

πριν + χρόνος
Ο ταξινομητής είναι ο «χρόνος»

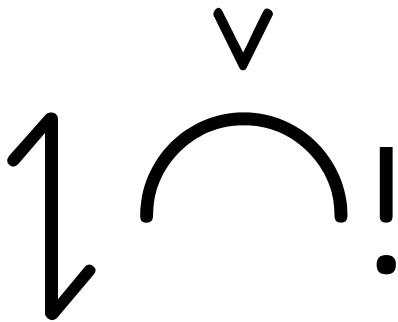
ήσυχος

χωρίς + ήχος + ένταση
Ο ταξινομητής είναι ο «ήχος»

Παρομοίως, ο ενδείκτης δεν εμφανίζεται πάνω από τα σύμβολα για τα: «αντίθετο νόημα», «περισσότερο» ή «πιο πολύ», όταν αυτά είναι πρώτα στη σειρά. Ο ενδείκτης τοποθετείται και πάλι πάνω από τον ταξινομητή.

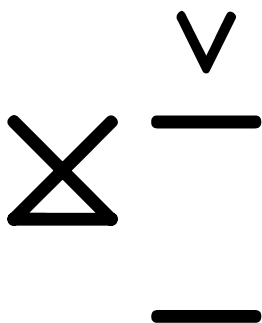
ανόητος

αντίθετο νόημα του έξυπνου
Ο ταξινομητής είναι το «μυαλό»

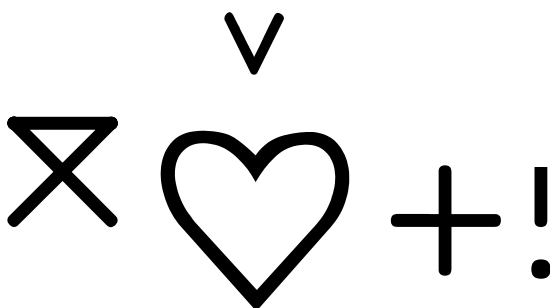

Ψηλότερα

περισσότερο + ψηλά
Ο ταξινομητής είναι το «ψηλά»

ο καλύτερος

πολύ + συναίσθημα + θετικός + ένταση.
Ο ταξινομητής «συναίσθημα»

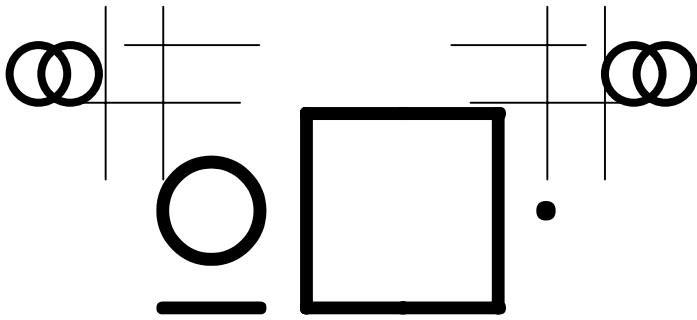
Ο ΕΝΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ (ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ)

Όταν χρησιμοποιούμε σύμβολα στη σειρά για να εκφράσουμε νόημα για το οποίο ένα καθορισμένο σύμβολο δεν είναι επαρκές να το δηλώσει, δημιουργούμε ένα συνδεδεμένο σύμβολο.

Τέτοια σύμβολα ακολουθούνται από ενδείκτες σύνθεσης που ζωγραφίζονται σε διάστημα ενός τετάρτου πάνω από την γραμμή ουρανού. Διάστημα ενός τετάρτου χωρίζει και τον πρώτο συνδεδεμένο δείκτη από το πρώτο σύμβολο αλλά το ίδιο διάστημα χωρίζει και το τελευταίο σύμβολο από το δεύτερο συνδεδεμένο δείκτη.

φαγητό

έξω

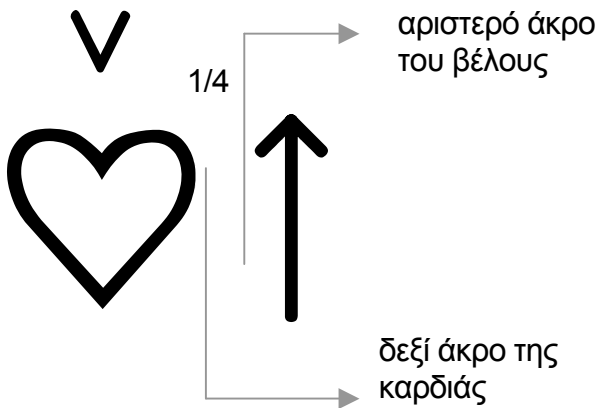
= ΠΙΚΝΙΚ

ΧΩΡΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

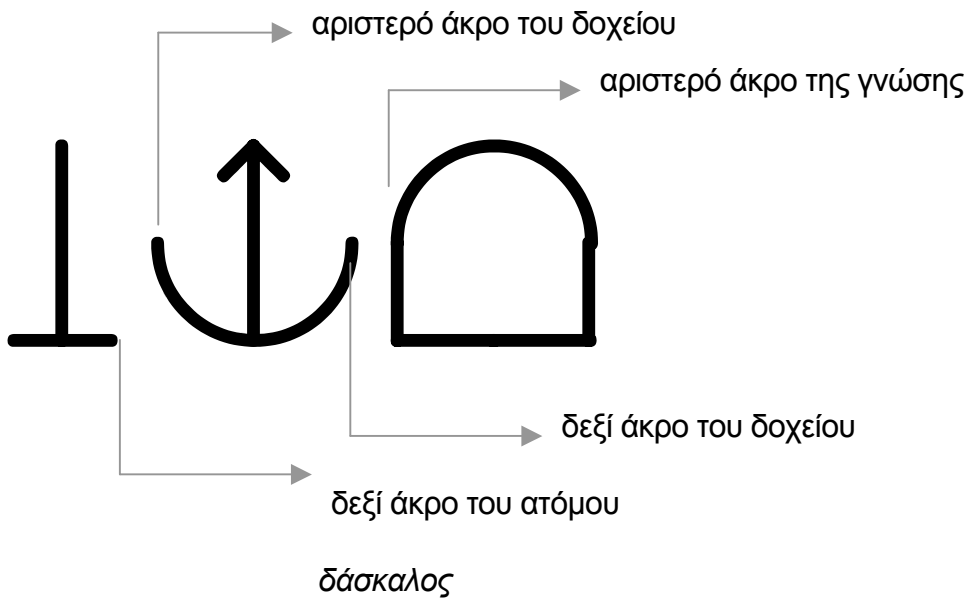
1. Σύνθετα σύμβολα (σύνθεση στη σειρά)

Σ' αυτά, ένα διάστημα ενός τετάρτου χωρίζει τα ατομικά στοιχεία. Ο διαχωρισμός αυτός μετράται από το δεξί άκρο του συμβόλου ως το άκρο αριστερά του ακολουθούμενου συμβόλου που ακολουθεί.

άκρο αριστερό του βέλους

ΕΥΤΥΧΗΣ

2. Σύμβολα σε μια πρόταση

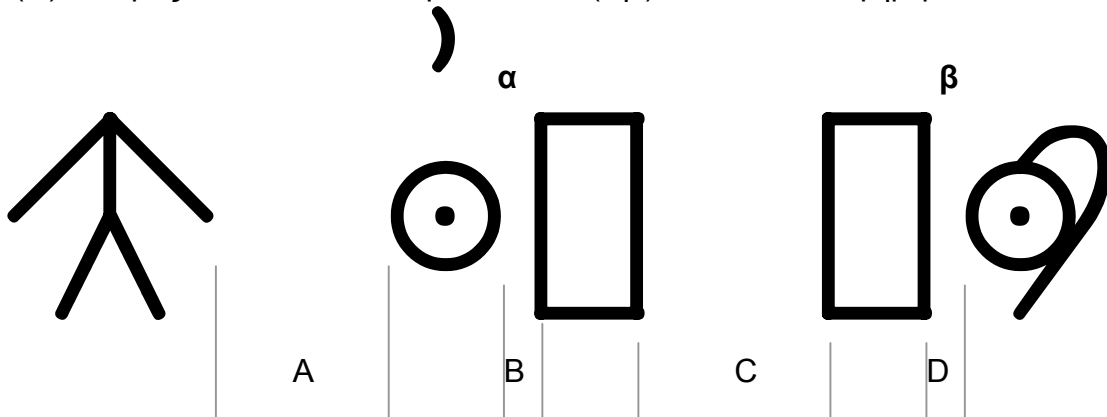
Ένα ολόκληρο μεγάλο διάστημα χωρίζει τα εξατομικευμένα σύμβολα σε μια πρόταση. Ένα σύνθετο σύμβολο το χειριζόμαστε ως μια μονάδα ή ως ένα εξατομικευμένο σύμβολο. Το διάστημα τετάρτου υπάρχει όταν ένα τέτοιο σύμβολο εμφανίζεται στην πρόταση.

(Ο) πατέρας

διάβασε

(την)

εφημερίδα

A και Γ διαστήματα ολόκληρου μεγέθους.

B και Δ διαστήματα τετάρτου μεγέθους.

Τα σύμβολα : α και β είναι σύνθετα.

Το α αποτελείται από τα : μάτι (με τον δείκτη πράξης στο παρελθόν) και σελίδα

Το β αποτελείται από τα : σελίδα και νέα

Μεταξύ των συνθέτων συμβόλων υπάρχει διάστημα ολόκληρου μεγέθους (όπως και μεταξύ του πρώτου συμβόλου και του δεύτερου (σύνθετου) συμβόλου)

Διάστημα τετάρτου υπάρχει μεταξύ των συμβόλων στα σύνθετα σύμβολα.

VI. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΜΕ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS

Πριν αρχίσει η διδασκαλία των συμβόλων BLISS σε ένα παιδί – ή σε μία ομάδα παιδιών – είναι βασικό να τα εξηγήσουμε στα άτομα με τα οποία το παιδί θα έχει επαφή και να εξασφαλίσουμε τη συνεργασία τους. Πρέπει να γίνει κατανοητό στον δάσκαλο της μεθόδου ότι η επικοινωνία εμπεριέχει μια ενεργό σχέση μεταξύ του ατόμου που εκφράζεται και του ατόμου που αποδέχεται την έκφρασή του παιδιού. Δεν θα ήταν καλό να εκπαιδεύσουμε ένα παιδί στη χρήση των συμβόλων αν δεν υπάρχουν ευκαιρίες να χρησιμοποιήσει αυτά τα σύμβολα για την επικοινωνία του. Ακόμη βασικό θέμα αποτελεί αν το σύστημα BLISS είναι το αγαπημένο σύστημα του δασκάλου. Σχέδια που ξεκίνησαν έτσι δεν μπορούν να είναι αποτελεσματικά για παιδιά με αναπηρίες και είναι ακόμη δυνατόν να αποτύχουν τελείως, γιατί συχνά εκπαιδευτές επιμένουν στην εφαρμογή του συστήματος BLISS σε παιδιά που δεν θα μπορέσουν να το εφαρμόσουν για επικοινωνία. Το πρόγραμμα συμβόλων BLISS πρέπει να οργανωθεί σαν σχέδιο του σχολείου ή του ιδρύματος στο οποίο προσφέρεται. Μέσα από συνέδρια αλλά και εσωτερικά προγράμματα εκπαίδευσης, άτομα «κλειδιά» στην κοινότητα των παιδιών πρέπει να παρουν πληροφορίες όπως :

- (1) Γιατί είναι απαραίτητη η ανάπτυξη ενός μη λεκτικού τρόπου έκφρασης
- (2) Η φύση των συμβόλων BLISS και του σχετικού συστήματος επικοινωνίας.
- (3) Πως αυτοί μπορούν να διευκολύνουν την επικοινωνία με τους χρήστες των συμβόλων.

1. Διοίκηση – Διεύθυνση

Πριν ξεκινήσει ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα για τα σύμβολα BLISS, ο εκπαιδευτής-δάσκαλος της μεθόδου θα πρέπει να εξηγήσει την μέθοδο, τη φύση της αρχικής, αλλά και της μετέπειτα εκτίμησης καθώς και όλο το πρόγραμμα επιμόρφωσης στα υπεύθυνα άτομα του διοικητικού προσωπικού. Είναι χρήσιμο να υπάρχει από μέρους τους αποδοχή του προγράμματος πριν ακόμη γίνει η επαφή με τους γονείς, ή πριν γίνουν προγράμματα για το προσωπικό και φυσικά πριν αρχίσουν τα προγράμματα με τα παιδιά. Και αυτό γιατί κάποιοι αυστηρά «επαγγελματίες» είναι τελείως αντίθετοι με την διδασκαλία μη λεκτικών τρόπων επικοινωνίας. Όταν λοιπόν ένας διευθυντής αισθάνεται πως παρόμοια συστήματα δεν έχουν μεγάλη αξία δεν είναι σίγουρο πως θα υπάρξει η υποστήριξη και η συνεργασία του που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη ενός επιτυχούς προγράμματος επικοινωνίας. Και φυσικά ακόμη και ο ενθουσιασμός του καθοδηγητή της μεθόδου δεν θα μπορέσει ίσως ποτέ να αλλάξει την αρνητική στάση της διοίκησης.

Είναι ακόμη βασικό να δοθεί δημοσιότητα. Μέσα από άρθρα σε εφημερίδες και προγράμματα στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση, το κοινό πρέπει να πληροφορηθεί για τα προβλήματα επικοινωνίας και τη σπουδαιότητα της προσφοράς ενός τρόπου έκφρασης σε παιδιά χωρίς δυνατότητα λόγου.

Έτσι μπορεί να δημιουργηθεί ένα κλίμα αποδοχής που διευκολύνει το χρήστη των συμβόλων να γίνει μέλος της κοινότητας. Είναι βασικό να αντιμετωπισθεί το πρόγραμμα BLISS ως ειδικό πρόγραμμα του σχολείου ή του ιδρύματος και όχι του καθοδηγητή – δασκάλου.

---

2. Γονείς

Πολλοί γονείς αντιστέκονται στη διδασκαλία και τη χρήση οποιασδήποτε μη λεκτικής μεθόδου επικοινωνίας. Όπως είναι φυσικό θέλουν το παιδί τους όσο γίνεται πιο «φυσιολογικό». Και ένα από τα πρώτα πράγματα που τα παιδιά που θεωρείται ότι αναπτύσσονται φυσιολογικά μαθαίνουν, είναι ο λόγος. Όπως συχνά τονίζεται η ικανότητα του λόγου είναι μοναδικά ανθρώπινη. Έτσι το να μην μιλάς θεωρείται ως μια αποτυχία ανάπτυξης ενός βασικού ανθρώπινου χαρακτηριστικού. Δεν είναι ασύνηθες, γονείς να επιμένουν ότι μπορούν να καταλάβουν ό,τι λέει το παιδί τους. Και είναι αλήθεια ότι μια σκεπτόμενη πληροφορία (μήνυμα) μπορεί να μεταφερθεί από το παιδί στον γονιό μέσα από τη στοματική διαδρομή ακόμη και όταν το παιδί μπορεί να παράγει μόνο κάποιους διαφοροποιημένους φωνητισμούς. Πάντως μια ανάλυση του τρόπου που γίνεται η επικοινωνία αποκαλύπτει ότι οι γονείς βασίζονται σε ερωτήσεις, στο να μαντεύουν και σε διάφορα άλλα στοιχεία για να ερμηνεύσουν τέτοιους φωνητισμούς.

Μέσα από συζητήσεις και ομιλίες οι γονείς μπορούν να βοηθηθούν, να κατανοήσουν τη σημασία του να μπορεί κάποιος να εκφραστεί με ένα τρόπο που μπορεί αμέσως να γίνει κατανοητός από άτομα που δεν γνωρίζουν αρκετά το παιδί για να καταλάβουν τις προσπάθειες επικοινωνίας της δικιάς του μόνο ιδιοσυγκρασίας. Το παιδί θα πρέπει να μπορεί να επικοινωνήσει με άτομα του ευρύτερου χώρου και όχι μόνο του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος. Θα πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η χρήση του λόγου θα συνεχιστεί ακόμη και όταν δίνεται έμφαση στην έκφραση μέσω της χρήσης συμβόλων. Όταν το παιδί δείχνει ένα σύμβολο και συγχρόνως αρθρώνει κάτι, μπορεί να κάνει πιο κατανοητό τον λόγο του σε κάποιον που τον ακούει.

Ο δάσκαλος πρέπει να δείξει στους γονείς σύμβολα για ένα βασικό λεξιλόγιο και να τους εξηγήσει πώς τα νοήματα των συμβόλων αλλάζουν και πώς σύμβολα στη σειρά συνθέτουν προτάσεις.

Οι συμβουλές των γονιών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη συλλογή των πρώτων συμβόλων που θα διδαχθούν και καθώς προχωράει το πρόγραμμα, οι γονείς πρέπει να ενημερώνονται για νέα σύμβολα, για νέα στοιχεία του συστήματος των συμβόλων που μαθαίνει το παιδί τους. Είναι επίσης βασικό να ρωτηθούν οι γονείς τι σύμβολα νομίζουν πως το παιδί τους χρειάζεται.

3. Επαγγελματίες

Υπάρχουν πολλοί λόγοι που οδηγούν τους γλωσσοπαθολόγους, τους λογοθεραπευτές, τους δασκάλους ειδικής αγωγής αλλά και άλλους επαγγελματίες να είναι διστακτικοί στο να διδάξουν τα παιδιά να εκφράζονται με άλλα μέσα εκτός της ομιλίας.

Έως πρόσφατα η εκπαίδευση στη λογοθεραπεία εστιαζόταν στη διδασκαλία των αναπήρων στον λόγο του, πώς να μιλούν και πολύ λίγη προσοχή δινόταν στη γλώσσα ή στην ίδια την επικοινωνία. Η απόφαση της διδασκαλίας μη λεκτικών τρόπων επικοινωνίας έδειχνε μια αποτυχία στην αποστολή του επαγγελματία λογοθεραπευτή. Ακόμη, συνεπαγόταν ότι με το να επιτρέψεις το παιδί να επικοινωνήσει με νοήματα ή με άλλο μη λεκτικό τρόπο θα παρεμποδίσει την ανάπτυξη της ομιλίας. Έτσι, ως αποτέλεσμα, συχνά τα παιδιά έπαιρναν μέρος σε προγράμματα αγωγής λόγου ενώ όλα τα γεγονότα και το ιστορικό τους έδιναν πολύ φτωχή πρόγνωση για την ανάπτυξη του λόγου τους.

Αυτή η άποψη τώρα δεν ισχύει. Κάποιοι επαγγελματίες έδωσαν κατά καιρούς παραδείγματα παιδιών που πραγματικά βελτίωσαν την άρθρωσή τους και τον λόγο τους αφού άρχισαν να χρησιμοποιούν μη λεκτικό τρόπο επικοινωνίας.

Οι δάσκαλοι έχουν εκπαιδευτεί να διδάσκουν τα παιδιά να διαβάζουν λέξεις και προτάσεις οι οποίες γράφονται σύμφωνα με το παραδοσιακό αλφάβητο. Εφ' όσον βάσει αυτού τυπώνονται εφημερίδες, βιβλία κλπ, συχνά συζητιέται ότι τα παιδιά πρέπει να μάθουν τα συνηθισμένα και παραδοσιακά σύμβολα. Με το να διδαχθεί ένα παιδί οποιοδήποτε άλλο σύστημα συμβόλων έπρεπε να εννοηθεί ότι ο δάσκαλος δεν εκπληρώνει τις απαιτήσεις της καθιερωμένης διδασκόμενης ύλης. Αυτός ο συλλογισμός όμως είναι προφανώς αδικαιολόγητος. Η κλινική εμπειρία ισχυρίζεται ότι η εκπαίδευση στη χρήση των συμβόλων Bliss προετοιμάζει για ανάγνωση.

Αλλαγές στο επίπεδο ανάγνωσης παιδιών στην έρευνα αξιολόγησης δείχνουν ότι η μέθοδος με τα σύμβολα δεν επηρεάζει αρνητικά την ικανότητα ανάγνωσης.

Όπου είναι δυνατόν, είναι χρήσιμη η συνεργασία των επαγγελματιών και του δασκάλου της μεθόδου και στην επιλογή των παιδιών που θα διδαχθούν τα σύμβολα αλλά και σ' όλη τη διάρκεια εκμάθησης των συμβόλων.

4. Οι παρέχοντες φροντίδα

Σε μερικές περιπτώσεις υπάρχουν άλλα άτομα και όχι οι γονείς που φροντίζουν τις ανάγκες του παιδιού. Αυτοί μπορεί να ονομάζονται θετοί γονείς, φροντιστές, βοηθοί ή να έχουν κάποιο άλλο όνομα. Αυτοί περνούν πολύ χρόνο με το παιδί και εμπλέκονται σε δραστηριότητες όπου φυσιολογικά θα υπήρχε επικοινωνία. Όπως και μεταξύ γονιού – παιδιού έτσι και μεταξύ φροντιστή – παιδιού διάφορες δραστηριότητες ρουτίνας βάζουν τη βάση για επικοινωνία (μπάνιο, τουαλέτα, ντύσιμο κλπ). Παιδιά που δεν μπορούν να μιλήσουν, γίνονται παθητικοί αποδέκτες της παρεχόμενης φροντίδας. Αλληλεπιδράσεις επικοινωνίας που είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη του παιδιού δεν λαμβάνουν χώρα ποτέ.

Κάποιοι φροντιστές θα προβάλλουν αντίσταση σε συστάσεις για να ενθαρρύνουν το παιδί να εκφράζει συναισθήματα, να ρωτά ερωτήσεις και να του δοθούν ευκαιρίες για να κάνει απλές επιλογές και να πάρει απλές αποφάσεις. Θα ισχυριστούν ότι δεν υπάρχει αρκετός χρόνος. Άλλοι πάλι φροντιστές μπορεί να δείξουν σοβαρό ενδιαφέρον για την επικοινωνία με τα παιδιά αλλά δεν γνωρίζουν τον τρόπο να το κάνουν. Αυτό είναι πράγματι αληθές στην περίπτωση εκείνων των παιδιών των οποίων ο λόγος είναι μη κατανοητός.

Οι άνθρωποι αυτοί που φροντίζουν τα παιδιά είναι τόσο σημαντικοί στη ζωή τους που ο καθοδηγητής – δάσκαλος πρέπει να κάνει κάθε προσπάθεια για να ανακινήσει το ενδιαφέρον τους για το πρόγραμμα με τα σύμβολα. Δουλεύοντας μαζί του μπορεί να βρουν τρόπους για να ενσωματώσουν την επικοινωνία με σύμβολα μέσα στις δραστηριότητες τους χωρίς να χρειάζεται να περνούν περισσότερο καιρό μαζί με τα παιδιά π.χ. μπορεί στην ώρα του φαγητού να τα ενθαρρύνουν να χρησιμοποιούν σύμβολα για να δείξουν το φαγητό που θέλουν ή στην ώρα του παιχνιδιού να δείξουν το παιχνίδι που θέλουν. Στην ώρα πάλι του ύπνου, με τα σύμβολα μπορούν να δείξουν αν θέλουν πρώτα να κάνουν μπάνιο ή να πλύνουν τα δόντια τους. Οι φροντιστές πρέπει να δεχτούν την άποψη ότι το να επικοινωνεί με ένα παιδί είναι τόσο σημαντικό όσο να το φροντίζει.

---

5. Αδέλφια και συνομήλικοι

Αδέλφια, συμμαθητές και φίλοι αποτελούν ένα βασικό μέρος της κοινωνίας των χρηστών των συμβόλων. Συχνή επικοινωνία μεταξύ τους θα λάβει χώρα εάν συνομήλικοι και αδέρφια μάθουν για τα σύμβολα BLISS και πώς να το συσχετίσουν με τον χρήστη συμβόλων.

6. Βοηθήματα επικοινωνίας βασισμένα σε υπολογιστές

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί αρκετά βοηθήματα βασισμένα σε υπολογιστές για τα άτομα που χρησιμοποιούν το σύστημα BLISS ως μέσο επικοινωνίας. Τα συστήματα αυτά παρουσιάζουν αρκετή ευελιξία και προσαρμοστικότητα στις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε χρήστη [1], [3], [5]. Πολλές φορές αναφέρονται και σε συστήματα διδασκαλίας του συστήματος BLISS [2], [6], [7], [9]. Στο πλαίσιο του έργου ΑΙΝΕΙΑΣ [10] σχεδιάζεται και αναπτύσσεται μια νέα γενιά τέτοιων βοηθημάτων (συστήματα 4^{ης} γενιάς) με αρκετά βελτιωμένα χαρακτηριστικά και με μειωμένο κόστος [11], [12]. Μία από τις ιδιότητες των συστημάτων αυτών είναι ότι επεξεργάζονται γλωσσικά μια πρόταση-μήνυμα γραμμένη σε BLISS και την μετατρέπουν σε γραμματικά και συντακτικά σωστή πρόταση της Ελληνικής γλώσσας [4], [8], [13].

-
1. G. Kouroupetroglou, A. Anagnostopoulos, G. Papakostas, C. Viglas and A. Cgaroupias: "The BLISPHON Alternative Communication System for the Speechless Individual", Proc. of ESCA Conf. Speech and Language Technology for Disabled Persons, Stockholm, May 31-June 2, 1993, p. 107-110.
  2. G. Kouroupetroglou and C. Viglas: "MULTIGRACE: A Multimedia Learning and Teaching Environment for Graphic Interpersonal Communication Systems", Proc. of ISAAC 94 Conf., Maastricht NL, 9-13 October, 1994, p. 407-409.
  3. G. Kouroupetroglou, C. Viglas, C. Stamatis and F. Pentaris: "Towards the Next Generation of Computer-Based Interpersonal Communication Aids", in Advancement of Assistive Technology, Edit. G. Anogianakis, C. Buhler and M. Soede, Assistive Research Series Vol. 3, 1997, IOS Press, ISBN 905199361 7, p. 110-114, AAATE 97, Proceedings of the 4th European Conference for Advancement of Assistive Technology, 29 Sep.-2 Oct., 1997, Porto Carras.
  4. M. Antona, C. Stefanidis and G. Kouroupetroglou: "Vocabulary Management in Modular Interpersonal Communication Aids", in Advancement of Assistive Technology, Edit. G. Anogianakis, C. Buhler and M. Soede, Assistive Technology Research Series Vol. 3, 1997, IOS Press, ISBN 90 5199361 7, p. 200-205, Proceedings of the 97, 4th European Conference for the Advancement of Assistive Technology, 29 Sep. - 2 Oct., 1997, Porto Carras.
  5. C. Viglas, C. Stamatis and G. Kouroupetroglou: "Remote Assistive Interpersonal Communication Exploiting Component Based Development", Proceedings of the XV IFIP World Computer Congress, 31 August - 4 Sept., 1998, Vienna-Budapest, Congress "Computers and Assistive Technology"-ICCHP'98, pp. 487-496.
  6. G. Kouroupetroglou, M. Stamati and C. Metaxaki-Kossionides: "World-Wide-Web Supporting for the Learning of Non-Orthographic Languages", Proc. Of the 7th International Conference on Didactics of Mathematics and Information in Education - ICCE'99, November 4-5, 1999, Chiba, Japan, pp995-1002.
  7. G. Kouroupetroglou, M. Stamatis and C. Metaxaki-Kossionides: "Educational Endorsement via the World Wide for the Learning of Non-Orthographic Languages", Proc of the 4th Conference on Didactics of Mathematics and Informatics in Education, 1-3 Oct., 1999, Rethymno.
  8. M. Antona, C. Stefanidis and G. Kouroupetroglou: "Access to Lexical Knowledge in Interpersonal Communication Aids", Journal of Augmentive and Alternative Communication, vol 15, pp. 269-279, 1999.

-
9. G. Kouroupetroglou, C. Viglas and C. Metaxaki-Eossionidis: "Web Enabled Teaching Aid for Non-orthographic Languages", Proceedings of SITE 2000 San Diego, 2000, pp. 1962-1967.
  10. ΕΡΓΟ ΑΙΝΕΙΑΣ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΥΕΛΙΚΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΥΞΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ» www.di.uoa.gr/speech/aeneas
  11. Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, Πρόγραμμα ΕΠΕΤ II, Παραδοτέο Π.4.2 «Υλοποίηση πιλοτικού αυτόνομου βοηθήματος διαπροσωπικής επικοινωνίας», Αθήνα 2001.
  12. Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, Πρόγραμμα ΕΠΕΤ II, Παραδοτέο Π.5.2 «Υλοποίηση πιλοτικού βασισμένου στο WWW βοηθήματος διαπροσωπικής επικοινωνίας», Αθήνα 2001.
  13. Γ.Καρμπέρη και Γ. Κουρουπέτρογλου: Τεχνική Έκθεση: «Συστατικό μετατροπής πρότασης BLISS σε Ελληνική πρόταση», Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, Πρόγραμμα ΕΠΕΤ II, Αθήνα 2001.

VII. ΕΚΤΙΜΗΣΗ

Ψυχολόγοι, δάσκαλοι και θεραπευτές έχουν προτείνει μια καθορισμένη διαδικασία για να εξετάζουν τα παιδιά ώστε να καθορισθεί η ικανότητα τους για ανάγνωση, για εκμάθηση δεξιοτήτων ή για να δουν πόσο καλά θα αναπτύξουν επιδεξιότητες ή θα αποκτήσουν γνώσεις. Με παιδιά που δεν μπορούν να μιλήσουν κατανοητά ή να δώσουν μηνύματα με γραφικό τρόπο, μια προσεχτικά σχεδιασμένη διαγνωστική διδασκαλία είναι συχνά ένας αποτελεσματικότερος τρόπος από τις δοκιμασίες (test) τρόπος για να ορισθεί τι μπορούν να μάθουν.

Ερωτήσεις που μπορεί να απαντηθούν :

1. Πως το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει ;
2. Για ποια πράγματα το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει ;
3. Με ποιους το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει ;
4. Πως το παιδί αντιδρά όταν οι προσπάθειες για επικοινωνία είναι ανεπιτυχείς ;
5. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της εκ γενετής νοητικής λειτουργίας και αντίληψης του παιδιού ;

Μια απογραφή των μεθόδων του παιδιού για να φέρει στην επιφάνεια ένα συναίσθημα ή για να υποδείξει μια ανάγκη ή για να δηλώσει μια σκέψη θα βοηθήσει τον δάσκαλο να διακρίνει απαντήσεις οι οποίες μπορούν εύκολα να παραμεληθούν. Ο κατάλογος αυτός (η απογραφή) μπορεί να συμπληρωθεί μέσα από συζητήσεις με τους γονείς και άλλα άτομα σχετικά με το παιδί αλλά και μέσα από προσεκτική παρακολούθηση του ίδιου του παιδιού όταν παρουσιάζει παρόμοιες δεξιότητες. Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι μη ομιλώντα παιδιά στα οποία σοβαρές σωματικές αναπηρίες περιορίζουν την χρήση των χεριών συχνά αναπτύσσουν «χειρονομίες» που αποτελούνται από ελάχιστες μόνο κινήσεις κάποιου μέρους του σώματος. Βέβαια τα παιδιά αυτά δεν έχουν τρόπο να δείξουν με ποιο μέρος του σώματος η κίνηση θα γίνει ή τι θα σημαίνει. Μπορούν μόνο να ελπίζουν ότι ένας παρατηρητής θα ενδιαφερθεί πραγματικά να ψάξει γι' αυτό και όταν το δει ότι θα δουλέψει προσεκτικά για να καθορίσει το νόημα που επιζητά να δώσει το παιδί.

Πολλοί άνθρωποι, ακόμα και θεραπευτές, είναι τόσο συνηθισμένοι να επικοινωνούν μέσα από τον λόγο ώστε να παραμελείται κάθε προσπάθεια να επικοινωνήσουν με άλλο τρόπο.

1. Πώς το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει ;

Το παιδί είναι πιθανό να επικοινωνεί μέσα από σήματα, νεύματα, σύμβολα και ιδιοσυγκρασιακά σύμβολα όπως και μέσα από παραδοσιακά σύμβολα.

Ως **σήματα, νεύματα** εννοούμε μια ενέργεια από το μέρος του παιδιού που σημαίνει ανταπόκριση σε ένα άλλο άτομο. Το παιδί στο στάδιο το προ-ομιλητικό χρησιμοποιεί κλάματα διαφόρων τύπων ως ρήματα για να δείξει πείνα, πόνο, κούραση.

Άλλοι φωνητικοί τύποι χρησιμοποιούνται για να δείξουν άνεση και ευχαρίστηση. Ο προσεκτικός παρατηρητής θα δει ότι καθώς το μωρό μεγαλώνει διάφοροι τύποι σωματικών ενεργειών σχετίζονται με τα διάφορα σωματικά στάδια.

Στο μωρό οι ήχοι και οι κινήσεις είναι ακούσιες και στη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού σταδιακά αντικαθιστούνται από τον λόγο και τις χειρονομίες. Πολλά παιδιά που έχουν δυσκολία στην ανάπτυξη κατανοητού λόγου παραμένουν στους πρώτους ήχους και κινήσεις τους οποίους παράγουν τώρα εκούσια στην προσπάθεια τους να

μεταδώσουν μηνύματα. Στη περίπτωση αυτή η διδασκαλία ενός υψηλότερου επιπέδου συστήματος επικοινωνίας μπορεί να αποδώσει.

Νεύματα: Αναφερόμαστε σε μια κίνηση ή σε κινήσεις ενός μέρους ή μερών του σώματος που μεταδίδουν έννοιες. Τέτοια σήματα έχουν χρησιμοποιηθεί από πολλές ομάδες όπως από τους Ινδιάνους και τους κωφούς.

Το ενδιαφέρον μας εδώ επικεντρώνεται στην πιθανή σημασία των σημάτων – νευμάτων που αναπτύσσονται ατομικά ή μαθαίνονται από νέα παιδιά μη ομιλώντα. Ένα παιδί εξομολογείται ότι σκεφτόταν για τον Αι Βασίλη κουνώντας το χέρι του προς τα κάτω με το πρώτο και δεύτερο δάκτυλο χωρισμένα και τεντωμένα. Μετά από πολύ σκέψη οι γονείς της βρήκαν ότι αυτό το νεύμα αναπαριστούσε τα πόδια του Αι Βασίλη όπως κατεβαίνει από την καμινάδα και το παιδί ευτυχισμένο έδειξε ότι το βρήκαν. Ένα άλλο παιδί βάσιζε πολλά νοήματα σε παιδικά παραμύθια που του διάβαζαν οι γονείς του. Η χρήση τέτοιων σημάτων ή νοημάτων δείχνει ότι το παιδί κατανοεί τη γλώσσα και μπορεί να την εκφράσει με κάποιο τρόπο διαφορετικό βέβαια από τον λόγο. Παιδιά με τέτοιες ικανότητες μπορεί να γίνουν καλοί υποψήφιοι για τη διδασκαλία συμβόλων.

Σύμβολα : Ένα σύμβολο δεν είναι το πραγματικό αντικείμενο. Ένα σύμβολο αναπαριστά κάτι. Η επικοινωνία συνήθως εμπεριέχει και στηρίζεται στη χρήση συμβόλων που έχουν συνηθισμένα νοήματα.

Η αξία της επικοινωνίας με σύμβολα μεγαλώνει όσο περισσότερα μέλη της κοινότητας ερμηνεύουν το σύμβολο με τον ίδιο τρόπο. Το παιδί μπορεί να έχει σκέψεις οι οποίες θα γινόταν κατανοητές από την κοινότητα αλλά λόγω του προβλήματος της λεκτικής έκφρασης, τα σύμβολα είναι ασυνήθιστα στον ομιλώντα. Για να δείξουμε ότι αυτά τα σύμβολα σημαίνουν κάτι για το παιδί (αν όχι για την κοινότητα) δίνουμε τον όρο ιδιοσυγκρασιακά σύμβολα. Γενικά η κατανόηση βελτιώνεται όσο κάποιος εξοικειώνεται με αυτά. Παρ'όλα αυτά αδίδακτη επικοινωνία συνήθως είναι δυνατή μόνο με ένα ή δυο άτομα. Το γεγονός ότι το παιδί χρησιμοποιεί σύμβολα, δείχνει ότι η εκμάθηση ενός συστήματος συμβόλων είναι δυνατή.

Για να πάρουμε πληροφορίες σχετικά με τις δεξιότητες του παιδιού για επικοινωνία μπορούμε να κάνουμε ερωτήσεις οι οποίες δεν μπορούν να απαντηθούν με «ναι» ή «όχι».

Οι παρακάτω ερωτήσεις δείχνουν το πλησίασμα αυτό.

- Τι πράγματα σου λέει το παιδί ;

Εδώ θα μπορούσαμε να ψάξουμε για παραδείγματα έκφρασης αναγκών, συναισθημάτων, ιδεών. Τέτοια παραδείγματα συχνά δείχνουν τι είδους σύμβολα θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα στο παιδί.

- Πως τα λέει αυτά σε σένα το παιδί ;

Εδώ μπορούμε να ψάξουμε για παραδείγματα που αναφέρονται και ανταποκρίνονται στην πρώτη ερώτηση. Πάλι είναι σημαντικό να υπάρχει ακριβής περιγραφή της μεθόδου του παιδιού για έκφραση, επειδή αυτές οι πληροφορίες θα διευκολύνουν την επικοινωνία με το παιδί κατά την διάρκεια της αρχικής διδασκαλίας των συμβόλων.

α. Φωνητικά

Ελέγχουμε και κατατάσσουμε τους φωνητισμούς του παιδιού σύμφωνα με το κατά πόσο μπορούν να γίνουν κατανοητοί χρησιμοποιώντας κατηγορίες όπως οι παρακάτω : (συνήθως όταν αυτοί είναι λέξεις)

-
- (i) Μπορούν να γίνουν κατανοητοί από οποιονδήποτε χωρίς δυσκολία ;
  - (ii) μπορούν να γίνουν κατανοητοί εύκολα από άτομα συνηθισμένα στον λόγο του παιδιού;
  - (iii) το νόημα τους μπορεί να προσδιορισθεί χρησιμοποιώντας κάποια στοιχεία και ίσως κάποια πρόβλεψη ;
  - (iv) ακόμη και άτομα συνηθισμένα με τον λόγο του παιδιού έχουν δυσκολία να κατανοήσουν εκτός αν ξέρουν γενικά για τι πράγμα μιλά το παιδί ;

Τα σύμβολα πρέπει να διδαχθούν νωρίς για να είναι δυνατόν να εκφραστούν λέξεις που το παιδί προσπαθεί να πει αλλά δεν μπορεί να εκφράσει αμέσως.

Εάν οι φωνητισμοί δεν είναι κατανοητοί ως λέξεις, πρέπει να προσδιορίσουμε τη φύση των φωνητισμών και τότε αυτοί χρησιμοποιούνται: «Τι μηνύματα περνά το παιδί όταν παράγει ήχους;» Το να κάνουμε πλήρη λίστα αυτών των μηνυμάτων που μεταδίδονται με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο προσφέρει στοιχεία για τα ποια σύμβολα πρέπει να διδαχθούν, αλλά επίσης δίνει πληροφορίες για την κατανόηση από το παιδί της κοινωνικής χρησιμότητας της γλώσσας.

β. Δείχνοντας ή κάνοντας νεύματα

Το «δείχνοντας» όπως χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη περίπτωση, αναφέρεται στο να σημαδεύει ένα μέρος του σώματος (π.χ δάχτυλο, κεφάλι, μάτι) προς τη κατεύθυνση ενός αντικειμένου που το παιδί θέλει να δείξει. Το «κάνοντας νεύματα» αναφέρεται σε κινήσεις ενός μέρους ή πολλών μερών του σώματος για να εκφράσει αυτό που θέλει το παιδί. Η δεξιότητα του να δείχνεις είναι σημαντική στη χρήση ενός πίνακα επικοινωνίας. Όταν αυτή είναι πολύ καλή, το παιδί δείχνει ακριβώς τα σύμβολα για ένα μήνυμα. Αν δεν είναι, τότε ο παρατηρητής δυσκολεύεται να καταλάβει ποια σύμβολα το παιδί θέλει να εμπεριέχονται σε ένα μήνυμα. Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε πώς δείχνει το παιδί, δηλ. ποιό μέρος του σώματος σκοπεύει προς το αντικείμενο ή το σύμβολο. Με την πληροφορία αυτή μπορεί να κανονιστεί έτσι ο τρόπος επίδειξης των συμβόλων ώστε να επιτρέπει στο παιδί τη χρήση κινήσεων που ελέγχονται καλύτερα.

Το να κάνεις νεύματα είναι περισσότερο πολύπλοκο από το να δείχνεις. Γνώσεις γύρω από τις μορφές νευμάτων που χρησιμοποιεί το παιδί θα βοηθήσουν στο να αναπτυχθεί η μέθοδος για την διδασκαλία των συμβόλων.

2. Για ποια πράγματα επιχειρεί να επικοινωνήσει το παιδί;

Αυτό έχει σχέση με τη φύση της συνολικής ανάπτυξης του παιδιού. Μας ενδιαφέρει όμως αυτή η ερώτηση για δυο λόγους: πρώτον γιατί όσο περισσότερα είναι τα πράγματα για τα οποία το παιδί προσπαθεί να επικοινωνήσει, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το ενδιαφέρον του για την μέθοδο BLISS και δεύτερον, γιατί μια λίστα με τα αντικείμενα για τα οποία το παιδί «μιλά» παρέχει μεγάλη βοήθεια στην επιλογή των συμβόλων που θα διδαχθούν.

3. Με ποιους επιχειρεί να επικοινωνήσει το παιδί;

α. Παιδιά που συναναστρέφονται με πολύ κόσμο μπορεί να έχουν μεγαλύτερη επιθυμία να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας από ότι όσα επικοινωνούν μόνο με την μητέρα τους.

-
- β. Τα άτομα με τα οποία το παιδί επιχειρεί να επικοινωνήσει μπορούν να δώσουν ενότητες λέξεων για τις οποίες χρειάζονται σύμβολα και επίσης μπορούν να παρέχουν στην πράξη ευκαιρίες για την άσκηση της επικοινωνίας με σύμβολα
- γ. Είναι επίσης απαραίτητο τα άτομα αυτά να διδαχθούν το σύστημα ώστε να χρησιμοποιηθεί για την επικοινωνία.

4. Πως το παιδί αντιδρά όταν οι προσπάθειες του για επικοινωνία είναι ανεπιτυχείς

Ποικίλουν οι αντιδράσεις. Κάποια παιδιά αμέσως τα παρατούν. Άλλα επιμένουν στην προσπάθεια να μεταδώσουν αυτό που έχουν στο μυαλό τους, αλλά συνεχίζουν να ενεργούν στερεότυπα, άλλα δείχνουν ευλυγισία και προσπαθούν με διάφορους τρόπους να μεταδώσουν το μήνυμά τους. Αυτά, αλλά και όσα επιμένουν να προσπαθούν, είναι περισσότερο δεκτικά στο να μάθουν κάποιο άλλο τρόπο επικοινωνίας από τα παιδιά που κάνουν λίγες προσπάθειες να επικοινωνήσουν.

5. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της νοητικής λειτουργίας – αντίληψης ενός παιδιού.

Είναι δύσκολο να καθορισθεί το επίπεδο νοητικής ανάπτυξης ενός παιδιού του οποίου οι ικανότητες έκφρασης είναι σοβαρά περιορισμένες. Μερικές φορές ο μόνος τρόπος για να καθορισθεί με ποιον τρόπο ένα παιδί μπορεί να μάθει να επικοινωνεί δείχνοντας εικόνες ή σύμβολα, είναι μέσα από τη δοκιμασία της διδασκαλίας.

Φυσικά θα ήταν άχρηστο να προσπαθήσει κανείς να διδάξει σύμβολα σε ένα παιδί που λειτουργεί σε επίπεδο προ – συμβολικό. Παιδιά που αναπτύσσονται φυσιολογικά αρχίζουν το διαχωρισμό εξωτερικών πράξεων και νοητικών εκφράσεων περίπου στην ηλικία 18 με 24 μηνών. Σε εκείνη τη φάση αρχίζουν να μαθαίνουν πώς να αναπαριστούν αντικείμενα και πράξεις εσωτερικά. Μπορούν να χρησιμοποιούν μια λέξη ή μια εικόνα για να περιγράψουν κάτι. Από τότε και ύστερα το σύστημα των δικών τους συμβόλων αναπτύσσεται ταχύτατα. Στην αρχή τα παιδικά σύμβολα είναι ατομικά, προσωπικά, αλλά καθώς μαθαίνει τη γλώσσα της κοινότητάς του, η επιλογή των συμβόλων του ακολουθεί τις απαιτήσεις της κοινότητας.

Μεταξύ των δυο και τριών χρόνων, τα παιδιά που η νοητική τους ανάπτυξη προχωρεί φυσιολογικά, δείχνουν ικανότητα να ταξινομούν ή να ομαδοποιούν πραγματικά αντικείμενα και εικόνες. Χρήσιμη είναι η παρατήρηση (για τη πιθανή διδασκαλία συμβόλων) ότι σε αυτή την ηλικία υπάρχει δυσκολία της ομαδοποίησης αφηρημένων τύπων όπως κύκλων, τετραγώνων ή τριγώνων. Η ανάπτυξη της ικανότητας για απεικόνιση συμβόλων και για αναγνώριση και ομαδοποίηση αφηρημένων τύπων καθυστερεί σε κάποια παιδιά. Πάντως υπάρχει η πιθανότητα ακόμα και ένα παιδί που δεν έχει μάθει κάτι τέτοιο, να μπορεί να ταξινομή τις μορφές που αναφέρονται σε έννοιες του BLISS.

Παιδιά που η αποτυχία τους να αναπτύξουν κατανοητό λόγο συνδέεται με σοβαρή νοητική υστέρηση (δείκτη νοημοσύνης 20-30), μπορεί να καταφέρουν να αναπτύξουν τις δεξιότητες που προετοιμάζουν την εκμάθηση συμβόλων πριν την ηλικία των 6 ή και αργότερα άτομα με βαρεία νοητική υστέρηση (δείκτη νοημοσύνης λιγότερο του 20), θα αναπτύξουν ικανότητα για απεικόνιση συμβόλων πολύ αργότερα και μερικά μπορεί ποτέ

να μην καταφέρουν να περιορίσουν τα ιδιάζοντα αισθητηριακά και κινητικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς τους και να αναπτύξουν την ικανότητα απεικόνισης συμβόλων. Μερικά παιδιά με φυσιολογική αντίληψη μπορεί να μην αναπτύσσουν κατανοητό λόγο εξ' αιτίας νευρο-μυικών δυσλειτουργιών. Αυτά θα πρέπει να δείξουν τις προετοιμασίες ικανότητας για εκμάθηση συμβόλων γύρω στην ηλικία των τριών. Στα πλαίσια του Έργου ΑΙΝΕΙΑΣ προσαρμόστηκαν, αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν Δελτία Εκτίμησης με σκοπό τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών και των αναγκών των υποψήφιων χρηστών¹.

ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Διάφορα πρότυπα εκτίμησης και αξιολόγησης συζητήθηκαν και καθιερώθηκαν μέχρι σήμερα από το Β.Σ.Ι. Το δελτίο που ακολουθεί σχεδιάστηκε για να δίνονται πληροφορίες σε ερωτήσεις αξιολόγησης.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΥΠΟΨΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (ΣΗΜΕΙΩΣΤΕ ΝΑΙ ή ΟΧΙ, ή ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΟΠΟΥ ΖΗΤΕΙΤΑΙ).

I. Παρουσίαση του τρόπου επικοινωνίας

A. Ενδιαφέρον για επικοινωνία του ατόμου

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1. Δείχνει να μην κάνει προσπάθεια για επικοινωνία	☐	☐
2. Προσπαθεί, αλλά παραιτείται αν δεν γίνει γρήγορα κατανοητό	☐	☐
3. Επιμένει αλλά χρησιμοποιεί στερεότυπες προσπάθειες για να γίνει κατανοητό	☐	☐
4. Επιμένει χρησιμοποιώντας εναλλακτικούς τρόπους για να γίνει κατανοητό	☐	☐

B. Χρησιμοποίηση λόγου για επικοινωνία

1. Αριθμοί λέξεων στο λεξιλόγιό του
2. Ο λόγος του αποτελείται από : (σημειώστε ένα)

- εκφράσεις με μόνο μια λέξη
- εκφράσεις με δυο λέξεις
- εκφράσεις με τρεις ή παραπάνω λέξεις

13. Γ. Κουρουπέτρογλου, Σ. Λιάλιου, «Τεχνική Περιγραφή και Ανάλυση των Χαρακτηριστικών και των Επικοινωνιακών Αναγκών των ΑΜΕΑ στόχων του έργου - Θεωρητική Προσέγγιση» Τεχνική Έκθεση 1.1.α., Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, ΕΠΕΤ ΙΙ, Αθήνα 1999.

B. Χρησιμοποίηση λόγου για επικοινωνία

3. Αριθμοί λέξεων στο λεξιλόγιό του

4. Ο λόγος του αποτελείται από : (σημειώστε ένα)

- εκφράσεις με μόνο μια λέξη
- εκφράσεις με δυο λέξεις
- εκφράσεις με τρεις ή παραπάνω λέξεις

5. Ικανότητα του ατόμου να γίνεται κατανοητό (επιλέξτε ένα)

- γίνεται κατανοητό από οποιονδήποτε χωρίς δυσκολία
- γίνεται κατανοητό εύκολα από άτομα συνηθισμένα στον λόγο του
- συνήθως καθορίζεται το νόημα με τη χρήση ενδείξεων και μερικές φορές μαντεύοντας.
- ακόμα και οικεία του άτομα έχουν δυσκολία να καταλάβουν εκτός αν γνωρίζουν γενικά για ποιο πράγμα μιλά το παιδί.
- οι εκφράσεις του είναι συνήθως μη κατανοητές

4. Σε μια λευκή σελίδα γράψε τον τρόπο με το οποίο το παιδί εκφράζεται και δώσε παραδείγματα και εκφράσεις του.

Γ. Χρησιμοποιεί φωνητισμούς αντί για λόγο για να επικοινωνήσει

- κλάματα
- ήχοι όπως των φωνηέντων
- άλλοι ήχοι (περιγράψτε).....

Δ. Χρησιμοποιεί νοήματα για να επικοινωνήσει

- αυτά που δείχνουν θέληση
- αυτά που δείχνουν άρνηση

Άλλα (περιγράψτε τα αρκετά αναλυτικά ώστε ένας παρατηρητής να τα αναγνωρίζει)

.....
.....
.....
.....
.....

Ε. Δείχνει για να επικοινωνεί

1. Βραχίονας και χέρια

- δείχνει με το ένα δάκτυλο
 με το δεξί χέρι   με το αριστερό χέρι

Δείχνει με δάκτυλα αλλά δεν μπορεί να απομονώσει ένα μόνο δάκτυλο

- δεξί χέρι   αριστερό χέρι

Δείχνει δυσκολα, με ένα χέρι σε γροθιά

- δεξί χέρι   αριστερό χέρι

2. Μάτια

- προσηλώνεται με τα δύο μάτια
 προσηλώνει το ένα του μάτι
 δεξί   αριστερό
 κοιτάζει αλλά δεν μπορεί να προσηλώσει (να επικεντρώσει)

3. Περιέγραψε κάποια άλλη μέθοδο που χρησιμοποιεί για να δείξει

.....
.....
.....
.....

ΣΤ. Χρησιμοποιεί εκφράσεις του προσώπου για να επικοινωνήσει

- ΝΑΙ   ΟΧΙ

Περιέγραψε αυτές τις εκφράσεις και τι σημαίνουν .....

.....
.....
.....

II. Ποια πράγματα εμπεριέχονται στην επικοινωνία του

A. Επιθυμίες καθημερινές

ΝΑΙ   ΟΧΙ

επιθυμία για φαγητό

ανάγκη τουαλέτας

επιθυμία για νερό

δυσθυμία ή πόνος

επιθυμία για να του δοθεί προσοχή

Άλλες .....

B. Αισθήματα

ευτυχία

χιούμορ - κέφι

λύπη

αγάπη

θυμός

ματαίωση

Γ. Πληροφορίες προσφορές ή αιτήματα

Εκφράζει ιδέες (δώστε παραδείγματα) .....

Υποθέσεις για προσφορές (δώστε παραδείγματα) .....

Κάνει ερωτήσεις (δώστε παραδείγματα) .....

Δ. Αναφέρεται σε γεγονότα του παρόντος χρόνου

ΝΑΙ

ΟΧΙ

αναφέρεται σε γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν (δώστε παραδείγματα)

σχολιάζει ή κάνει ερωτήσεις για μελλοντικά γεγονότα
(δώστε παραδείγματα) .....

III. Εκ γενετής λειτουργία αντίληψης (αισθητηριακής)

A. Οπτική ικανότητα

1. Δίνει προσοχή σε οπτικά ερεθίσματα

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Τι είδους .....

Για πόση ώρα ; .....

2. Αναγνωρίζει κάποιους ανθρώπους

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Ποιους ; .....

Πως το εκδηλώνει ; .....

3. Αναγνωρίζει κοινά αντικείμενα

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Παραδείγματα .....

Πως το δείχνει ; .....

4. Αναγνωρίζει μικρά αντίγραφα (εικόνες) από κοινά αντικείμενα

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Παραδείγματα .....

Πως τα δείχνει ; .....

5. Αναγνωρίζει φωτογραφίες NAI OXI
☐ της οικογένειάς του	☐ ζώων	☐	☐
☐ του ίδιου	☐ αντικειμένων		

6. Μπορεί να αντιστοιχήσει NAI OXI
☐	☐

αντικείμενο σε αντικείμενο (δώστε παραδείγματα) .....

.....
.....

αντικείμενο σε εικόνα (δώστε παραδείγματα) .....

.....
.....

αφηρημένα σχήματα

κύκλο σε κύκλο

τρίγωνο σε τρίγωνο

τετράγωνο σε τετράγωνο

πολύγωνο σε πολύγωνο

Άλλο .....

.....

B. Ακουστική ικανότητα

1. Δίνει προσοχή σε ακουστικά ερεθίσματα NAI OXI

Τι είδους ; .....

Για πόση ώρα ;

2. Ανταποκρίνεται σε ομιλίες NAI OXI

χαμογελά όταν του μιλάς

αναγνωρίζει τη φωνή της μητέρας του

ανταποκρίνεται διαφοροποιημένα σε ομιλία χαρούμενη – ευχάριστη από ότι σε θυμωμένη (δώστε παραδείγματα) .....

.....
.....
.....
3. Αναπαρκρύνεται σε απλές απαιτήσεις ή οδηγίες ή άλλα (Πρόσεξε ή δείξε ή κοίτα ή που

είναι ;)

ΝΑΙ

ΟΧΙ

του μπαμπά

της μαμάς

Άλλων ανθρώπων .....

Πραγματικών αντικειμένων .....

Κατάλογος εικόνων .....

4. Δείχνει αναγνώριση των παρακάτω όταν οι ονομασίες τους

ακούγονται

ΝΑΙ ΟΧΙ

του δικού του ονόματος

ονόματα των μελών της οικογένειάς του (κατάλογος).....

μελών του σώματος (κατάλογος) .....

έννοιες :

περισσότερο μέσα επάνω μικρό

μεγάλο έξω κάτω ένα

Λέξεις ενέργειας - πράξεων (κατάλογος) .....

.....
.....
.....

Γ. Ανάπτυξη διανοητική (που έχει διαπιστωθεί με δοκιμασίες - test)

1. Πότε αξιολογήθηκε : .....

Πνευματική ηλικία : .....

Χρονολογική ηλικία : .....

Ποιά δοκιμασία χρησιμοποιήθηκε : .....

2. Καλύτερες περιοχές λειτουργιών του : .....

IV. Φυσικές Ικανότητες

A. Κινητικότητα

Χρήση βοηθημάτων (περιέγραψε όποιο εξάρτημα χρησιμοποιεί) .....

.....
.....

χρησιμοποιεί αναπηρική καρέκλα .....

Άλλο (περιέγραψε) .....

.....
.....

B. Έλεγχος κεφαλής

κρατά την ισορροπία της κεφαλής

κρατά την ισορροπία κεφαλής με δυσκολία

το κεφάλι συνήθως πέφτει προς τα κάτω ή στο πλάι

μπορεί να ελέγχει αρκετά καλά το κεφάλι για να χρησιμοποιεί ράβδο κεφαλής με την οποία δείχνει.

Γ. Κάθισμα

Περιέγραψε πως κάθεται το παιδί και οποιοδήποτε ειδικό βοήθημα καθίσματος χρησιμοποιεί .....

.....
.....
.....

Δ. Μηχανισμός ομιλίας

1. Έλεγχος αναπνευστικού

- Έχει αναπτύξει την ικανότητα να ελέγχει την εκπνοή για την παραγωγή λόγου
- Έχει ανεπαρκή αναπνοή για ομιλία

2. Έλεγχος στον λάρυγγα

- Δυσκολεύεται να συντονίσει εκπνοή και παραγωγή λαρυγγικών τόνων
- Μπορεί να συνδέσει το τέντωμα (στο λάρυγγα) με φωνητισμούς

3. Έλεγχος στη στοματική κοιλότητα

Σημείωσε οποιοδήποτε επίμονο αντανακλαστικό βρεφικής ηλικίας στην περιοχή το στόματος (ανοιχτό στόμα, δάγκωμα, βύζαγμα κλπ) .....

.....
.....

Σημείωσε επακριβώς πως εκτιμάται το κάθε μέρος του σώματος (όσον αφορά τη λειτουργία του)

	επαρκής	φτωχή	πολύ φτωχή
χείλια	☐	☐	☐
γλώσσα	☐	☐	☐
ουρανίσκος	☐	☐	☐

Περιέγραψε :

βύζαγμα : .....

μάσηση : .....

κατάπωση : .....

σιελόρροια : .....

4. Ποια είναι η πρόγνωση για την ανάπτυξη κατανοητού λόγου ; .....

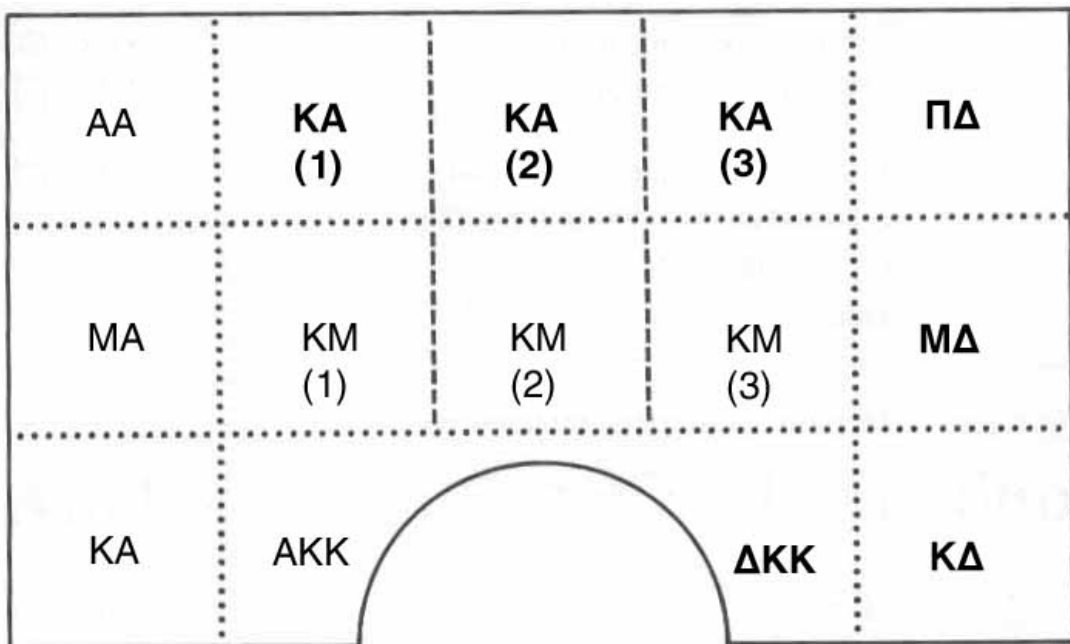
.....
.....
.....

Ε. Έλεγχος βραχίονα κάτω μέρος χεριού – δακτύλων.

1. Σε μια επίπεδη επιφάνεια τοποθετημένη μπροστά στο παιδί (σαν ένας πίνακας επικοινωνίας) το παιδί μπορεί να δείξει με ακρίβεια μια εικόνα ή σαν σύμβολο σε ένα

- τετράγωνο 8 X 8 πόντων
- τετράγωνο 5 X 5 πόντων
- τετράγωνο 2 X 2 πόντων

2. Φαντάσου το παρακάτω διάγραμμα σαν έναν πίνακα καταλλήλων για το παιδί διαστάσεων (πλάτους – μήκους)

Παρατήρησε πως δείχνει το παιδί εικόνες ή αντικείμενα τοποθετημένα στα διάφορα μέρη του πίνακα και σημείωσε την ποιότητα αυτής της ικανότητας γράφοντας το κατάλληλο γράμμα στο διάστημα που προηγείται της περιοχής της παρακάτω λίστας :

- α. Δείχνει με ακρίβεια και ταχύτητα.
- β. Δείχνει με ακρίβεια αλλά με προσπάθεια.

γ. Δείχνει σε γενικότερη περιοχή αλλά δεν θα μπορούσε να προσδιορίσει περισσότερα από δυο σύμβολα σ' αυτή την περιοχή.

δ. Δείχνει σε γενικότερη περιοχή αλλά δεν θα μπορούσε να προσδιορίσει περισσότερα από ένα σύμβολα σ' αυτήν.

ε. Δείχνει χωρίς καμία ακρίβεια ή με κινήσεις τόσο πολύ συνοδευόμενες από αθέλητες κινήσεις ή ανεπιθύμητη υπερτονία μυών που είναι αδύνατον να τοποθετηθούν σύμβολα σ' αυτή την περιοχή.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΩ	ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΣΗ	ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΤΩ	ΔΕΞΙΑ
☐ Άνω (ΑΑ)	☐ (1)	☐ (1)	☐ Αριστερό (Α.Κ.Κ)	☐ Πάνω (Π.Δ.)
☐ Μέση (Μ.Α)	☐ (2)	☐ (2)	☐ Δεξιό (Δ.Κ.Κ)	☐ Μέση (Μ.Δ.)
☐ Κάτω (Κ.Α)	☐ (3)	☐ (3)		☐ Κάτω (Κ.Δ.)

V. Ανάπτυξη κοινωνικότητας – συναισθημάτων

A. Αλληλεπιδράσεις –επαφές

1. Μοιάζει ευχαριστημένος με το ρόλο του παθητικού αποδέκτη προσοχής

ΝΑΙ ΟΧΙ

2. Ξεκινά κοινωνικές επαφές με άλλους

με την μητέρα με τον πατέρα

Αδέλφια (κατάλογος) .....

Άλλοι .....

Περιέγραψε πως ξεκινά κοινωνικές επαφές .....

.....
.....
.....

3. Ανταποκρίνεται σε προσπάθειες άλλων να ξεκινήσουν κοινωνικές επαφές

της μητέρας του πατέρα

των αδελφών

Άλλων (κατάλογος) .....

Περιέγραψε πως αποκρίνεται το παιδί .....

.....
.....
.....

Β. Ποιες είναι οι αγαπημένες πράξεις – δραστηριότητες του παιδιού; .....

.....
.....
.....
.....

Γ. Ποια πράγματα ή πράξεις δεν συμπαθεί το παιδί; .....

.....
.....
.....
.....

Δ. Πως το παιδί αντιδρά όταν οι άλλοι δεν καταλαβαίνουν τις προσπάθειές του να

επικοινωνήσει;

- Επιμένει αλλά με στερεότυπους τρόπους
- Επιμένει και προσπαθεί με διαφορετικούς τρόπους
- Παραιτείται παθητικά
- Παραιτείται αλλά δείχνει τη ματαίωση (απογοήτευση).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Ακολουθούν δυο μέθοδοι ανάλυσης των πληροφοριών που προσφέρουν δρόμο για ανάπτυξη ενός προγράμματος διδασκαλίας με σύμβολα BLISS.

1. Μέθοδος των ερεθισμάτων που έχουν σχέση με τη γλώσσα (ομιλία)

Καθώς γίνεται προσπάθεια ανάλυσης της διδασκαλίας κατά την οποία ένα ερέθισμα ομιλίας μετατρέπεται από το παιδί σε νόημα και του τρόπου που ανταποκρίνεται σε αυτό, παίρνουμε πληροφορίες και σημαντικά στοιχεία για τα προβλήματα επικοινωνίας και τις ικανότητές του. Μια αρκετά απλοποιημένη άποψη των βημάτων ανάμεσα στην ανίχνευση ερεθισμάτων, στην αποκρυπτογράφηση του μηνύματος, στην τυποποίηση της ανταπόκρισης και στην παραγωγή της απόκρισης, φαίνεται στο σχέδιο 2. Παρακάτω αναφέρονται με συντομία τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε κάθε μέρος της εσωτερικής άποψης της διαδικασίας επικοινωνίας.

Διαδικασία συγκέντρωσης προσοχής (Α στο Σχέδιο 2).

Τα αισθητήρια όργανα βομβαρδίζονται από πολλά ερεθίσματα στο περιβάλλον γύρω μας. Τα ερεθίσματα από το όργανο αντίληψης μεταφέρονται σε περιοχή στο κεντρικό νευρικό σύστημα όπου γρήγορα φθίνουν. Μόνο αυτά τα ερεθίσματα πάνω στα οποία η προσοχή έχει επιλεκτικά επικεντρωθεί, διατηρούνται και κατευθύνονται σε συγκεκριμένες περιοχές για περαιτέρω διαδικασία. Το παιδί που δεν μπορεί να επικεντρώσει επιλεκτικά την προσοχή του σε οπτικά ερεθίσματα που έχουν σχέση με την γλώσσα, όπως τα σύμβολα BLISS πρέπει πρώτα να μάθει να το κάνει, πριν προχωρήσει η εκμάθηση των συμβόλων.

Οπτική διαδικασία 1 (Β στο Σχέδιο 2)

Τα οπτικά ερεθίσματα αναλύονται πρώτα ως προς το χρώμα και τη μορφή τους. Σ' αυτή τη διαδικασία ένα οπτικό ερέθισμα γίνεται δεκτό σαν γραμμη, τετράγωνο ή σαν ένα αστέρι για παράδειγμα. Προχωρώντας σ' αυτό το επίπεδο θα ήταν δυνατό ο θεατής να συνθέσει εικόνες, λέξεις ή άλλα σύμβολα αλλά όχι και να ερμηνεύσει το μήνυμά τους.

Οπτική διαδικασία 2 (Γ στο Σχέδιο 2)

Μετά την διευκρίνιση του χρώματος και της μορφής, το βαθύτερο νόημα (μήνυμα) του οπτικού ερεθίσματος μεταφράζεται, προσδιορίζοντας αντικείμενα και ερμηνεύοντας σχέσεις ανάμεσα στις ποικίλες όψεις των παρατηρούμενων αντικειμένων. Αν το ερέθισμα συνίσταται από γραπτό λόγο, διακρίνονται τα γράμματα και αναγνωρίζονται οι συνδυασμοί γραμμάτων που φτιάχνουν μια πρόταση.

Άλλα γραφικά ερεθίσματα που σχετίζονται με τον λόγο όπως τα σύμβολα BLISS μπορούν πιθανώς να περάσουν από παρόμοια διαδικασία

Ακουστική διαδικασία 1(Δ στο Σχέδιο 2)

Το ακουστικό κύμα πρώτα αναλύεται σε σχέση με τη συχνότητα, την ένταση και τη σκληρότητα. Λόγω της παροδικότητας των ακουστικών σημάτων ο «μαθητής» δεν μπορεί να τα μελετήσει με τον ίδιο τρόπο που μπορεί τα γραφικά (λέξεις ή άλλα σύμβολα) οπτικά σήματα. Τα τελευταία μπορούν να βρίσκονται στη διάθεση του παρατηρητή για όσο χρόνο επιθυμεί.

Ακουστική διαδικασία 2 (Ε στο Σχέδιο 2)

Οι ήχοι αναγνωρίζονται σαν θόρυβοι, μουσική ή λόγος. Αν είναι λόγος, οι φθόγγοι διακρίνονται και συνθέτονται σε συλλαβές, σε λέξεις, σε φράσεις και σε προτάσεις. Μερικοί κανόνες της γλώσσας μπορεί να ζητηθούν για να βοηθήσουν στο να μεταφραστεί ο ήχος εφ' όσον ο ακουστικός τύπος του σήματος δεν μεταφέρει τις πληροφορίες που χρειάζονται για να φθάσουμε σε σχήματα σωστά ως προς το νόημα και τη σύνταξη.

Διαδικασία ενοποίησης, ολοκλήρωσης (Ζ στο Σχέδιο 2).

Οι πληροφορίες από τα οπτικά ή/και τα ακουστικά κανάλια βρίσκονται μαζί και με δεδομένα που έρχονται από άλλες αισθήσεις αλλά και με αποθηκευμένες πληροφορίες από προηγούμενες εμπειρίες. Τότε αποδίδεται νόημα στα ερεθίσματα, το οποίο βασίζεται τόσο στα χαρακτηριστικά της εισαγόμενης πληροφορίας, όσο και σε αντίστοιχα προηγούμενης αποθηκευμένης πληροφορίας. Οι λέξεις που ακούστηκαν ή τα σύμβολα που έγιναν ορατά έχουν τώρα μεταφρασθεί. Έτσι η γλώσσα γίνεται κατανοητή και το μήνυμα αντιληπτό.

Διαδικασία ιδεοκίνησης (Η στο Σχέδιο 2)

Δεν απαιτούν όλα τα αποδεκτά ερεθίσματα μια ανταπόκριση. Στην πραγματικότητα στις πιο πολλές διεγέρσεις ακουστικής και οπτικής μορφής, η διαδικασία τελειώνει με τον προσδιορισμό του νοήματος. Όταν πρέπει να δοθεί απόκριση, αυτή θα πρέπει να σχηματισθεί πριν να δοθεί και να εκτελεστεί η διαταγή για κίνηση. Ίσως η απόκριση να είναι «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ». Ή ίσως ένα σχόλιο ή μια ερώτηση. Το περιεχόμενο και η μορφή των αποκρίσεων ποικίλει ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης και εκμάθησης της ομιλίας από το άτομο που θα αποκριθεί.

Διαδικασία εντολών κίνησης (Θ στο Σχέδιο 2)

Αρκετές αποκρίσεις απαιτούν ακριβείς νευρο-μυικές κινήσεις που έχουν να κάνουν με τον τομέα κίνησης της κάθε περιοχής. Για μια γλωσσική απόκριση, κατάλληλες νευρικές παρορμήσεις μεταφέρονται στους μυς οι οποίοι εκτελούν τις κινήσεις της αναπνοής, της φωνητικής και της άρθρωσης. Αποκρίσεις που έχουν να κάνουν με το χέρι (να δείξεις, να γνέψεις, να γράψεις) γίνονται καθώς ακριβή νευρικά σήματα πηγαίνουν στους μυς των κάτω άκρων. Παρόμοια διαδικασία γίνεται για όλες τις αποκρίσεις που έχουν να κάνουν με κίνηση.

Έτσι κάποιος μπορεί να κατανοήσει πώς ένα παιδί που έχει δυσκολία στο να αναλύσει σύμβολα όπως γραπτές ή ομιλητικές λέξεις μπορεί να μάθει οπτικά σύμβολα τα οποία αναφέρονται σε έννοιες

2. Τα χαρακτηριστικά του προβλήματος επικοινωνίας

Μια άλλη χρήσιμη ανάλυση οδηγεί σε γενική ταξινόμηση η οποία βασίζεται σε τρεις παράγοντες: την κατανόηση του προφορικού λόγου, την παραγωγή καταληπτής ομιλίας και την ικανότητα να ερμηνεύονται οπτικά ερεθίσματα. Στο Σχέδιο 1 φαίνονται τα χαρακτηριστικά τεσσάρων προβλημάτων επικοινωνίας που παρουσιάζονται αρκετά συχνά στην παιδική ηλικία

Το πρόβλημα τύπου Ι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δυσλειτουργία ανάγνωσης σε παιδί σχολικής ηλικίας. Αν και το παιδί έχει κατανοητό λόγο, αν επιμένει η δυσκολία

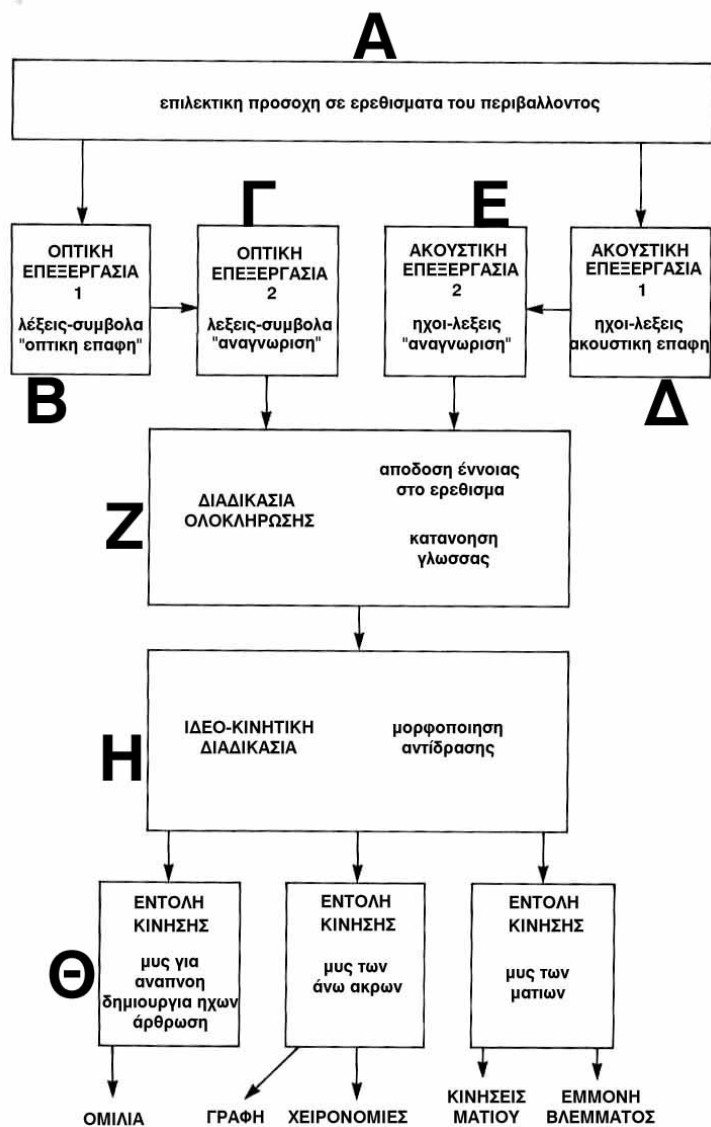
στη μάθηση της ανάγνωσης, μια περίοδος εκμάθησης συμβόλων BLISS μπορεί να βοηθήσει σημαντικά ειδικά αν βασιστούμε στην ικανότητα του παιδιού να κατανοεί εικόνες.

Το πρόβλημα τύπου II, συχνά θεωρείται ως δυσλειτουργία στη γλώσσα. Όμως η ικανότητα κατανόησης της γλώσσας, προϋποθέτει πως το παιδί χρειάζεται περισσότερο να αναπτύξει ικανότητες έκφρασης παρά να βελτιώσει τις ικανότητες του να αποδέχεται λεκτικές πληροφορίες. Από τη στιγμή που η δεξιότητα αναγνώρισης λέξεων απουσιάζει, η προσπάθεια εκμάθησης της δεξιότητας υπόδειξης λέξεων τοποθετημένων στον πίνακα επικοινωνίας δεν ενδείκνυται. Η ικανότητα του παιδιού να κατανοεί το μήνυμα των εικόνων μπορεί να επεκταθεί στην αποκρυπτογράφηση των συμβόλων BLISS. Η εκμάθηση των συμβόλων θα μπορούσε να διευκολυνθεί από τη χρήση ομιλίας, (εκ μέρους του δάσκαλου) για να εξηγηθούν τα νοήματα των συμβόλων.

	Κατανόηση της ομιλίας		Παραγωγή Καταληπτής Ομιλίας		Ικανότητα αναγνώρισης οπτικών ερεθισμάτων			
	αντιλαμβάνεται την προφορική γλώσσα	δεν αντιλαμβάνεται προφορική γλώσσα	παράγει κατανοητή ομιλία	δεν παράγει κατανοητή ομιλία	αντιλαμβάνεται την εννοια εικόνων	δεν αντιλαμβάνεται την εννοια εικόνων	αναγνωρίζει λέξεις	δεν αναγνωρίζει λέξεις
ΤΥΠΟΣ I	X		X		X			X
ΤΥΠΟΣ II	X			X	X			X
ΤΥΠΟΣ III		X		X	X			X
ΤΥΠΟΣ IV		X		X		X		X

Σχέδιο 1: Κατηγοριοποίηση συνήθων προβλημάτων επικοινωνίας

Το πρόβλημα τύπου III διαφέρει από τον τύπο II στο ότι το παιδί δεν κατανοεί την ομιλούμενη γλώσσα. Παρ' όλα αυτά η ικανότητα να κατανοεί εικόνες καθιστά επιτρεπτή την προσπάθεια εκμάθησης των συμβόλων BLISS. Παρ' όλο που προφορική περιγραφή των νοημάτων των συμβόλων δεν θα πρέπει να παραλείπεται, η εκμάθηση θα πρέπει να επικεντρωθεί στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αποκρυπτογράφηση των συμβόλων μέσα από οπτικά κανάλια. Το πρόβλημα του τύπου IV χαρακτηρίζεται από δυσκολίες στη προώθηση ερεθισμάτων και στον ακουστικό και στον οπτικό τομέα. Είναι πολύ δύσκολο να καθορισθούν οι νοητικές δυνατότητες ενός παιδιού με τέτοιο πρόβλημα. Μόνο μέσα από προσεχτικά σχεδιασμένα και ειδικά διεξαγόμενα διδακτορικά μαθήματα μπορεί να εκτιμηθεί η δυνατότητα του παιδιού να μάθει. Μια τέτοια διδασκαλία θα μπορούσε να εντοπίσει την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας όπως και την νοητική ανάπτυξη. Ένα παιδί με τόσο σύνθετο πρόβλημα δεν θα ήταν έτοιμο για εκπαίδευση στα σύμβολα BLISS.

Σχέδιο 2 Διαδικασία αναγνώρισης ερεθισμάτων

VIII. ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ

Ο σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να παράσχει κατευθυντήριες γραμμές για την εκκίνηση της εκπαίδευσης παιδιών στα σύμβολα και να προσφέρει επεξηγηματικές διαδικασίες διδασκαλίας.

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

Οι μορφές εκπαίδευσης των συμβόλων παρουσιάζονται σαν μοντέλα για την εφαρμογή των συμβόλων BLISS ως μέσο διεύρυνσης της επικοινωνίας.

Σύμφωνα με το **1ο μοντέλο** η μέθοδος διδάσκεται ως ένα εκφραστικό μέσο για άτομα που έχουν « αναπτύξει σωστά ικανότητα ομιλίας». Όταν ο εκπαιδευτής, προωθεί αυτή τη μέθοδο, πρέπει να τραβήξει την προσοχή στη σύνθεση του κάθε συμβόλου και να εξηγήσει τη λογική πάνω στην οποία έχει βασιστεί το σύμβολο. Αυτός που χρησιμοποιεί τα σύμβολα πρέπει να μάθει να χρησιμοποιεί ένα εκτεταμένο λεξιλόγιο συμβόλων και να αποκτήσει δεξιότητα στη χρήση των δεικτών και των τεχνικών για την αλλαγή νοημάτων των συμβόλων. Μετά την εκμάθηση του συστήματος BLISS, το επίπεδο γλωσσικής έκφρασης του παιδιού μπορεί να γίνει συγκρίσιμο με το αποδεκτό επίπεδο.

Στο 2ο μοντέλο το σύστημα BLISS διδάσκεται για να διευκολύνει την εκφραστική χρήση της γλώσσας και έτσι κάνει περισσότερο δυνατές τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις στη διάρκεια των πρώιμων σταδίων της γλωσσικής ανάπτυξης. Αυτό το μοντέλο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε μικρά παιδιά των οποίων η πνευματική ανάπτυξη προχωρά με κανονικό ρυθμό, αλλά υπάρχουν αμφιβολίες για την ανάπτυξη της γλωσσικής έκφρασης τους. Θα μπορούσε ακόμη να είναι κατάλληλο για κάποια νοητικά καθυστερημένα παιδιά. Σ' αυτά, η διδασκαλία των συμβόλων θα μπορούσε να ακολουθήσει (ακόμη και με αργά βήματα) τη σειρά της ανάπτυξης της κανονικής γλώσσας. Το φυσιολογικά αναπτυσσόμενο παιδί θα μπορούσε να φθάσει ως προς το επίπεδο της χρήσης συμβόλων κάποιον που μαθαίνει σύμβολα με το 1ο μοντέλο. Ενώ τα καθυστερημένα θα μπορούν να φθάσουν σε επίπεδα ανάλογα με τις νοητικές τους ικανότητες. Όταν ο εκπαιδευτής των συμβόλων BLISS διδάσκει σύνθεση προτάσεων σε μικρά ή νοητικά καθυστερημένα παιδιά, θα βρει πιθανώς πιο εύκολη τη σειρά λέξεων της ομιλούμενης γλώσσας για να τη μάθουν τα παιδιά και να τη χρησιμοποιούν από ότι τη σειρά λέξεων βάσει του συντακτικού BLISS. Όταν σχεδιάζει το πρόγραμμα διδασκαλίας ο εκπαιδευτής των συμβόλων πρέπει να έχει στο μυαλό του ότι το συντακτικό BLISS σχεδιάστηκε για χρήση, από άτομα με καλά ανεπτυγμένο σύστημα γλώσσας και επομένως μπορεί να μην είναι κατάλληλο για μικρά παιδιά ή νοητικά καθυστερημένα παιδιά.

Στο 3ο μοντέλο το σύστημα BLISS διδάσκεται για να δώσει κανόνες ή οδηγίες γλώσσας επικοινωνίας επιφανειακού επιπέδου. Υποψήφιοι για αυτό το μοντέλο είναι παιδιά που λειτουργούν σε χαμηλά νοητικά επίπεδα ή εκείνα που οι ικανότητές τους για την εξέλιξη της γλώσσας είναι περιορισμένες σημαντικά. Διδάσκεται λεξιλόγιο συμβόλων τα οποία αναπαράστουν λέξεις υψηλής χρήσης στις καθημερινές δραστηριότητες.

Όπως τονίζει και το B.C.I., η διδασκαλία της μεθόδου δεν θα έπρεπε να περιορίζεται σε ένα τμήμα προβλημάτων επικοινωνίας (όπως η εγκεφαλική παράλυση ή η νοητική υστέρηση). Αντίθετα θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη για την παροχή βοήθειας σε οποιοδήποτε άτομο το οποίο δεν μπορεί να εκφραστεί ώστε να γίνεται κατανοητό, ανεξάρτητα από την αιτία που προκάλεσε την ανικανότητα αυτή.

Ένας άλλος τρόπος για να ερμηνευτούν αυτά τα τρία μοντέλα είναι να σκεφθεί κανείς αν ο πιθανός χρήστης των συμβόλων θα χρησιμοποιεί τα σύμβολα μόνο ως ένα σύστημα επικοινωνίας επιφανειακού επιπέδου ή αν είναι σε θέση να χρησιμοποιεί ακόμη και δομές βαθύτερου επιπέδου.

1. Τα σύμβολα BLISS ως ένα σύστημα επικοινωνίας επιφανειακού επιπέδου (ανταποκρίνεται στο 3ο μοντέλο)

Αυτός είναι ο τρόπος που παιδιά με περιορισμένη νοητική ανάπτυξη ή με σοβαρά προβλήματα εκμάθησης γλώσσας, μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τα σύμβολα. Μερικά αποκτούν μόνο ένα μικρό λεξιλόγιο συμβόλων που ανταποκρίνονται σε νοήματα τα οποία είναι υψηλής λειτουργικότητας στις καθημερινές τους δραστηριότητες. Τα σύμβολα επιλέγονται και διδάσκονται έτσι ώστε να γίνει το παιδί ικανό να επικοινωνεί για τις βασικές του ανάγκες και να εκφράζει βασικά συναισθήματα. Παιδιά με λίγο υψηλότερο επίπεδο νοητικής ανάπτυξης μπορούν επίσης να μάθουν και κάποιες προτάσεις που θα τις χρησιμοποιούν επανειλημμένως.

2. Τα σύμβολα BLISS ως ένα σύστημα γλωσσικής έκφρασης βαθύτερου επιπέδου (ανταποκρίνεται στο 1ο και 2ο μοντέλο)

α. Σύμβολα μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να εκφράσουν έναν ανεπτυγμένο λόγο ή που επιδέχεται φυσιολογική ανάπτυξη, από παιδιά των οποίων κάποια κινητική δυσλειτουργία εμποδίζει την παραγωγή κατανοητού λόγου. Πολλά παιδιά με εγκεφαλική παράλυση έχουν άθικτες πχ τις ακουστικές λειτουργίες, οι οποίες επιτρέπουν την απόκτηση φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών και νοηματικών τμημάτων της γλώσσας. Δεν είναι όμως ικανά να χρησιμοποιήσουν την ομιλία για να επικοινωνήσουν, λόγω ανικανότητας ελέγχου των τμημάτων παραγωγής του λόγου. Ανάλογα με την πνευματική τους ανάπτυξη, αυτά τα παιδιά είναι σε θέση να αναπτύξουν μεγάλα λεξιλόγια συμβόλων, να χρησιμοποιήσουν τεχνικές για να δημιουργήσουν καινούργια νοήματα και να δομήσουν διαφορετικών τύπων προτάσεις, καθώς επικοινωνούν αυθόρμητα σε πραγματικές συνθήκες ζωής.

β. Η εκμάθηση συμβόλων μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της γλώσσας. Υπάρχουν παιδιά που εμφανίζει να έχουν δυσκολία στην επεξεργασία των ακουστικών μηνυμάτων της ομιλούμενης γλώσσας με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν προβλήματα στο να μάθουν να κατανοούν την ομιλούμενη γλώσσα. Τέτοια παιδιά συχνά περιγράφονται ως έχοντα καθυστέρηση στην ανάπτυξη δεκτικής γλώσσας. Επειδή η παραδοσιακή ορθογραφία μοιάζει σχετική, τα παιδιά αυτά έχουν συνήθως δυσκολία και στο να μάθουν ανάγνωση. Πάντως είναι λογικό να τονιστεί ότι εάν παιδιά των οποίων ορισμένα κέντρα του εγκεφάλου έχουν υποστεί βλάβες μπορούν να κατανοήσουν το νόημα της εικονογράφησης και της ιδεογραφικής γραφής συμβόλων θα μπορούσαν καλύτερα να μεταφράσουν τα ακουστικά σήματα που λαμβάνουν, σε σχέση με τα σύμβολα ακόμη και αν η αίσθηση της ακοής είναι κατεστραμμένη.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για τα συστήματα επικοινωνίας που είναι βασισμένα σε υπολογιστές υπάρχουν σήμερα αρκετοί διαφορετικοί τρόποι και συσκευές πρόσβασης που καλύπτουν τις ανάγκες συγκεκριμένων κατηγοριών χρηστών. Μια αναλυτική παρουσίασή τους μπορεί να βρει κανείς στην Τεχνική Έκθεση [1]. Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται μόνο κλασσικές παραδοσιακές μέθοδοι χαμηλής τεχνολογίας για την υπόδειξη και την επιλογή των συμβόλων BLISS.

Δυο παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να αποφασισθεί τι είδους σύμβολα και ποιο συντακτικό πρέπει να διδαχθούν, αλλά και πώς αυτά πρέπει να διδαχθούν:

α. Οι ικανότητες της επεξεργασίας του λόγου του υποψήφιου για χρήση συμβόλων.

β. Πώς θα χρησιμοποιηθούν τα σύμβολα BLISS: ως ένας τρόπος έκφρασης ενός συστήματος γλώσσας επιφανειακού επιπέδου ή ως τρόπος έκφρασης δομών γλώσσας βαθύτερου επιπέδου.

Οι αποφάσεις για το αν ένα παιδί είναι ικανό να μάθει να επικοινωνεί με σύμβολα BLISS δεν πρέπει να βασίζονται στα αποτελέσματα συμβατικών δοκιμασιών. Έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες για να ορίσουν τη σχέση ανάμεσα στα επίπεδα πραγματοποίησης – εφαρμογής ποικίλων ψυχολογικών – εκπαιδευτικών δοκιμασιών και στην εκμάθηση των συμβόλων BLISS. Πάντως φαίνεται σωστό να σημειωθεί ότι ο καλύτερος δείκτης για το αν ένα παιδί μπορεί ή όχι να μάθει τα σύμβολα BLISS είναι η απ' ευθείας παρατήρηση του πώς ένα παιδί ανταποκρίνεται στην εκμάθησή τους.

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ BLISS ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ακολουθία των βημάτων κατά την εφαρμογή του συστήματος BLISS, θα πρέπει να ακολουθεί τα βασικά στάδια ανάπτυξης της εκφραστικής χρήσης της γλώσσας στα φυσιολογικά παιδιά.

1. Στάδιο μιας λέξης

Η ηλικία στην οποία τα παιδιά που αναπτύσσονται φυσιολογικά παράγουν την πρώτη τους λέξη ποικίλει από παιδί σε παιδί, αλλά όλα περνούν μια περίοδο έκφρασης σε προτάσεις μιας λέξης πριν προχωρήσουν στο στάδιο των δυο λέξεων.

Το λεξιλόγιο ενός φυσιολογικού παιδιού εξελίσσεται ταχέως και στην ηλικία των 2 χρόνων το παιδί μπορεί να χρησιμοποιεί 200 ή περισσότερες λέξεις. Για το μη ομιλόν παιδί που χρησιμοποιεί τη γλώσσα μόνο δεκτικά δεν θα ήταν κατάλληλα να συλλεχθούν για την αρχική διδασκαλία εκείνα τα σύμβολα που αντιστοιχούν στις πρώτες λέξεις που λέει το φυσιολογικό παιδί. Όμως το γεγονός ότι οι πρώτες ομιλούμενες λέξεις προέκυψαν σε σχέση με αντικείμενα με τα οποία το παιδί ήταν εξοικειωμένο ή με γεγονότα που είχαν προσωπική σημασία, προσφέρει καθοδήγηση για την συλλογή συμβόλων

---

[1] Κ. Ξιππερίδη, Ε. Μισόπουλου και Γ. Κουρουπέτρογλου: «Τεχνικές πρόσβασης σε υπολογιστικά περιβάλλοντα», Έργο ΑΙΝΕΙΑΣ, Πρόγραμμα ΕΠΕΤ II, Παραδοτέο Π4.1β, Αθήνα 2001.

Το πρώτο λεξιλόγιο συμβόλων θα πρέπει να αντιστοιχεί σε πρόσωπα τα οποία το παιδί συναναστρέφεται, με αντικείμενα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, με ενέργειες που είναι το μέρος της ζωής του παιδιού και με βασικά αισθήματα τα οποία το παιδί θέλει να εκφράσει. Λεξιλόγια που έχουν συμπληρωθεί μ' αυτό τον τρόπο, για μη ομιλώντα παιδιά θα έχουν κάποια κοινά σύμβολα, αλλά θα πρέπει να διδαχθούν άλλα θέματα ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ή ανάγκες του παιδιού. Για να ενθαρρυνθεί η προσπάθεια έκφρασης του παιδιού, τα πρώτα σύμβολα που διδάσκονται θα πρέπει να αναφέρονται σε λέξεις που το παιδί θα ήθελε να χρησιμοποιεί συχνά. Ακολουθεί περιληπτικός κατάλογος λέξεων που βρίσκουν χρήσιμες τα μη ομιλώντα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας:

Πρόσωπα : κοινά : εγώ, εσύ, εμένα, πατέρα, μητέρα, αδελφός, αδελφή
παππούς, γιαγιά, θεός, θεία, δάσκαλος

ειδικά : γιατρός, νοσοκόμα, θεραπευτής

Αντικείμενα : κοινά : τουαλέτα, φαγητό, σπίτι, κρεβάτι, ποτό
ειδικά : αναπηρική καρέκλα, ένα σπιτικό ζώο, ένα παιχνίδι.

Ενέργειες κοινές : περπατώ, αρέσω, αγαπώ, δίνω, έχω
ειδικές : πληγώνω

Συναισθήματα : κοινά : χαρούμενος, λυπημένος, θυμωμένος
ειδικά : κουρασμένος

Άλλα : κοινά : ναι, όχι, γεια, αντίο, ευχαριστώ, παρακαλώ.

Ο εκπαιδευόμενος στα σύμβολα θα πρέπει να ενθαρρυνθεί να υποδεικνύει αντικείμενα, πρόσωπα, ενέργειες και συναισθήματα για τα οποία χρειάζεται σύμβολα. Υποθέσεις για σύμβολα που πρέπει να διδαχθούν θα πρέπει επίσης να γίνουν από τους γονείς, τους δασκάλους και άλλους με τους οποίους το παιδί προσπαθεί να επικοινωνήσει.

Στο παρελθόν πίστευαν ότι στη διάρκεια του σταδίου της μιας λέξης, τα παιδιά αναπτύσσουν μόνο την ικανότητα «επνομασίας» (*naming*) που υπονοεί ότι μαθαίνουν να παρουσιάζουν άτομα, αντικείμενα ή ενέργειες, αλλά όχι και το να κατανοούν ή να χρησιμοποιούν το συντακτικό της γλώσσας. Σήμερα όμως αναγνωρίζεται ότι στη διάρκεια αυτού του σταδίου το παιδί μαθαίνει επίσης να αναλύει συντακτικές δομές. Φαίνεται πως σε κάποιες ακολουθίες λέξεων, οι λέξεις σχετίζονται μεταξύ τους. Αυτό δείχνει ότι το παιδί αρχίζει να χρησιμοποιεί λέξεις με ένα τρόπο πιο σύνθετο από το να «επνομάζει». Τέτοιες εκφράσεις μιας λέξης αναφέρονται ως «κάθετη» σύνταξη. Αυτό είναι πολύ σημαντικό να ληφθεί υπόψη από τα άτομα που επικοινωνούν με έναν χρήστη συμβόλων: παρόλο που το παιδί μπορεί να δείξει μόνο ένα σύμβολο τη φορά, αυτό δεν σημαίνει ότι το παιδί σκοπεύει να χρησιμοποιήσει μόνο μια λέξη, για να εκφράσει το μήνυμα που θέλει. Πρέπει να περιμένουμε υπομονετικά και με φανερό ενδιαφέρον να δούμε αν το παιδί σχεδιάζει να παράγει μια σειρά συμβόλων. Ακόμη και αν η σειρά των συμβόλων δεν έχει ως αποτέλεσμα έναν τύπο κλασσικής πρότασης, πρέπει να σκεφτούμε τις πιθανές σχέσεις μεταξύ των συμβόλων που χρησιμοποιήθηκαν.

Άλλο ένα στοιχείο των εκφράσεων μιας λέξης που μπορεί να είναι ενδιαφέρον για τη διδασκαλία συμβόλων σε ένα ανάπηρο παιδί και για την επικοινωνία με ένα χρήστη συμβόλων, είναι το «ολοφραστικό». Έχει αναφερθεί συχνά ότι το παιδί μπορεί να χρησιμοποιεί την ίδια λέξη για να αναπαραστήσει διαφορετικά πράγματα ή και ακόμη σύνθετα νοήματα. Πχ. δείχνοντας στο σύμβολο της τηλεόρασης, το παιδί μπορεί να εννοεί την επιθυμία του να πάει στο δωμάτιο στο οποίο βρίσκεται η τηλεόραση. Μόνο ρωτώντας το μπορεί να προσδιορισθεί ο σκοπός του. Με άλλες λέξεις, το σύμβολο αναπαριστά κάτι από το μήνυμα, αλλά από μόνο του δεν είναι το μήνυμα.

2. Στάδιο δύο λέξεων

Οι πρώτες προτάσεις δυο λέξεων όπως «γεια σου», «όλοι φύγανε» στη πραγματικότητα λειτουργούν σαν μια λέξη. Αληθινές σχέσεις εννοιολογικής σύνταξης εμφανίζονται όταν το παιδί τοποθετεί τις λέξεις για να δείξει σχέσεις όπως :

υποκείμενο - ενέργεια : «Γιαγιά φύγε»

ενέργεια - αντικείμενο : «Πιες γάλα»

εξακρίβωση - αντικείμενο : «Εδώ μπάλα»

αντικείμενο - τοποθέτηση : «Σκαλί έξω»

Κάτοχος - κατεχόμενο : «Μπαμπά καπέλο»

Παρ' όλο που η σύνταξη αυτών των εκφράσεων είναι απλή, το νόημα που θέλει να δώσει ο ομιλών είναι καθαρό.

Είναι βασικό να θυμόμαστε ότι πολλές φορές προτάσεις εκτεταμένες με σωστή γραμματική και προχωρημένο συντακτικό δεν είναι πάντα σημαντικές για τη βασική επικοινωνία.

Ειδικά με παιδιά σχολικής ηλικίας μη ομιλώντα, ο διδάσκων μπορεί να νοιώσει ότι θα πρέπει να τονισθεί η σωστή γραμματική. Αν η δεκτική γλώσσα του παιδιού δεν περιέχει τους συντακτικούς κανόνες, είναι καλύτερο να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη του λεξιλογίου και στην εξάσκηση με εκφράσεις δύο λέξεων, πριν διδαχθεί η γραμματική.

3. Στάδιο τηλεγραφικού λόγου

Τα παιδιά δεν προχωρούν αμέσως από το στάδιο δύο λέξεων σε ένα στάδιο των τριών λέξεων ή σε ένα στάδιο πολλών λέξεων στο οποίο χρησιμοποιούνται όλα τα μέρη του λόγου. Για κάποιο χρονικό διάστημα τα παιδιά παράγουν μερικές προτάσεις διάφορου μήκους που περιέχουν κυρίως λέξεις ουσίας ή εννοιών. Αυτές, όπως τα ουσιαστικά, τα ρήματα, μεταφέρουν οι ίδιες νόημα. Στην αρχή αυτού του σταδίου τα παιδιά δεν χρησιμοποιούν προθέσεις, συνδέσμους, άρθρα, επιρρήματα και επίθετα. Ούτε βοηθητικά ρήματα επίσης. Ακόμη και οι χρόνοι απλοποιούνται στη χρήση τους και ο πληθυντικός αριθμός διαμορφώνεται πολύ απλοϊκά. Μερικά παιδιά με φτωχή ικανότητα στο να δείξουν, αδυνατούν να προχωρήσουν πέρα από το στάδιο αυτό. Και αν τους ζητηθεί επίμονα να δείξουν τα άρθρα, τις προθέσεις κλπ, η επικοινωνία τους θα μειωθεί. Δεν είναι σωστό για εκείνον που διδάσκει τα σύμβολα να επιμένει στη χρήση περίπλοκης γραμματικής καθώς για τον διδασκόμενο προέχει να μπορεί να συναλλάσσεται με τον υπόλοιπο κόσμο.

---

4. Στάδιο λειτουργικών λέξεων

Και στον γραπτό και στον προφορικό λόγο χρησιμοποιούνται πολλές λέξεις οι οποίες δεν μεταφέρουν κάποιο ιδιαίτερο μήνυμα από μόνες τους. Η λειτουργία τους είναι να δείξουν τις σχέσεις μεταξύ άλλων λέξεων στην πρόταση. Στις λεγόμενες λοιπόν «λειτουργικές» λέξεις περιέχονται τα βοηθητικά ρήματα, οι προθέσεις, οι σύνδεσμοι, τα άρθρα και κάποια επιρρήματα και επίθετα.

Η μέθοδος BLISS περιέχει σύμβολα για πολλές προθέσεις, άρθρα και συνδέσμους. Δεν συμβολίζει όμως βοηθητικά ρήματα. Στη μέθοδο οι λειτουργικές λέξεις έχουν περιορισμένο ρόλο. Ο BLISS θεωρεί ότι το μήνυμα κάποιων τέτοιων λέξεων, ειδικά των επιρρηματικών μορίων, είναι ασαφές και συχνά οδηγεί σε λάθος νόημα.

Η διδασκαλία λοιπόν των συμβόλων για τις λέξεις αυτές δεν θα πρέπει να γίνεται με έμφαση, μέχρι το παιδί να μάθει τα σύμβολα για πολλά ουσιαστικά και ρήματα, να τα χρησιμοποιεί για να δίνει μηνύματα με τηλεγραφικό τρόπο και να επικοινωνεί καλά χρησιμοποιώντας τηλεγραφικές προτάσεις.

Απόκτηση των ρηματικών τύπων

Η εκμάθηση των ρηματικών τύπων ακολουθεί τη σειρά ανάπτυξης. Τα ρήματα υφίστανται αλλαγές ανάλογα με τις απαιτήσεις της γραμματικής. Εξοικείωση με την ακολουθία της απόκτησης θα βοηθήσει εκείνον που διδάσκει τα σύμβολα στο να σχεδιάσει τη σειρά της διδασκαλίας.

Άκαμπτα ρήματα πρωταρχικά χρησιμοποιούνται ρήματα χωρίς τροποποιήσεις, στον βασικό τους τύπο. Αυτά τα ρήματα αναφέρονται στο παρόν όπως : Εγώ παίζω.

Κατόπιν το παιδί διαμορφώνει τον Ενεστώτα διαρκείας ή το τρίτο πρόσωπο, και τον πληθυντικό αριθμό των ρημάτων. Στους ενεστωτικούς χρόνους χρησιμοποιείται ο ίδιος δείκτης για να δείξει το άκαμπτο ρήμα, στους τύπους του απλού ενεστώτα και του ενεστώτα διαρκείας.

Οι τύποι του αορίστου χρόνου μαθαίνονται μετά από τον Ενεστώτα. Είναι πιο δύσκολο για το παιδί να κατανοήσει ότι μια πράξη έχει συμβεί, από το να παρατηρήσει ότι η ενέργεια συμβαίνει τώρα.

Ο μέλλοντας είναι ακόμη πιο αφηρημένος από το αόριστο ιδιαίτερα δε με τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν στην ομιλούμενη γλώσσα. Δύσκολα επίσης είναι να συμβολιστούν και άλλοι τύποι της γραμματικής.

Προθέσεις: Είναι λέξεις που δείχνουν θέση, κατεύθυνση, χρόνο ή μια αφηρημένη σχέση. Υπάρχει μεγάλος αριθμός προθέσεων αλλά πολλές χρησιμοποιούνται μόνο σπάνια. Οι πιο κοινές είναι: μέσα, επάνω, στο, από, σε, για, από, με. Οι προθέσεις που δείχνουν τοποθέτηση (μέσα και επάνω) χρησιμοποιούνται πρώτα.

Είναι εύκολο για ένα παιδί να κατανοήσει το σύμβολο για τις προθέσεις αυτές.

Η τελεία είναι μέσα στο κουτί

ο δείκτης είναι πάνω στη γραμμή

Τα σύμβολα για το «προς» και «από» είναι επίσης εύκολο να εξηγηθούν :

Το τόξο δείχνει στη γραμμή

Το τόξο δείχνει μακριά από την γραμμή.

Η λογική για τις άλλες συχνά χρησιμοποιούμενες προθέσεις είναι πιο δύσκολο να εξηγηθούν στα παιδιά.

σε

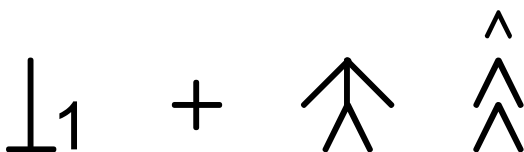
από

για

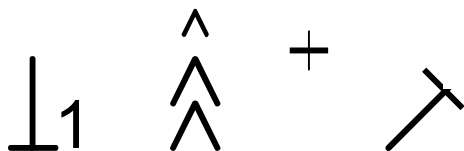
Η πρόθεση «με» δημιουργεί πολλές δυσκολίες για το παιδί που μαθαίνει τη γλώσσα. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι χρήσης του «με». Ο BLISS συμβολίζει δυο νοήματα για το «με» ένα με το νόημα ίδιο με το «και» και ένα με το νόημα του «με την βοήθειά του»

Η πρόταση: «Εγώ δουλεύω με το πατέρα μου», έχει το ίδιο νόημα με το: «Εγώ και ο πατέρας μου δουλεύουμε». Αυτό αναπαρίσταται με το σύμβολο της πρόσθεσης σε μισό μέγεθος ζωγραφισμένο στο ενδιάμεσο διάστημα.

Πάντως αυτό το σύμβολο δεν διακρίνει τα δυο νοήματα: «Εγώ δουλεύω με τον πατέρα μου» και «εγώ και ο πατέρας δουλεύουμε μαζί».

Η πρόταση: «Δουλεύω με το σφυρί» σημαίνει σύμφωνα με το μέθοδο BLISS: «Δουλεύω με την βοήθεια του σφυριού». Το νόημα αυτό αναπαριστάται με το σύμβολο της πρόσθεσης μισού μεγέθους ζωγραφισμένο στην επάνω γραμμή.

Ο χρήστης συμβόλων μπορεί να δυσκολευτεί με την αναπαράσταση του «με» σε νοήματα όπως :

Με όλα τα παιχνίδια του είναι πάλι δυστυχισμένο

Είμαι με το μέρος σου σ' αυτό.

Τα παιδιά έμειναν με το θείο τους.

Έπαιξε με επιδεξιότητα.

και ο δάσκαλος μπορεί να χρειασθεί να βοηθήσει το παιδί για να εκφράσει τέτοιες σκέψεις. Π.χ. η έκφραση: «Με όλα τα παιχνίδια είναι ακόμη δυστυχής» μπορεί να εννοεί: «Αυτός έχει πολλά παιχνίδια αλλά είναι ακόμη δυστυχής». Η έκφραση : «Είμαι μαζί σου σ' αυτό» μπορεί να εννοεί «Συμφωνώ με εσένα».

5. Πληθυντικός

Ένα παιδί με πρόβλημα εκμάθησης της γλώσσας συχνά μπερδεύεται από τους κανόνες για την διατύπωση του πληθυντικού. Στην μέθοδο BLISS ο κανόνας απλοποιείται: για τη δήλωση του «περισσότερα του ενός» τοποθετείται ο δείκτης πληθυντικού (ενός τετάρτου μεγέθους) πάνω από το ουσιαστικό

αγόρι

αγόρια

φιλί

φιλιά

άντρας

άντρες

Η ίδια λογική ακολουθείται για τον πληθυντικό των αντωνυμιών :

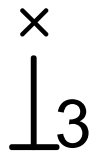
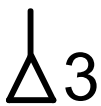
Εγώ, εμένα

Εμείς, εμάς

αυτή ή αυτής

αυτές ή αυτών

6. Ερωτήσεις

Περίπου στα δύομισυ χρόνια τους, τα παιδιά αρχίζουν να χρησιμοποιούν ερωτηματικές, εκφράσεις όπως : «Πού μπαμπάς» και μεταξύ των τριών και των τεσσάρων χρόνων, ένα φυσιολογικά αναπτυσσόμενο παιδί κάνει ερωτήσεις που αρχίζουν με τα «γιατί» «τι» και «πως». Πριν μάθει να χρησιμοποιεί ερωτηματικές λέξεις, το παιδί μπορεί να ρωτά για κάποιο αντικείμενο ή άτομο αλλάζοντας απλώς τον τονισμό καθώς προφέρει τη λέξη. Οι δάσκαλοι των συμβόλων πρέπει να διδάξουν στα παιδιά με καθυστέρηση στην ανάπτυξη ομιλίας, τον τρόπο έκφρασης της ερώτησης με το να δείχνουν στο σύμβολο της ερώτησης και μετά να προχωρήσουν στο λεξιλογικό θέμα. Αυτό πρέπει να γίνει οπωσδήποτε πριν να διδάξουν τους άλλους τύπους της ερώτησης.

Όταν δομούνται οι ερωτήσεις στα ελληνικά το ερωτηματικό τοποθετείται στο τέλος της πρότασης. Στη σύνταξη της BLISS για την ερώτηση, τοποθετείται το ερωτηματικό στην αρχή της πρότασης.

Ερώτηση εσύ χρειάζεσαι σημαία

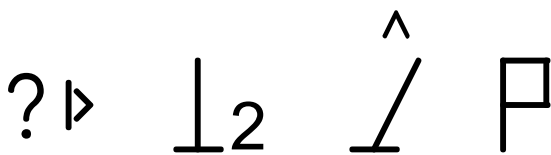
Όταν μια ερώτηση ξεκινά με μια ερωτηματική λέξη, π.χ. ένα ερωτηματικό επίρρημα, δεν χρησιμοποιείται το σύμβολο

εφ' όσον το ερωτηματικό είναι το πρώτο στοιχείο στα σύμβολα για τις ερωτηματικές λέξεις.

Γιατί εσύ χρειάζεσαι σημαία

Ο δάσκαλος πρέπει να αποσαφηνίζει τέτοιες ερωτήσεις μεταφράζοντάς τες στον κανονικό τύπο ερώτησης της γλώσσας, προσθέτοντας όταν χρειάζονται και τα βοηθητικά ρήματα.

7. Αρνητικός τύπος

Πριν τα παιδιά γίνουν ενός έτους, μοιάζουν να καταλαβαίνουν και να ανταποκρίνονται στο «όχι» ενώ περίπου την ίδια ώρα αρχίζουν να εκφράζουν αρνητικές αντιδράσεις μέσα από χειρονομίες όπως π.χ. το να σπρώχνουν μακριά τα πράγματα ή να κουνούν αποφατικά το κεφάλι τους. Για να μπορούν αποτελεσματικότερα να παίρνουν αποφάσεις για πράγματα που επηρεάζουν τη ζωή τους, τα παιδιά πρέπει να είναι ικανά να εκφράσουν άρνηση, διάψευση και απαγόρευση. Ένα παλιό γνωμικό λέει πως «Η σιωπή δείχνει συγκατάθεση». Συμφωνία ή αποδοχή συμπεραίνονται αυτόματα εκτός αν εκφραστεί μια αρνητική ανταπόκριση. Ο δάσκαλος των συμβόλων πρέπει να εντάξει τη διδασκαλία του συμβόλου για το «όχι» νωρίς στο πρόγραμμά του. Εννοιολογικά οι λέξεις «όχι» και «δεν» σχετίζονται στενά.

Το «δεν» συμβολίζεται - και το «όχι» -! («δεν» αλλά με έμφαση)

Η λογική αυτή μπορεί να είναι αρκετά ασαφής για μικρούς σε ηλικία ή χαμηλής νοημοσύνης διδασκόμενους, αλλά συντελεί στο να μάθουν να χρησιμοποιούν το σύμβολο συνδέοντάς το με χειρονομίες άρνησης όπως το κούνημα της κεφαλής και το σπρώξιμο μη επιθυμητού αντικειμένου. Τα πρώτα στάδια άρνησης των παιδιών περιέχουν μόνο τη λέξη «όχι». Η λέξη αυτή απαντάται συχνά στην καθημερινή επικοινωνία. Στην διάρκεια των πρώτων σταδίων ανάπτυξης της γλώσσας, το παιδί επίσης δομεί αρνητικές εκφράσεις βάζοντας το «όχι» στην αρχή της πρότασης,

πχ. : Όχι πλένω χέρια , όχι τρώω

Σε επόμενο στάδιο η άρνηση μπορεί να περιέχει και υποκείμενο όπως: «Μωρό όχι αγγίζει», «Σκύλος όχι τρώει».

Αργότερα εμφανίζονται οι πιο σωστοί τύποι άρνησης όπως: «Εγώ δεν θα πλένω τα χέρια μου», «το μωρό δεν αγγίζει», «το σκυλί δεν τρώει» κλπ.

Στη σύνταξη της BLISS, η άρνηση τοποθετείται πριν το ρήμα:

Εγώ   δεν   θα πλύνω   τα δικά μου   χέρια
 (X
 ⊥   -!   ☺   ⊥1+   √

Ο δάσκαλος των συμβόλων θα πρέπει πριν διδάξει, την κανονική σύνταξη στα μικρά παιδιά ή εκείνα με νοητική υστέρηση, να τους δώσει ευκαιρίες για να εκφράσουν άρνηση χρησιμοποιώντας σειρά των λέξεων αντίστοιχο με το επίπεδο της ανάπτυξης της γλώσσας.

8. Παθητική φωνή

Ο Bliss δεν ενθαρρύνει τη χρήση της παθητικής φωνής αλλά έχει εφαρμόσει έναν απλό τρόπο για να την συμβολίζει:

1. Γράψε το σύμβολο για τον δείκτη της πράξης στη θέση του υποκειμένου
2. Τοποθέτησε τον δείκτη της παθητικής φωνής πάνω από το ρήμα με τον δείκτη προς το υποκείμενο.
  - α. Μη χρησιμοποιείς άλλο σύμβολο ενέργειας για τον παρόντα χρόνο.
  - β. Για άλλους χρόνους χρησιμοποίησε και τα δυο σύμβολα (της παθητικής και του κατάλληλου χρόνου).

Τώρα το ζώο είναι δεμένο

<
)(π |+|

Αύριο το ζώο θα είναι δεμένο

◉(π |+|
 <<

Αφού η παθητική είναι περισσότερο σημαντική ως αισθητικό στοιχείο της γλώσσας από ότι ως στοιχείο γραμματικής, είναι καλύτερο να διδάσκεται αφού το παιδί έχει ήδη διδαχθεί τους περισσότερους άλλους τύπους της γραμματικής.

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΔΕΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

Δεν είναι στα πλαίσια του σκοπού αυτού του βιβλίου να παρουσιάσει με λεπτομέρεια τις αλληλουχίες της ανάπτυξης γλώσσας παρ' όλο που η λεπτομερής γνώση διαδικασίας της γλωσσικής κατάκτησης, θα βοηθούσε τον δάσκαλο των συμβόλων στη σύνταξη προγράμματος αγωγής. Ενδιαφέρει κυρίως να θέσουμε τον προβληματισμό για το πώς πρέπει να διδαχθεί ένα παιδί ώστε να εκφρασθεί χρησιμοποιώντας σύμβολα BLISS στη γλώσσα που έχει αποκτήσει. Δεν μπορούν να εκφραστούν στη μέθοδο BLISS όλες οι φόρμες που παρουσιάζονται στη φυσιολογική διαδικασία ανάπτυξης. Και αυτό γιατί η BLISS αγωνίζεται να δημιουργήσει ένα σύστημα συμβόλων που να χρησιμοποιείται από άτομα με ώριμη ανάπτυξη γλώσσας. Επομένως, ο δάσκαλος της γλώσσας BLISS δεν θα πρέπει να ψάχνει για σύμβολα που θα εκφράσουν όλες οι φόρμες που χρειάζεται κάποιος που κατακτά μια ομιλούμενη γλώσσα.

Πάντως είναι δυνατόν να προωθήσει ένα γενικό διάγραμμα τονίζοντας τη φύση των χαρακτηριστικών δεκτικής και εκφραστικής γλώσσας όλων των σταδίων ανάπτυξης :

Στους 12 περίπου μήνες

Δεκτική :

Αναγνωρίζει το όνομά του και τα ονόματα των οικείων ανθρώπων και αντικειμένων –
Κατανοεί το «ναι» και το «όχι»
Ανταποκρίνεται στο «γεια σου»

Εκφραστική :

Λέει την πρώτη λέξη και μπορεί να κατέχει και λεξιλόγιο 6 λέξεων – ουσιαστικών

Μεταξύ 12 και 18 μηνών

Δεκτική :

Ακολουθεί και υπακούει σε απλές εντολές (δώσε – φίλησε)
Αναγνωρίζει κάποιο μέρος του σώματος (συνήθως μάτια και μύτη)

Εκφραστική :

Έχει λεξιλόγιο περίπου 20 λέξεων κυρίως ουσιαστικών αλλά και κάποιων ρημάτων (π.χ. βλέπω, θέλω, πηγαίνω) και κάποιων επιθέτων (π.χ μεγάλο, περισσότερο)

Μεταξύ 18 και 24 μηνών

Δεκτική :

Αναγνωρίζει πέντε μέρη του σώματος
Αναγνωρίζει ονόματα αρκετών ανθρώπων και αντικειμένων
Μπορεί να αναγνωρίσει κάποιες εικόνες και αρχίζει να ταυτίζει κάποια αντικείμενα με τις εικόνες τους

Εκφραστική :

Λεξιλόγιο περίπου 100 λέξεων, συμπεριλαμβανομένων ουσιαστικών – ρημάτων – επιθέτων–επιρρημάτων και κάποιων προσωπικών αντωνυμιών (εγώ, εμένα , εσύ)

Παράγει φράσεις δυο λέξεων σε «τηλεγραφικό» τύπο, όπως :

υποκείμενο – πράξη

μαμά τρώει

πράξη – αντικείμενο

πλύνω κούκλα

επίρρημα – αντικείμενο

εδώ σκυλάκι

κτήτωρ – κτήμα

μπαμπά παπούτσι

επίθετο – αντικείμενο

μεγάλο κρεβάτι

Μεταξύ 24 και 30 μηνών

Δεκτική :

- Κατανοεί προτάσεις σύνθετες
- Κατανοεί κάποιες προθέσεις (μέσα, επάνω, κάτω)
- Διακρίνει λέξεις ενέργειες (έλα – φύγε, τρέξε – σταμάτα)
- Προσδιορίζει την ενέργεια εικόνων
- Κατανοεί το νόημα του ενός και των πολλών

Εκφραστική :

- Πολλές λέξεις – λεξιλόγιο που φθάνει τις 200-300 λέξεις
- Αρχίζει να χρησιμοποιεί ερωτηματικούς τύπους : Πού μπαμπά ;
- Νέους τύπους λέξεων : άρθρα, συνδέσμους

Μεταξύ 30 και 36 μηνών

Δεκτική :

- Κατακτά έννοιες με γρήγορο ρυθμό – ο αριθμός των λέξεων που κατανοεί φθάνει τις 800
- Κατανοεί τα μεγέθη (μεγάλο – μικρό)
- Αναγνωρίζει και προσδιορίζει επτά μέρη του σώματος
- Κατανοεί τις περισσότερες δομές προτάσεων

Εκφραστική :

- Χρησιμοποιεί αντωνυμίες (εγώ, αυτό, δικό μου)
- Χρησιμοποιεί κάπως την κλίση των ρημάτων τον απλό αόριστο.
- Αρχίζει να χρησιμοποιεί πληθυντικό και προθέσεις, πρώτα με δείκτες θέσης και τοποθεσίας

Μεταξύ 36 και 48 μηνών

Δεκτική :

- Κατανοεί περίπου 1500 λέξεις
- Κατανοεί σύνθετες φράσεις
- Κατανοεί τη διαφορά γένους στις αντωνυμίες (αυτός, αυτή)

Εκφραστική :

- Χρησιμοποιεί 900- 1500 λέξεις
- Σύνθετες προτάσεις με πολλές λέξεις συμπεριλαμβανομένων και αυτών της προστακτικής φωνής
- Οι προτάσεις είναι λιγότερο τηλεγραφικές με περισσότερες λειτουργικές λέξεις
- Κάνει ερωτήσεις χρησιμοποιώντας το γιατί, τί, πού, πώς
- Χρησιμοποιεί το «εμείς»

Μεταξύ 48 και 60 μηνών

Δεκτική :

- Κατανοεί 1500-2000 λέξεις
- Κατανοεί προτάσεις αιτιολογικές που αρχίζουν με το εάν, διότι, ή, όταν

Εκφραστική :

- Χρησιμοποιεί περίπου 2000 λέξεις
- Χρησιμοποιεί περισσότερους τύπους ρημάτων

Μεταξύ 60 και 72 μηνών

Δεκτική:

Κατανοεί 2500 με 2800 λέξεις

Μπορεί να κατανοεί σχεδόν όλες τις συντακτικές δομές και την παθητική φωνή

Εκφραστική:

Χρησιμοποιεί περίπου 2500 λέξεις

Χρησιμοποιεί ποικιλία συντακτικών δομών με λίγα μόνο ευκαιριακά λάθη στην γραμματική

Χρησιμοποιεί σωστούς τύπους του ρήματος «είμαι» και περισσότερα ανώμαλα ρήματα

Χρησιμοποιεί προθέσεις: προς και από

Ο αναγνώστης καθώς χρησιμοποιεί αυτό το διάγραμμα παρατηρεί πως ο διαχωρισμός σε περιόδους των 6 ή 12 μηνών είναι αυθαίρετος. Δεν υπάρχει καθορισμένη ηλικία κατά την οποία τα παιδιά αρχίζουν να χρησιμοποιούν γραμματικούς τύπους ή δομή στη γλώσσα, ενώ παρατηρείται διαφοροποίηση στο ρυθμό κατάκτησης της γλώσσας ανάμεσα σε παιδιά φυσιολογικής νοημοσύνης. Πάντως, ανεξάρτητα από τον ρυθμό εκμάθησης της γλώσσας τα περισσότερα παιδιά ακολουθούν την ίδια σειρά. Τα νοητικά υστερούντα παιδιά που δεν έχουν ιδιαίτερα προβλήματα εκμάθησης της ομιλίας, κατακτούν τη γλώσσα με πιο αργό ρυθμό. Παιδιά που δεν μπορούν να μάθουν να μιλούν ικανοποιητικά, μπορεί να είναι ή μπορεί και να μην είναι νοητικά υστερούντα. Επίσης μπορεί ή όχι να έχουν δυσκολία στην ανάπτυξη δεκτικής γλώσσας. Εάν η κατανόηση λόγου ενός παιδιού είναι ανάλογη με το επίπεδο της νοητικής λειτουργίας του, το πρόγραμμα εκμάθησης BLISS θα χρησιμοποιεί σύμβολα στη διδασκαλία που απαιτούνται γι' αυτό το επίπεδο ανάπτυξης. Όταν η ανάπτυξη της δεκτικής γλώσσας είναι αργοπορημένη ή εμποδίζεται από ποικίλους παράγοντες τα σύμβολα θα μπορούσαν να είναι χρήσιμα στην κατανόηση της γλώσσας από το ίδιο το παιδί.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΥΜΒΟΛΑ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΟ

Η επιλογή της μεθόδου διδασκαλίας για κάθε παιδί θα πρέπει να γίνει λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο νοητικής λειτουργίας του παιδιού, το επίπεδο ανάπτυξης της γλώσσας και τα χαρακτηριστικά οπτικής και ακουστικής αντίληψής του.

Για ένα παιδί του οποίου η νοητική ανάπτυξη είναι ανάλογη με την ηλικία του και του οποίου οι οπτικές και ακουστικές λειτουργίες είναι ανέπαφες, αλλά ο λόγος του δεν είναι αναπτυγμένος εξαιτίας νευρομυϊκής δυσλειτουργίας, η συζήτηση γύρω από τα σύμβολα θα διευκόλυνε την εκμάθησή τους και τη χρήση τους. Η έκταση της εξήγησης από τον δάσκαλο σχετικά με τη λογική των συμβόλων και το σύστημα, εξαρτάται από την ηλικία του παιδιού. Για παιδιά με χαμηλά επίπεδα νοητικής λειτουργίας καθώς και για παιδιά με εξασθένηση της ακουστικής ικανότητας, τέτοιες εξηγήσεις μόνο θα μπερδέψουν. Ακολουθούν κάποιες υποθέσεις για τη διδασκαλία συμβόλων σε παιδιά με καθυστέρηση στο λόγο ή στη νοητική ανάπτυξη:

---

1. Διδάσκοντας σύμβολα για πράγματα και πρόσωπα

α. Αποδώστε ένα σύμβολο στο αντικείμενο που αναπαριστά. Χρησιμοποιήστε μεγάλα σχέδια του συμβόλου ή χρησιμοποιήστε τις κάρτες που διατίθενται από το BCI. Περιοδικά τράβηξε την προσοχή των παιδιών στο σύμβολο και στο αντικείμενο που συμβολίζει. Λέγε το όνομα του αντικειμένου καθώς δείχνεις το σύμβολο. Βαθμιαία, τα παιδιά θα κάνουν τον επιθυμητό συσχετισμό ανάμεσα στο σύμβολο και το αντικείμενο. Άρχισε με δυο εικονογραφικά σύμβολα όπως καρέκλα και τραπέζι. Μετακίνησε τις καρέκλες και όπως τις τοποθετείς μια κάθε φορά το παιδί πρέπει να δείξει το αντικείμενο που πρέπει. Ύστερα, δείξε το αντικείμενο και άσε το παιδί να διαλέξει το σύμβολο που πρέπει, χρησιμοποιώντας κάποια μέθοδο (πχ δείχνοντας με το χέρι ή κοιτάζοντας το) Όταν το παιδί φανεί ότι έχει μάθει τα δυο σύμβολα ακολούθησε την ίδια μέθοδο προσθέτοντας βαθμιαία και άλλα εικονογραφικά σύμβολα κατάλληλα για την ηλικία του, όπως ποτήρι, μολύβι, βιβλίο, δοχείο.

β. Σε μια μεγάλη κούκλα ή εικόνα ανθρώπου, τοποθέτησε πάνω στο μάτι και στη μύτη της τα σύμβολα που αντιστοιχούν σε αυτά. Μετακίνησε τις καρτέλες και καθώς τις δείχνεις στο παιδί, μια κάθε φορά, άσε το παιδί να δείξει το μάτι ή τη μύτη αντίστοιχα. Ύστερα δείξε το μάτι ή τη μύτη και άσε το παιδί να δείξει το αντίστοιχο σύμβολο. Όταν αυτά τα σύμβολα συνδεθούν σίγουρα με τα αντίστοιχα μέρη του σώματος από το παιδί, τότε πρόσθεσε, ένα κάθε φορά, τα σύμβολα για το αυτί, στόμα, χέρι και πόδια.

γ. Σε μια μεγάλη εικόνα ενός σπιτιού, τοποθέτησε το σύμβολο για το σπίτι και ενός δέντρου στην ίδια εικόνα. Πράξε όπως στο α και β. Με αυτόν τον τρόπο επίσης δίδαξε τα σύμβολα για τη γυναίκα, το αγόρι, το κορίτσι, το μωρό.

δ. Όπου είναι δυνατόν, άσε τον πατέρα να κρατήσει το σύμβολο για τον πατέρα και τη μητέρα για τη λέξη μητέρα. Άσε το πατέρα να μετακινήσει το σύμβολο της μητέρας, να το δείξει στο παιδί και να ζητήσει από αυτό να δείξει ή να κοιτάξει στην μητέρα. Το ίδιο κάνε το αρκετές φορές και με το σύμβολο της μητέρας. Αφού το παιδί μάθει να κοιτάζει σωστά αυτό που απεικονίζει το σύμβολο βάλε τους γονείς να καθήσουν μαζί μπροστά από το παιδί κρατώντας τα σύμβολα τους. Μετακίνησε τα, δείξε ένα κάθε φορά στο παιδί και άφησε το να δείξει τον γονέα στον οποίο αναφέρεται το σύμβολο.

Μπορείς να συμπεριλάβεις φωτογραφίες του πατέρα και μητέρας και αν χρειάζεται δίδαξε στο παιδί πώς να συνδυάσει τη σωστή φωτογραφία με κάθε γονέα. (με τον τρόπο που είπαμε παραπάνω)

2. Διδάσκοντας σύμβολα για δράση

α. Για να διδάξεις το σύμβολο για το «περπατώ» ζωγράφισε ένα μεγάλο σύμβολο (30 εκ. ψηλό) για το πόδια και τους μηρούς σε σκληρό χαρτί και ένα δείκτη δράσης (33 εκ) σε χωριστό φύλλο σκληρού χαρτιού. Δώσε στο παιδί να καταλάβει ότι τα μεγάλα σύμβολα για τα πόδια και τους μηρούς είναι ίδια με τα σύμβολα τα αντίστοιχα με τις καρτέλες που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία των συμβόλων αντικειμένων. Ακούμπησε τα μεγάλα αυτά σύμβολα στα ρούχα σου και όπως στέκεται μπροστά από το παιδί τράβηξε την προσοχή του στα σύμβολα και στα ακίνητα πόδια σου. Ύστερα κράτησε το δείκτη δράσης πάνω από τα σύμβολα των ποδιών και άρχισε να περπατάς προς το παιδί.

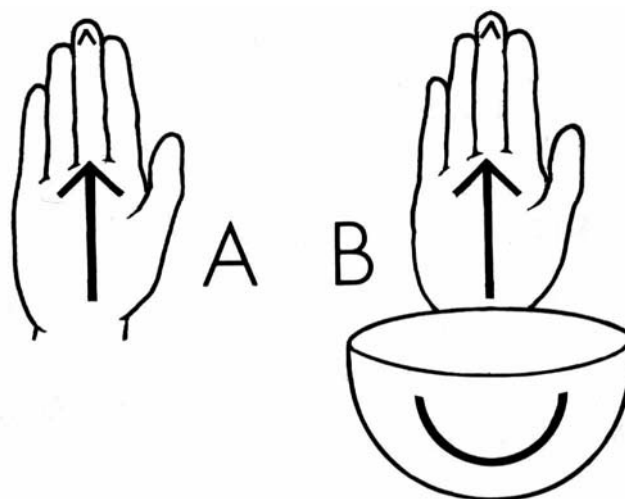
Τοποθέτησε δυο κάρτες μπροστά από το παιδί, μια με τα μεγάλα σύμβολα των ποδιών μόνο, και την άλλη με τα σύμβολα των ποδιών μαζί με τον δείκτη δράσης.

Στάσου ακίνητος και δείξε τα πόδια σου. Ζήτα από το παιδί να δείξει το σωστό σύμβολο. Ύστερα περπάτα προς το παιδί και ζήτα του να δείξει τώρα το σωστό σύμβολο. Όταν το παιδί μάθει να δείχνει ακριβώς το σύμβολο για το περπάτημα, συνδύασε τα σύμβολα με εικόνες ατόμου που στέκεται και που περπατά.

β. Για να διδάξεις το σύμβολο για το «δαγκώνω», πρώτα δίδαξε το εικονογραφικό σύμβολο για το δόντια, χρησιμοποιώντας μια ζωγραφιά ή εικόνα με ένα πρόσωπο του οποίου τα δόντια ξεχωρίζουν. Και μετά όπως στο προηγούμενο παράδειγμα, χρησιμοποιώντας και το σύμβολο για τη δράση ακολουθείς την ίδια διαδικασία. Εδώ αντί για το περπάτημα, κάνεις εμφανές το δάγκωμα ενός μπισκότου ή μήλου.

γ. Για να διδάξεις το σύμβολο για το «δίνω», ξαναθύμισε ή δίδαξε το σύμβολο για το δοχείο.

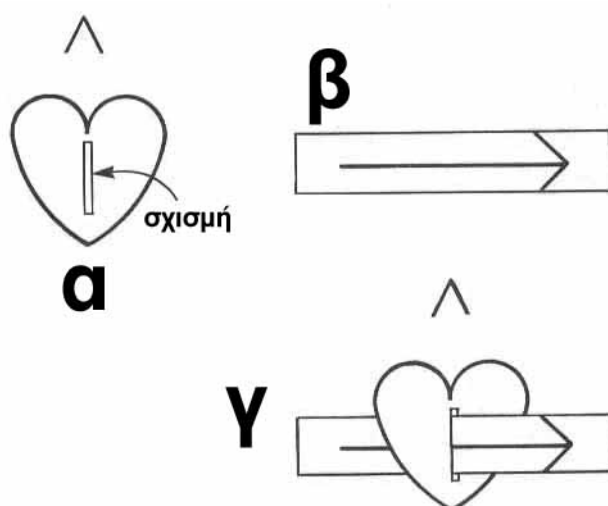
Στην παλάμη του δεξιού σου χεριού ζωγράφισε με ένα κραγιόν ή μολύβι ματιού ένα τόξο με το κεφάλι του να δείχνει προς τα δάκτυλα και ύστερα ζωγράφισε το δείκτη δράσης πάνω από το κεφάλι του τόξου στο μεσαίο δάκτυλο όπως φαίνεται στο Σχέδιο 3 α. Ύστερα ζωγράφισε το σύμβολο του δοχείου σε ένα κουπάκι ή μπωλ.

Σχέδιο 3: Διδάσκοντας το σύμβολο για το «δίνω»

Τοποθέτησε κάποια κομμάτια μπισκότου ή γλυκού ή κάποια μικρά παιχνιδάκια στο μπωλ και τοποθέτησέ το σε ένα δίσκο ή θρανίο μπροστά από το παιδί. Κράτα το δεξί σου χέρι με την παλάμη εμπρός και τα δάχτυλα σηκωμένα πίσω από το μπωλ όπως φαίνεται στο Σχέδιο 3 Β. Τράβηξε την προσοχή του παιδιού στα στοιχεία του συμβόλου δείχνοντάς τα με το δάχτυλο του αριστερού σου χεριού. Με το δεξί σου χέρι φθάσε το μπωλ και πάρε ένα κομμάτι από μέσα με τον αντίχειρα και το πρώτο δάχτυλο. Πάλι κράτα το χέρι σου πίσω από το μπωλ έτσι που το παιδί να μπορεί να δει το τόξο και τον δείκτη δράσης. Καθώς λέει «δίνω», δώσε το κομμάτι στο παιδί εκτείνοντάς το χέρι σου, έτσι που το παιδί να δει το τόξο να κινείται προς αυτό. Επανέλαβε το πολλές φορές. Ύστερα κράτα το δεξί σου χέρι πίσω από το μπωλ όπως είπαμε. Πάρε ένα κομμάτι από το μπωλ με το αριστερό του χέρι και αργά μετακίνησέ το κατά μήκος του τόξου καθώς λες «δίνω» και μετά παρουσίασε το στο παιδί με το αριστερό του χέρι. Μετά από πολλές επαναλήψεις τοποθέτησε μπροστά από το παιδί ένα μεγάλο σύμβολο για το δοχείο και ένα μεγάλο σύμβολο για το δίνω. Μάθε με την εξάσκηση το παιδί να δείχνει το σωστό σύμβολο όταν θέλει να δείξει πως θέλει να του δώσεις κάτι.

δ. Για να διδάξεις το σύμβολο που σημαίνει «αγαπώ», ζωγράφισε ένα σύμβολο καρδιάς 18 cm ψηλό, με τον δείκτη δράσης σε ένα σκληρό χαρτί. Κόψε μια κάθετη σχισμή στην καρδιά (12 cm) όπως φαίνεται στο Σχέδιο 4 Α. Σε ένα άλλο κομμάτι σκληρού χαρτιού (45X9 cm) ζωγράφισε ένα τόξο με μια ευθεία γραμμή μήκους 36 cm όπως φαίνεται στο σχέδιο 4 Β. Από το πίσω της καρδιάς πέρασε το κεφάλι του τόξου μέσα από τη σχισμή έτσι ώστε να δίνει τώρα το σύμβολο για το «αγαπώ», όπως φαίνεται στο σχέδιο 4 C.

Σχέδιο 4: Διδάσκοντας το σύμβολο για το «αγαπώ»

Κάθησε μπροστά από το παιδί και καθώς κρατάς το σύμβολο για το «αγαπώ» πάνω στην καρδιά σου, τράβηξε την προσοχή του παιδιού στο σύμβολο ενώ χαμογελάς και λες «αγαπώ». Κράτα το σύμβολο έτσι που το παιδί να μπορεί να το δει, και στοργικά (με αγκάλιασμα, άγγιγμα), δείξε το σύμβολο και πες «αγαπώ». Μετά από αρκετές επαναλήψεις, κάθησε μπροστά από το παιδί, και καθώς το παιδί κοιτάζει σύρε το τόξο μπρος και πίσω μέσα από την σχισμή με την κεφαλή του τόξου να δείχνει προς το παιδί. Συνόδευσε αυτή την πράξη με επαναλήψεις της λέξης «αγαπώ» και εκδηλώσεις στοργής.

Τοποθέτησε τα σύμβολα για το «δίνω» και «αγαπώ». Ζήτα από το παιδί να δείξει ένα σύμβολο. Αν δείξει το «δίνω» δώσε του ένα μικρό παιχνίδι. Αν δείξει το «αγαπώ», αγκάλιασε το παιδί. Πεσ μια από τις λέξεις. Αν το παιδί δείξει το σωστό σύμβολο, ανταποκρίσου δίνοντάς του ένα παιχνίδι ή αγκαλιάζοντάς το.

Όταν είναι δυνατό, χρησιμοποίησε τον πατέρα και τη μητέρα σ' όλες τις διαδικασίες για να διδάξεις τις λέξεις «αγαπώ» και «δίνω». Αν δεν είναι διαθέσιμοι, συμφώνησε με κάποιο άλλο πρόσωπο που αγαπά το παιδί να βοηθήσει για να κατακτήσει το παιδί το νόημα των συμβόλων αυτών.

3. Διδάσκοντας σύμβολα για συναισθήματα

Για να διδάξεις τα σύμβολα για το «χαρούμενος» και το «λυπημένος» χρησιμοποίησε μια καρδιά 18 cm ζωγραφισμένη όπως στη διδασκαλία του «αγαπώ», αλλά με το δείκτη αξιολόγησης (ή εκτίμηση) στη θέση του δείκτη ενέργειας. Ζωγράφισε ένα τόξο 18 cm σε ένα κομμάτι σκληρού χαρτιού 9x21 cm. Κράτα καρφισώνοντας το σύμβολο για την καρδιά πάνω στη καρδιά σου. Από μια τσάντα πάρε ένα καινούργιο παιχνίδι. Καθώς το

κρατάς στο ένα χέρι σου, γελάς και λες «χαρούμενος» ενώ με το άλλο χέρι κρατάς το τόξο δείχνοντας αυτό πλάι επάνω στη καρδιά όπως στο σύμβολο για το «χαρούμενος». Ύστερα βάλει το παιχνίδι πίσω στη τσάντα και απομάκρυνε το τόξο. Πάρε τώρα ένα σπασμένο παιχνίδι. Δείξε λυπημένος καθώς το κρατάς. Προσποιήσου πως κλαις και λες «λυπημένος» καθώς με το τόξο δείχνεις κάτω πλάι στο καρδιά όπως στο σύμβολο «λυπημένος». Συνέχισε με την ίδια διαδικασία όπως στις λέξεις «αγαπώ» και «δίνω» για να διακρίνει καλά τα σύμβολα των λέξεων «λυπημένος» και «χαρούμενος». Ζήτα από τους γονείς να περιγράψουν κάποια πράγματα που κάνουν το παιδί χαρούμενο ή λυπημένο και χρησιμοποίησε τέτοιες συνθήκες για να βοηθήσεις τη διδασκαλία των εννοιών των δυο λέξεων. Όπως π.χ η βόλτα με το αυτοκίνητο που το κάνει να χαίρεται ή το να στέκεται σε μια γωνία που το κάνει να λυπάται (Μπορείς επίσης να πάρεις φωτογραφίες και να τις χρησιμοποιήσεις)

Τοποθέτησε στον πίνακα επικοινωνίας του παιδιού τα σύμβολα αυτά και ζήτα από το παιδί καθημερινά να σου δείχνει πώς αισθάνεται. Διάβασε μια ιστορία και ρώτα πώς νομίζει ότι αισθάνεται κάθε πρόσωπο στην ιστορία.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

Ακολουθούν κάποιες ιδέες για το πώς τα σύμβολα BLISS μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε παιχνίδια και σε δραστηριότητες της τάξης

1. Παιχνίδια

BLISS Bingo

Παίζεται με αρκετά πρόσωπα που χρησιμοποιούν κάρτες στις οποίες ζωγραφίσθηκαν σύμβολα BLISS αντί για νούμερα. Ο δάσκαλος δίνει το νόημα ενός συμβόλου. Αν η κάρτα του παίχτη έχει αυτό το σύμβολο το σκεπάζει με ένα κομμάτι. Όπως και στο Bingo, ο πρώτος που θα σκεπάσει τελείως μια σειρά ή μια στήλη είναι ο νικητής. Κάθε τόσο πρέπει να προστίθενται νέες κάρτες ώστε τα παιδιά να εξασκηθούν σε νέα σύμβολα. Αν ένα παιδί δεν μπορεί να τοποθετήσει ένα καπάκι στην κάρτα του, το κάνει ο δάσκαλος εφ' όσον όμως πρώτα το παιδί δείξει πού πρέπει να μπει. Αυτό μπορεί να γίνει χρησιμοποιώντας μια τεχνική σάρωσης ή αλλιώς να αριθμηθεί η κάρτα του παιδιού και να κωδικοποιηθεί χρωματικά για την περίπτωση που δείχνει με το μάτι.

Απομνημόνευση

Αυτό το παιχνίδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διδαχθεί το παιδί να ταυτίζει σύμβολο με σύμβολο ή σύμβολο με έννοια. Μπορεί επίσης να βοηθήσει άλλα άτομα να μάθουν τα σύμβολα. Για την ταύτιση σύμβολο με σύμβολο, ζωγράφισε δυο ίδια σύνολα συμβόλων χρησιμοποιώντας ένα τετράγωνο 63x20 εκ.

Ξεκινάμε οκτώ ζευγάρια εικονογραφιών όπως άντρας, γυναίκα, τραπέζι, καρέκλα, σπίτι, μάτι, αυτί, μύτη. Κάνε μια τρύπα σε κάθε κάρτα ώστε να μπορεί να κρεμασθεί σε πίνακα. Αυτός πρέπει να είναι 135X135 εκ. ιντσών κομμάτι ξύλου με μικρά καρφάκια ή κρεμμαστράκια που θα χρησιμοποιηθούν για να κρέμονται οι κάρτες. Ο πίνακας πρέπει να χωρισθεί σε χρωματισμένες σειρές και σε αριθμημένες στήλες:

	1	2	3	4	
ΚΟΚΚΙΝΟ	•	•	•	•	ΚΟΚΚΙΝΟ
ΚΙΤΡΙΝΟ	•	•	•	•	ΚΙΤΡΙΝΟ
ΜΠΛΕ	•	•	•	•	ΜΠΛΕ
ΠΡΑΣΙΝΟ	•	•	•	•	ΠΡΑΣΙΝΟ
	1	2	3	4	

Σχέδιο 5: Παράδειγμα για το Παιχνίδι Απομνημόνευσης. Οι τελείες αναπαριστούν μικρά καρφάκια από τα οποία θα κρέμονται τα σύμβολα

Τα ζευγάρια των καρτών – συμβόλων κρέμονται στην τύχη στον πίνακα με το πίσω μέρος τους προς τους παίκτες. Ο πρώτος παίκτης δείχνει ποια κάρτα θέλει να γυρίσει δίνοντας ένα κωδικό χρώματος και αριθμού π.χ. κόκκινο 3. Μετά διαλέγει ακόμη μια που νομίζει πως θα ταιριάξει π.χ. μπλε–δύο. Αν ταιριάξουν, το ζευγάρι απομακρύνεται από τον πίνακα και τοποθετείται μπρος στον παίκτη. Συνεχίζει ο ίδιος με άλλο ζευγάρι. Αν χάσει, ξαναγυρίζουν οι κάρτες και παίρνει σειρά άλλος παίκτης. Αυτός που έχει μπροστά του τον μεγαλύτερο αριθμό καρτών στο τέλος είναι ο νικητής. Αν το παιδί δεν μπορεί να μιλήσει, δείχνει ή κάνει νόημα με τα μάτια και τα χέρια. Μπορούν να γίνουν τροποποιήσεις όταν το παιδί μάθει να παίζει χρησιμοποιώντας απλές ταυτίσεις συμβόλων για να μπορέσει να κατακτήσει διαφορετικές έννοιες για το ίδιο αντικείμενο.

1. Χρησιμοποιώντας αντικείμενα ή εικόνες που αναπαριστούν την ίδια έννοια κάθε συμβόλου το παιδί πρέπει να αναγνωρίζει το νόημα κάθε συμβόλου που βάζει σε ζεύγος, αλλιώς οι κάρτες θα πάνε σε ουδέτερη στίβα και όχι στη δική του και έτσι δεν θα μετρήσει στο σκόρ του.

-
2. Ο δάσκαλος επιλέγει σύμβολα που μπορούν να δημιουργήσουν προτάσεις, όπως εγώ - εσύ - έχω - τρώω - φαγητό - μολύβι . Νικητής είναι το πρώτο παιδί που μπορεί να δημιουργήσει πρόταση τριών λέξεων από τα σύμβολα που έχει ταιριάξει, όπως

Εγώ σε βλέπω

Εγώ έχω μολύβι

Εγώ τρώω φαγητό

Το παιχνίδι αυτό είναι χρήσιμο εκπαιδευτικό παιχνίδι γιατί

1. Αναπτύσσει δεξιότητες συγκέντρωσης της προσοχής,
2. αναπτύσσει την οπτική μνήμη,
3. αναπτύσσει την οπτική διάκριση,
4. δίνει ευκαιρίες για κοινωνική επαφή,
5. βάζει το παιδί να μάθει να παίρνει τη σειρά του και να ακολουθεί κανόνες,
6. μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα με το επίπεδο το νοητικό και ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της ομιλίας.

2. Βιβλία

Προσωπικό λεξιλόγιο συμβόλων με εικόνες

Προμήθευσε ένα ντοσιέ με κρίκους και ένα πάκο από άγραφο χαρτί για το παιδί. Καθώς διδάσκονται τα σύμβολα, ζωγράφισε ή κόψε εικόνες από περιοδικά ώστε να εξηγείς με αυτό τον τρόπο τις έννοιες που αποδίδονται με τα σύμβολα. Ζωγράφισε το σύμβολο στην κορυφή της σελίδας και τοποθέτησε την εικόνα κάτω από αυτό. Αυτή η διεργασία είναι καλός τρόπος για να αποσπάσεις την προσοχή των γονιών.

Θα ζητηθεί από αυτούς να δώσουν χρόνο στο σπίτι για να ψάξουν μαζί με το παιδί μέσα σε περιοδικά να βρουν εικόνες που θα αναπαριστούν το σύμβολο. Αφού το παιδί έχει μάθει το σύμβολο «σπίτι» π.χ. ο δάσκαλος πρέπει να ζωγραφίσει το σύμβολο για το «σπίτι» στην κορυφή της σελίδας και να ζητήσει τους γονείς να ψάξουν στο σπίτι με το παιδί στα περιοδικά. Όταν το παιδί δει μια εικόνα σπιτιού ο γονιός την κόβει και την κολλάει στη σελίδα. Εικόνες από διαφορετικούς τύπους σπιτιών θα διευρύνουν την κατανόηση του παιδιού για το σύμβολο. Βρες ευκαιρίες για το παιδί να δείχνει το λεξιλόγιό του σε άλλα άτομα.

Ιστορίες

Τα παιδικά παραμύθια μπορούν να τροποποιηθούν κολλώντας το κατάλληλο σύμβολο BLISS πάνω από λέξεις της ιστορίας. Παραδείγματος χάριν, στην πρόταση

«Ο άνθρωπος μελό – ψώμο τρέχει κάτω στο λόφο» θα χρησιμοποιηθούν τα σύμβολα ως εξής :

Ο   μελό τρέχει στο λόφο

Αργότερα μπορούν να προστεθούν τα σύμβολα για το «τρέχει» και τον «λόφο» και ακόμα αργότερα το σύμβολο για τα άρθρα. Είναι εύκολο να κάνεις τέτοιες αλλαγές με το να ζωγραφίζεις τα σύμβολα σε ταινία αυτοκόλλητη.

Ενθάρρυνε τους γονείς να αγοράσουν μικρά και φθηνά βιβλία και να διαβάζουν ξανά και ξανά την ιστορία στο παιδί. Αφού το παιδί νοιώσει οικεία την ιστορία, δίδαξε από τα σύμβολα που έχει μάθει το παιδί ένα το οποίο να αναπαριστά μια σημαντική λέξη στην ιστορία και ζωγράφισέ το σε μια κάρτα. Όταν διαβάζεις την ιστορία δείξε την κάρτα στο παιδί οποτεδήποτε ακούγεται η λέξη. Ζήτησε από το παιδί να κοιτάξει ή να δείξει το σύμβολο. Όταν το μάθει αυτό, κόλλησε το σύμβολο πάνω στο βιβλίο. Με τον ίδιο τρόπο δίδαξε και άλλα σύμβολα.

Ο δάσκαλος και οι γονείς συχνά διαβάζουν την ιστορία καθώς το παιδί κοιτάζει στο βιβλίο μαζί τους. Ο αναγνώστης μπορεί να ζητήσει από το παιδί να δείξει το σύμβολο καθώς ακούγεται η λέξη. Καθώς το παιδί μαθαίνει καινούργια σύμβολα θα πρέπει να προστίθενται στην ιστορία και να αποκτά επίσης το παιδί καινούργια βιβλία διαλεγμένα από τους γονείς. Ζήτα από το παιδί να μοιράζεται τα βιβλία του με τους συμμαθητές του, αλλά ενίσχυσε την ιδέα πως το βιβλίο είναι ιδιοκτησία του. Ενθάρρυνε το παιδί να «συλλέξει» βιβλία.

3. Πίνακες ανακοινώσεων

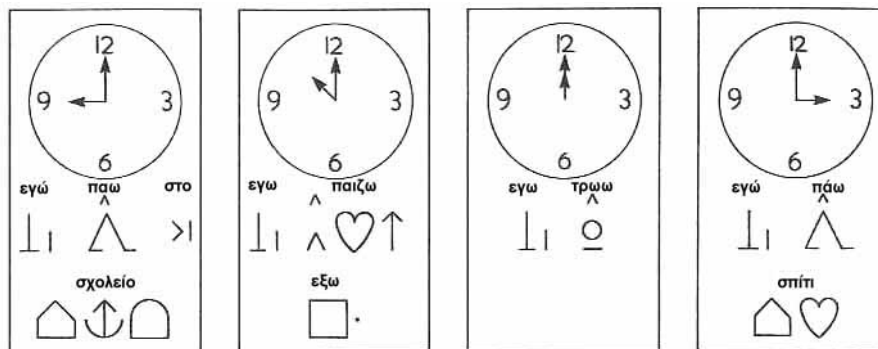
Σύμβολα για τις ημέρες της εβδομάδας, τους μήνες του χρόνου, για τον καιρό και για ιδιαίτερες ημέρες, πρέπει να διδαχθούν και να χρησιμοποιηθούν μέσα από τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής τοποθετώντας τα κατάλληλα σύμβολα σε ένα πίνακα ανακοινώσεων με το ξεκίνημα της κάθε μέρας. Συζήτησε για την μέρα και άσε τα παιδιά να επιλέξουν τα κατάλληλα σύμβολα και να τα τοποθετήσουν στην κατάλληλη θέση. Ενθάρρυνε τους γονείς να κάνουν το ίδιο στο Σαββατοκύριακα και στις σχολικές διακοπές.

4. Προγράμματα

Σύμβολα που σχετίζονται με γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή του παιδιού πρέπει να διδάσκονται και να ενισχύονται με τις ατομικές κάρτες προγράμματος.

Σε κάθε κάρτα μπορείς να ζωγραφίσεις ένα ρολόι που να δείχνει ακριβώς την ώρα και μια πρόταση που θα δείχνει τι κάνει το παιδί σε εκείνη την ώρα, όπως φαίνεται στο σχέδιο 6.

Μπορούν να δημιουργηθούν τέτοιες κάρτες για να δείχνουν την προγραμματισμένη ώρα για διάφορες δραστηριότητες στη ζωή του όπως θεραπεία, διάβασμα παραμυθιού, ύπνος κλπ. Βάλε το όνομα του παιδιού σε κάθε κάρτα για να το βοηθήσει να γνωρίζει ότι αυτό είναι το προσωπικό του πρόγραμμα. Σύστησε στους γονείς αυτές τις κάρτες ώστε να κάνουν παρόμοιες και για τις δραστηριότητες στο σπίτι. Αυτή η ενέργεια όχι μόνον βοηθά το παιδί να μάθει σύμβολα αλλά το βοηθά να αναπτύξει τις έννοιες της ώρας και της ατομικότητας.

Σχέδιο 6: Προγράμματα

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ BLISS

Δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος διδασκαλίας των συμβόλων BLISS. Δάσκαλοι με φαντασία θα βρουν πολλούς τρόπους για να βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν το μήνυμα των συμβόλων και θα προσαρμόσουν τις διαδικασίες διδασκαλίας. Τέτοια εξατομίκευση της διδασκαλίας θα πρέπει να ενθαρρύνεται. Οι παρακάτω συστάσεις προσφέρονται σαν οδηγίες :

1. Η διδασκαλία των συμβόλων BLISS θα πρέπει να σχετίζεται με καθημερινές εμπειρίες των παιδιών.
2. Τα σύμβολα BLISS θα πρέπει να εξυπηρετούν ένα σκοπό για το παιδί και όχι να χρησιμοποιούνται μόνο σε ασκήσεις εκμάθησης
3. Ένα παιδί χρειάζεται ποικίλες εμπειρίες με ένα σύμβολο BLISS ώστε να το κάνει μέρος της γλώσσας επικοινωνίας του.
4. Ο δάσκαλος θα πρέπει να είναι άγρυπνος στις ιδέες, στα συναισθήματα και στις ερωτήσεις του παιδιού ώστε να του προσφέρει σύμβολα BLISS για την έκφρασή τους.
5. Τα σημαντικά πρόσωπα στην κοινωνία του παιδιού θα πρέπει να εμπλέκονται σε καθημερινή βάση και για τα καθημερινά ζητήματα στη διδασκαλία και στη χρήση των συμβόλων BLISS.

ΙΧ. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ BLISS

ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΠΟΔΕΙΞΗΣ – ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

Τα σύμβολα BLISS είναι δεδομένο ότι δεν μπορούν να βοηθήσουν ένα παιδί να επικοινωνήσει, παρά μόνο αν είναι εύκολα αποδεκτά.

Για να είναι εύκολα στη χρήση για την καλή επικοινωνία τα σύμβολα στον πίνακά τους πρέπει να βρίσκονται σε τέτοια θέση που ο χρήστης τους να μπορεί να τα υποδείξει και ο θεατής να μπορεί να τα παρατηρήσει. Αυτό δεν είναι δύσκολο για τους χρήστες των οποίων ο έλεγχος των χεριών τους τους επιτρέπει να δείχνουν το σύμβολο. Οι χρήστες αυτοί μπορούν να μάθουν εύκολα την τεχνική της απ' ευθείας επιλογής.

Πολλά παιδιά όμως τα οποία δεν μπορούν να αναπτύξουν κατανοητό λόγο είναι επίσης ανάκανα να δείξουν επακριβώς σε ένα σημείο. Γι' αυτά, μέθοδοι κωδικοποίησης, ή ανίχνευσης με το βλέμμα μπορούν να κάνουν προσβάσιμα πολλά σύμβολα, με τεχνικές που απαιτούν μόνο ελάχιστο νευρομυϊκό έλεγχο.

1. Απ' ευθείας επιλογή

Ο χρήστης υποδεικνύει ένα σύμβολο στον πίνακα, αγγίζοντάς το με ένα δάκτυλο, με ένα δείκτη στερεωμένο στο κεφάλι του ή καρφώνοντας το βλέμμα του σ' αυτό. Αυτή η μέθοδος είναι ο πιο σύντομος και απ' ευθείας για να δώσεις στον άλλον να καταλάβει ποιο σύμβολο έχει επιλεγεί ώστε να βοηθήσει στην έκφραση ενός νοήματος. Σε μηχανικά ή ηλεκτρομηχανικά βοηθήματα υπάρχει ένα πλήκτρο ή ένας αισθητήρας για κάθε ένα από τα σύμβολα, που είναι διαθέσιμα στον χρήστη. Παρόμοια μέθοδος χρησιμοποιείται για να αποδοθεί ένα μήνυμα στην γραφομηχανή. Ο δακτυλογράφος χρησιμοποιεί ένα πλήκτρο για κάθε γράμμα του μηνύματος.

2. Κωδικοποίηση

Ο κώδικας είναι ένα σύστημα με το οποίο αποδίδονται τα μηνύματα με γράμματα, νούμερα, λέξεις ή με άλλα σύμβολα (π.χ. ο κώδικας Μορς χρησιμοποιεί τελείες και παύλες που αντιστοιχούν στα γράμματα της αλφαβήτου). Στην καθημερινή χρήση, χρησιμοποιούμε κώδικα για να εξασφαλίσουμε μυστικότητα σε ένα μήνυμα.

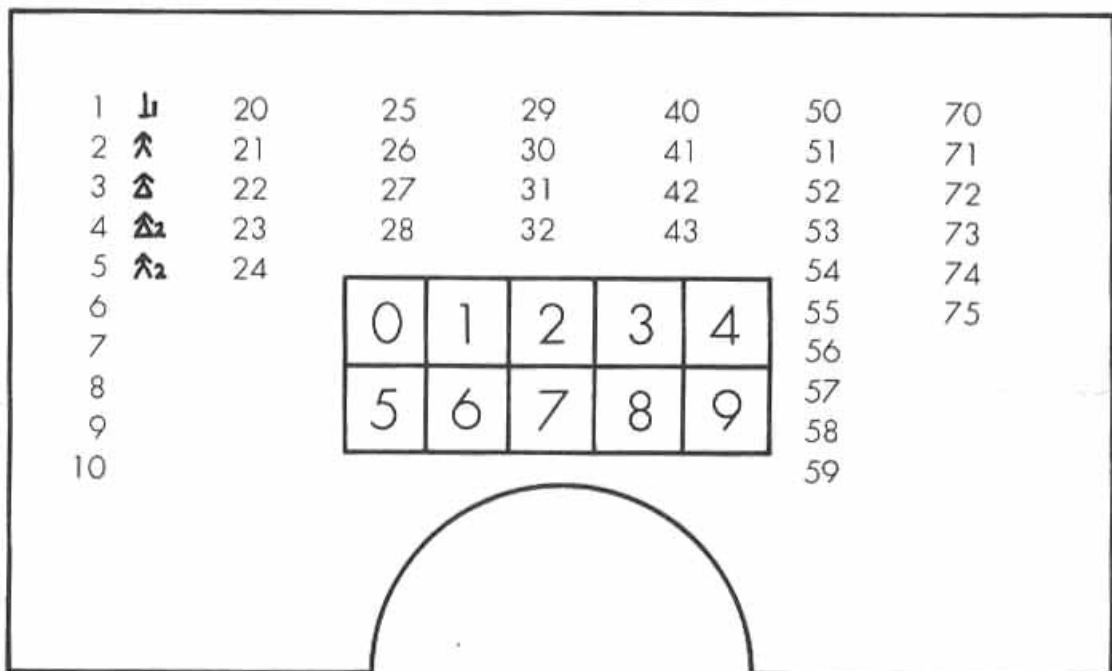
Η μετάδοση μηνυμάτων μέσω κώδικα απαιτεί την κωδικοποίηση από τον στέλλοντα και την αποκωδικοποίηση από τον αποδέκτη. Έτσι και οι δυο πρέπει να γνωρίζουν τον κώδικα. Πολύ απλοί κώδικες μπορούν εύκολα να αυξήσουν τον αριθμό πληροφοριών που μπορεί να εκφράσει ένα βαρειά ανάπηρο άτομο με λίγες και χοντροκομμένες κινήσεις.

Γραμμικός κώδικας

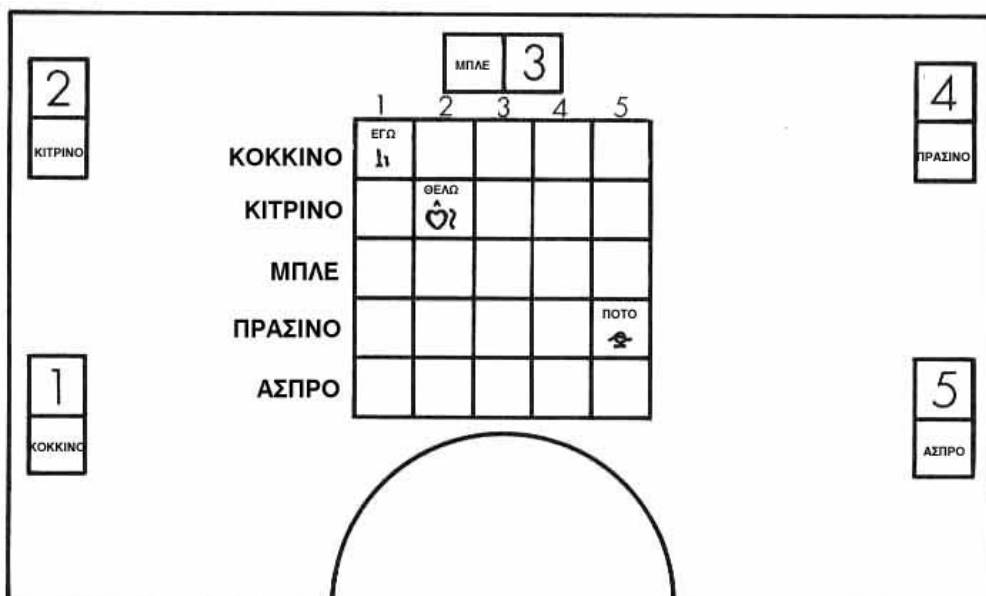
Επάνω στον πίνακα ενός παιδιού, τα σύμβολα αριθμούνται με την σειρά αρχίζοντας από το 1 (σχ. 7). Τα ψηφία επιλογής από το 0 έως το 9 τοποθετούνται εκεί όπου το παιδί, μπορεί να αγγίξει κάθε ψηφίο με ένα δάκτυλο, δείκτη κεφαλής ή με όποιο άλλο τρόπο μπορεί να δείξει κάποιο ψηφίο από αυτά. Για τα σύμβολα που αριθμούνται από το 10 ως το 99, το παιδί θα πρέπει να δείξει δυο ψηφία ενώ για όσα αριθμούνται πάνω από το 100, τρία. Ας υποθέσουμε ότι στον πίνακα του παιδιού, το εγώ είναι το 1, το

θέλω είναι το 30 και το μπισκότο είναι το 129. Το παιδί θα πρέπει να δείξει το 1 και να μετακινήσει ύστερα το χέρι του σε μια συγκεκριμένη περιοχή του πίνακα για να φανερώσει το τέλος αυτού του αριθμού. Ύστερα, αφού ο παρατηρητής πει «Εγώ» το παιδί θα πρέπει να δείξει το 3 μετά το 0 και να δώσει πάλι την έννοια του τέλους του αριθμού. Αφού ο παρατηρητής πει «θέλω» το παιδί θα δείξει το 1 το 2 και το 9 και να σημειώσει τέλος, ώστε να συμπληρωθεί το μήνυμα: (1) – (3, 0) – (1, 2, 9) = Εγώ θέλω μπισκότο

Σχέδιο 7: Σχέδιο γραμμικού κώδικα. Τα σύμβολα του παιδιού ζωγραφίζονται δεξιά του αριθμού

Σχέδιο 8: Σχέδιο κώδικα δύο βημάτων. Τα σύμβολα του παιδιού θα σχεδιάζονται σε τετραγωνάκια.

Κώδικας δυο βημάτων : Τα σύμβολα τοποθετούνται στον πίνακα σε σειρές και σε στήλες. Συνήθως οι σειρές χρωματίζονται και οι στήλες αριθμούνται. Στην περιφέρεια του

πίνακα επικοινωνίας τοποθετούνται ζευγάρια αριθμών – χρωμάτων σε τέτοιες θέσεις, όπου το παιδί μπορεί να στηλώσει το βλέμμα του σε αυτά. Αυτά πρέπει να απέχουν αρκετά ώστε ο παρατηρητής να μπορεί να διακρίνει σε ποιο κοιτάζει το παιδί

Το παιδί έχει διδαχθεί να κοιτάζει πρώτα στο χρώμα. Όταν ο παρατηρητής ονομάσει το σωστό χρώμα, τότε το παιδί κοιτάζει και στο αριθμό. Ύστερα ο παρατηρητής λέει το νούμερο και στη συνέχεια αποκωδικοποιεί το μήνυμα. Αν το παιδί χρησιμοποιώντας τον πίνακα του Σχεδίου 8 και πρώτα κοιτάζει στο κόκκινο και ύστερα στο 1, το πρώτο σύμβολο θα είναι το εγώ. Αν αργότερα κοιτάζει το κίτρινο και το 2, το δεύτερο σύμβολο θα είναι το «θέλω». Κοιτάζοντας στο πράσινο και ύστερα στο 5, το παιδί θα συμπληρώσει το μήνυμά του. «Εγώ θέλω ποτό».

3. Σάρωση

Ένας δείκτης όπως το δάκτυλο, μια δέσμη φωτός ή ένας χάρακας περνά όλα τα σύμβολα με την σειρά πάνω στο πίνακα δείχνοντας τα ένα προς ένα. Όταν ο δείκτης βρεθεί πάνω στο σύμβολο που επιθυμεί το παιδί, τότε με κάποιο τρόπο, όπως γνέφοντας το κεφάλι του, το παιδί δείχνει ότι είναι αυτό που έχει επιλέξει. Σε ηλεκτρομηχανικά συστήματα υπάρχει ένα μικρό λαμπάκι σε κάθε σύμβολο. Τα λαμπάκια ανάβουν με την σειρά. Όταν το φως εμφανιστεί στο επιθυμητό σύμβολο το παιδί ενεργοποιεί ένα διακόπτη για να σταματήσει το σάρωση και κρατά το φως αναμμένο σε εκείνο το σημείο.

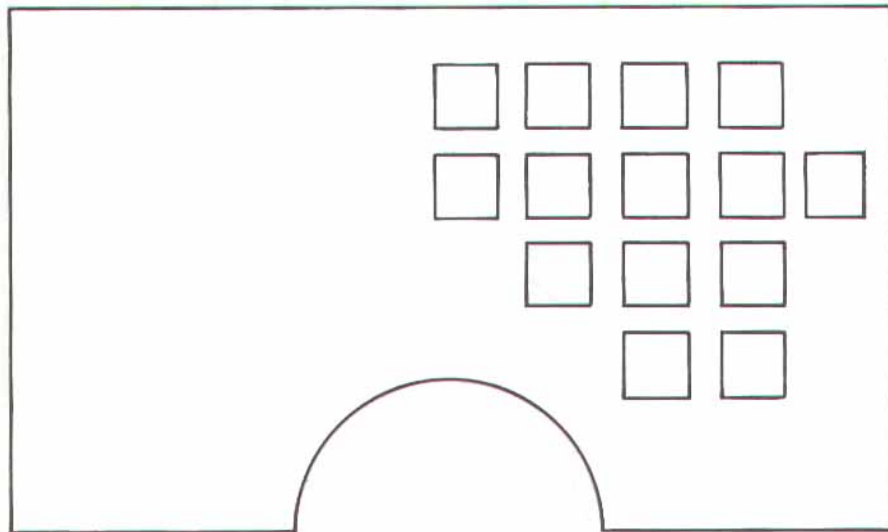
ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

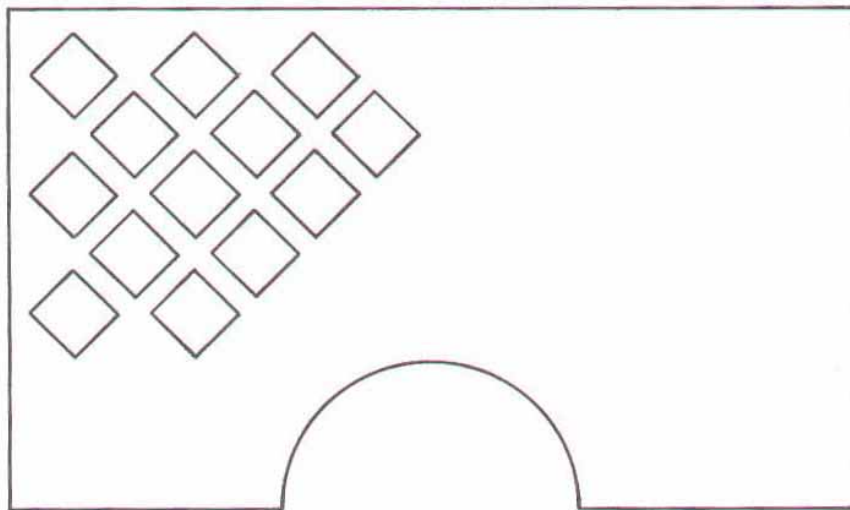
Όταν πρόκειται να δημιουργηθεί ένας πίνακας συμβόλων για ένα παιδί που θα δείχνει με το χέρι, με δείκτη κεφαλής ή με τα μάτια, πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ο έλεγχος των κινήσεών του. Η ανάλυση των παρατηρήσεων που έγιναν για το συγκεκριμένο άτομο, δείχνουν πόσο μεγάλα θα πρέπει να είναι τα σύμβολα και πού θα πρέπει να τοποθετηθούν

Παιδιά που μπορούν να δείξουν με ακρίβεια, μπορούν να χρησιμοποιήσουν μικρά σύμβολα κοντά το ένα στο άλλο και μπορούν να έχουν πολλά σύμβολα στον πίνακα τους. Παιδιά που μπορούν να δείξουν μόνο με τη γροθιά τους χρειάζονται μεγαλύτερα σύμβολα και σε μεγαλύτερη απόσταση μεταξύ τους.

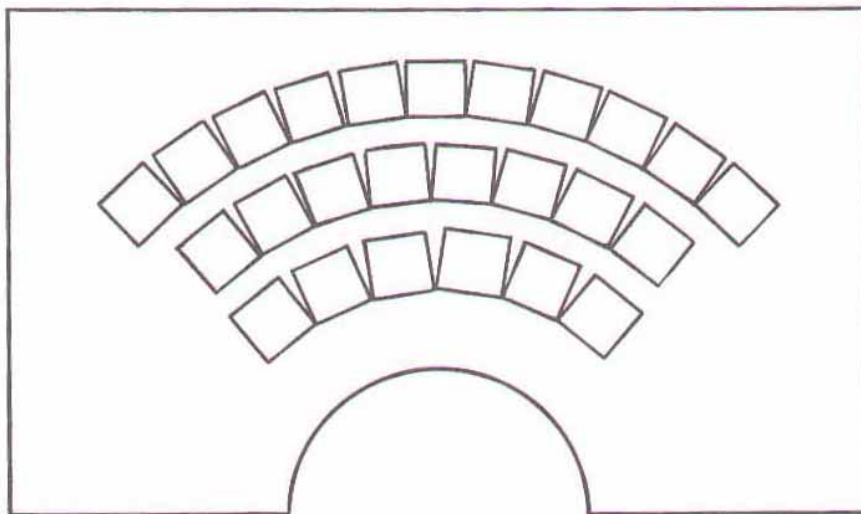
Η συνήθης φροντίδα για τον εκπαιδευτή είναι να τακτοποιήσει τα σύμβολα σωστά σε σειρές σε ορθογώνιο πίνακα. Αυτό λειτουργεί καλά για παιδιά με καλές δεξιότητες στο να δείχνουν. Παιδιά με μικρότερο έλεγχο, ή παιδιά που δείχνουν με δείκτη κεφαλής, δεν μπορούν να φθάσουν όλα τα σημεία ενός ορθογωνίου πίνακα. Δεν θα έχουν επομένως πρόσβαση σε σύμβολα τοποθετημένα έξω από το χώρο στον οποίο φθάνουν. Κάποιοι τύποι εξατομικευμένων πινάκων υποδεικνύονται στα Σχέδια 9, 10 και 11.

Σχέδιο 9. Τοποθέτηση συμβόλων για ένα παιδί που δεν μπορεί να δείξει στην αριστερή μεριά του πίνακα.

Σχέδιο 10: Τοποθέτηση συμβόλων για ένα παιδί που δεν μπορεί να δείξει στη δεξιά πλευρά του πίνακα

Σχέδιο 11: Τοποθέτηση συμβόλων για ένα παιδί που χρησιμοποιεί δείκτη κεφαλής, τον οποίο δεν μπορεί να τον μετακινήσει προς τις γωνίες του πίνακα.

ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ FITZGERALD (F)

Το κλειδί Fitzgerald δημιουργήθηκε το 1926 από την Edith Fitzgerald δασκάλα σε σχολείο κωφών, για να διδάξει τους κανόνες και τη δομή προτάσεων σε κωφά παιδιά. Το σύστημα σχεδιάστηκε για να διδάξει στα παιδιά να ανακαλύπτουν τις λειτουργικές σχέσεις ανάμεσα στα μέρη της πρότασης και να καταλάβουν πώς η σειρά των λέξεων επιδρά στο νόημα των προτάσεων. Η χρήση οπτικών συνθημάτων που παρέχουν οπτικό υπόδειγμα για τη σωστή σειρά των λέξεων, είναι σημαντική και για τη διδασκαλία της γλώσσας.

Οι λέξεις τοποθετούνται σε στήλες ακολουθώντας τους τύπους της σύνταξης. Το σύστημα όπως σχεδιάστηκε επιτρέπει την ανάλυση ή τη σύνθεση σύνθετων τύπων συντακτικών.

Το κλειδί F μπορεί να προσαρμοσθεί έτσι που να αποτελέσει βάση για την τακτοποίηση συμβόλων στον πίνακα. Τα βασικά σύμβολα πρέπει να ομαδοποιηθούν σε αυτές τις κατηγορίες:

Πρόσωπο : εγώ, πατέρας, μητέρα, δάσκαλος, αδελφή, εσύ

Ενέργεια : θέλω, έχω, πάω, αγαπώ

Αντικείμενο : φαγητό, ποτό, παιχνίδι, γράμμα, βιβλίο, TV

Χώρος : σπίτι, τουαλέτα, σχολείο

Χρόνος : σήμερα, αύριο, το Σαββατοκύριακο

ΠΟΙΟΣ ?↓	ΕΝΕΡΓΕΙΑ ^	ΜΙΚΡΗ ΛΕΞΗ	ΣΥΝΘΕΤΗ ΛΕΞΗ	ΤΙ ?	ΠΟΥ ?	ΠΟΤΕ ?⊖

Σχέδιο 12: Παράδειγμα ομαδοποίησης συμβόλων βάση του κλειδιού F.

Αργότερα στη στήλη των «μικρών λέξεων» μπορεί να προστεθούν σύμβολα των άρθρων, των προθέσεων, των αρνητικών μορίων. Καθώς το λεξιλόγιο του παιδιού αναπτύσσεται και προοδεύει η εκμάθηση της γλώσσας, προστίθεται η στήλη «πρόσθετη

λέξη» (περιγραφές ή εκτιμήσεις) π.χ. τα σύμβολα των λέξεων μεγάλο – μικρό – καλό – κακό – χαρούμενο – λυπημένο

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΙΝΑΚΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

Η κατασκευή πινάκων των συμβόλων BLISS πρέπει να είναι όσο γίνεται πιο απλή για να επιτρέπει συμπληρωματικές προσθήκες καθώς το λεξιλόγιο συμβόλων του παιδιού διευρύνεται και αναπτύσσεται η γνώση του στον σχεδιασμό προτάσεων. Ένα χαρτί ματ κομμένο στο μέγεθος του πίνακα δίνει μια καλή επιφάνεια στην οποία μπορούν να τοποθετηθούν τα σύμβολα. Ο πίνακας πρέπει να προστατεύεται με ένα κομμάτι πλεξιγκλάς κομμένο στο μέγεθος του πίνακα και τοποθετημένο έτσι ώστε να επιτρέπει την εύκολη μετακίνηση του για την προσθήκη ή ανακατάταξη των συμβόλων. Η μέθοδος χρήσης του πίνακα καθορίζει και το σχέδιο κατασκευής του.

1. Σχέδιο για απ' ευθείας επιλογή

Τα σύμβολα τοποθετούνται σε μέρη όπου το παιδί μπορεί να τα δείξει με ακρίβεια. Πριν κολληθούν τα σύμβολα στη χάρτινη επιφάνεια είναι καλό να τα τοποθετήσουμε σε αυτήν και να τα σκεπάσουμε με το πλεξιγκλάς για να μπορεί να γίνει πειραματική χρήση των θέσεων των συμβόλων και ο πίνακας να είναι καθαρός και στεγνός.

2. Σχέδιο για την μέθοδο του γραμμικού κώδικα

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να γίνει σε αυτή την περίπτωση είναι η τοποθέτηση ψηφίων. Επειδή το παιδί δεν μπορεί να δείξει απ' ευθείας τα αριθμημένα σύμβολα, πρέπει να τα τοποθετήσουμε σε στήλες βάσει του κλειδιού Fitzgerald. Όταν αριθμούμε τα σύμβολα, είναι χρήσιμο να παραλείπουμε κάποιους αριθμούς μετά το τελευταίο σύμβολο στη στήλη του «ποιος» ώστε να μπορούμε αργότερα να προσθέτουμε σύμβολα π.χ. αν το τελευταίο σύμβολο της στήλης «ποιος» είναι το νούμερο 10, το πρώτο σύμβολο της «δράσης» πρέπει να αριθμηθεί 20 αντί για 11.

Τα ψηφία 0 ως 9 πρέπει να τοποθετούνται εκεί όπου το παιδί μπορεί να τα δείχνει. Για παιδιά που με δυσκολία να δείχνουν, το ψηφίο πρέπει να αναπαριστάται με μια περιοχή με έγχρωμη διάφανη επιφάνεια. Έτσι αντί να χρειάζεται να αγγίξει το παιδί το ψηφίο αρκεί να αγγίξει μόνο τη χρωματική περιοχή.

3. Σχέδιο για τη μέθοδο κώδικα δύο βημάτων

Το υλικό – το σύνολο των συμβόλων τοποθετημένα σε στήλες και σειρές – πρέπει να τοποθετείται όπου το παιδί μπορεί να το δει εύκολα. Είναι χρήσιμο, το υλικό αυτό να γίνει σε χωριστή κάρτα, παρά απ' ευθείας στη χάρτινη επιφάνεια ώστε να διευκολυνθεί κάποια αλλαγή θέσης η οποία θα κριθεί αναγκαία. Τα ζεύγη αριθμών και χρωμάτων θα πρέπει να τοποθετηθούν σε τέτοια θέση ώστε ο παρατηρητής να μπορεί να πει σε ποιο ζεύγος κοιτάζει το παιδί. Καθώς προοδεύει το παιδί στη μέθοδο, μπορούν να τοποθετηθούν

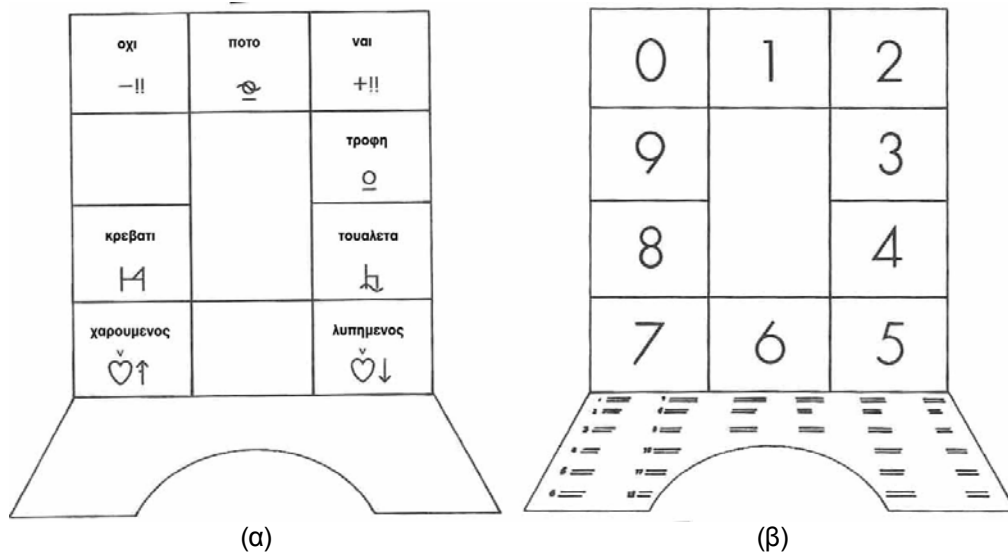
περισσότερα από ένα υλικά. Στην περίπτωση αυτή, το παιδί πρέπει κατά κάποιο τρόπο να υποδείξει ποιο υλικό θα χρησιμοποιήσει πριν δώσει τον κωδικό χρώματος – αριθμού.

4. Σχέδιο για την μέθοδο σάρωσης

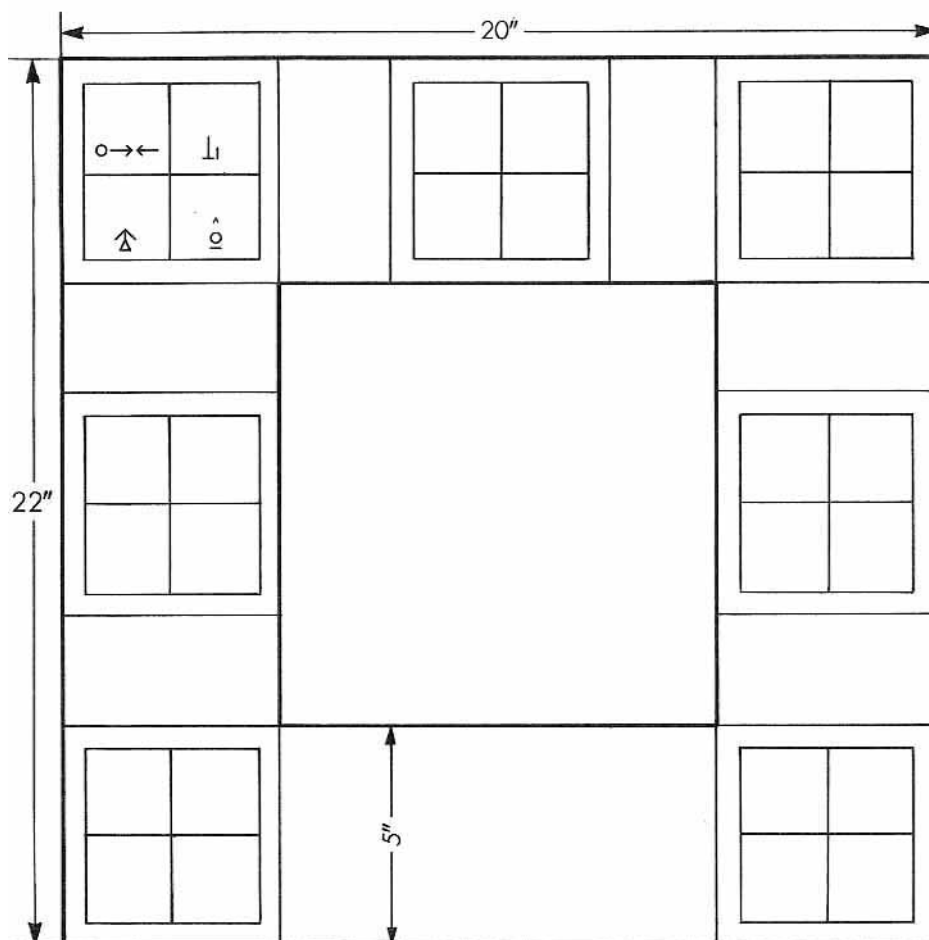
Στη μέθοδο αυτή αρκεί μόνο να δείξει ο χρήστης με νεύμα ότι παρουσιάζεται το επιθυμητό σύμβολο. Ο πίνακας λοιπόν πρέπει να τοποθετείται εκεί που ο χρήστης μπορεί εύκολα να τον παρατηρεί και να βλέπει πώς προχωρά ο σαρωτής. Το απλούστερο σάρωμα είναι το χειρός. Το άτομο που επικοινωνεί με τον χρήστη των συμβόλων δείχνει σε κάθε χώρο στον πίνακα και σημειώνει το νόημα του συμβόλου που ο χρήστης με νεύμα υποδεικνύει όταν ο ενδιαφερόμενος το δείχνει. Οπωσδήποτε η χρήση αυτού του συστήματος είναι καλύτερη από το να μην είναι εφικτή η επικοινωνία με οποιοδήποτε τρόπο, αλλά το μειονέκτημά της είναι η μεγάλη εξάρτηση του χρήστη από το άλλο άτομο. Στη διάθεση των χρηστών υπάρχουν σήμερα αρκετά ηλεκτρομηχανικά συστήματα που θα συζητηθούν αργότερα.

5. Σχέδιο για πίνακα με κάθετη υπόδειξη με το μάτι

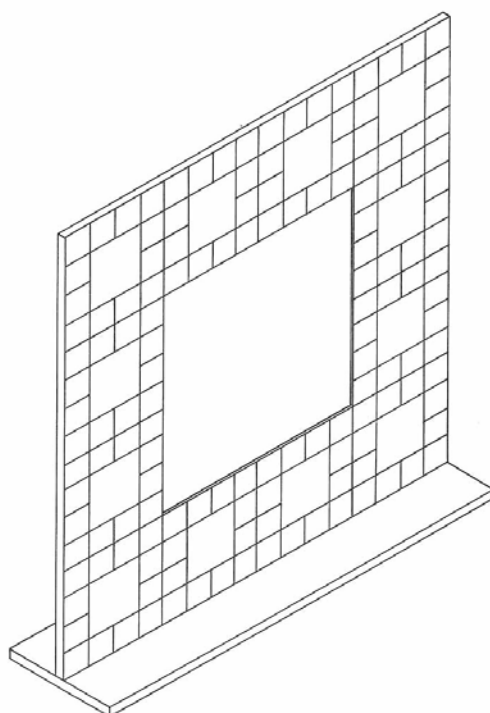
Ένα κομμάτι πλεξιγκλάς υποστηριζόμενο σε κάθετη θέση πρόσωπο προς το παιδί είναι μια καλή επιφάνεια για να τοποθετούμε σύμβολα. Ένα κεντρικό κομμάτι έχει αφαιρεθεί για να διευκολύνει την οπτική επαφή πρόσωπο με πρόσωπο των δυο που θέλουν να επικοινωνήσουν. Λέξεις μεγάλης λειτουργικής αξίας συμβολίζονται γύρω στην περίμετρο (σχ. 13). Αυτό το σύστημα μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και στη μέθοδο γραμματικού κώδικα, τοποθετώντας τα ψηφία γύρω στην περιφέρεια (σχ. 14). Η επικοινωνία αρχίζει με το παιδί να κοιτάζει στο πρόσωπο του άλλου ατόμου μέσα από τον κενό χώρο. Εκείνος κάθετα μπροστά από το παιδί με το πίνακα μεταξύ τους. Ύστερα το παιδί κατευθύνει το βλέμμα του σε ένα αριθμό ή σύμβολο και συνεχίζει να κοιτάζει ώσπου το άλλο άτομο να πει προφορικά το σύμβολο. Το παιδί γυρίζει το βλέμμα του στο άλλο πρόσωπο και ύστερα κοιτάζει άλλο ένα σύμβολο. Αυτή η διαδικασία συνεχίζεται και ο βαθμός δυσκολίας αυξάνει προοδευτικά για χρήστες περισσότερο ικανούς. Στο Κέντρο Αναπήρων Παιδιών στο Οντάριο το πρόγραμμα σχεδιάστηκε σε δυο μέρη ώστε ο χρήστης να μπορεί να περάσει από ένα σύστημα Α που περιέχει 48 σύμβολα σε ένα σύστημα Β που περιέχει περισσότερα από 144. (σχ. 14, 15).

Σχέδιο 13. κάθετο πλεξιγκλάς με υπόδειξη με το βλέμμα για απ' ευθείας επιλογή (α) και για τη μέθοδο γραμμικού κώδικα (β)

Σχέδιο 14. ΣΥΣΤΗΜΑ Α : κάθετος πίνακας 48 συμβόλων του Οντάριο.

Σχέδιο 15. ΣΥΣΤΗΜΑ Β: Κάθετος πίνακας 144 συμβόλων του Οντάριο

Σύστημα Α : Χρησιμοποιώντας αυτό το σύστημα, μπορεί ο χρήστης να δείξει μόνο με δυο κινήσεις των ματιών οποιοδήποτε σύμβολο στον πίνακα. Το μέγεθος του πίνακα είναι 50 εκ. ύψος με 50 εκ. φάρδος, αφήνοντας ένα παράθυρο 25 εκ. που επιτρέπει καλή οπτική επαφή (σχ. 15)

Σύστημα Β : Το σύστημα αυτό χρησιμοποιείται από ένα άτομο με ένα αναπτυγμένο λεξιλόγιο.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΙΝΑΚΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Τα παιδιά που μπορούν να περπατήσουν ακόμη και με βοηθήματα όπως περπατούρες και πατερίτσες έχουν συνήθως δεξιότητες για να δείχνουν. Το πρόβλημά τους είναι το να μεταφέρουν ένα πίνακα συμβόλων καθώς κινούνται.

Μια λύση είναι η κατασκευή πίνακα τύπου άμεσης επιλογής σε ένα υλικό ελαφρύ αλλά σκληρό πχ. κομμάτι πλαστικό ματ καλυμμένο με καθαρό χαρτί. Αυτό μπορεί να προσαρμοστεί στη ζώνη ή σε ένα στήριγμα της πλάτης ή μπορεί να κρεμαστεί στην περπατούρα.

ΗΛΕΚΤΡΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Για κάποια μη ομιλώντα άτομα, τα ηλεκτρομηχανικά βοηθήματα επικοινωνίας έχουν αρκετά πλεονεκτήματα. Πάντως θα ήταν σοβαρό λάθος να αναβάλλει κανείς την εκπαίδευση για επικοινωνία μέχρι να γίνει διαθέσιμο ένα κατάλληλο ηλεκτρομηχανικό βοήθημα. Όταν αρχίζει ένα πρόγραμμα συμβόλων με μικρά παιδιά οι απλοί πίνακες «κατασκευασμένοι στο σπίτι» είναι οι πιο κατάλληλοι. Οι δεξιότητες επικοινωνίας και το

λεξιλόγιο BLISS που δίνονται με τους απλούς πίνακες, θα παρέχουν την βάση για επικοινωνία όταν το παιδί «προαχθεί» για τη χρήση πολύπλοκου ηλεκτρο-μηχανικού βοηθήματος.

Παρακάτω ακολουθούν κάποια παραδείγματα, διαθέσιμων μηχανημάτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκμάθηση –πρόσβαση στην γλώσσα BLISS :

ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΟΗΘΗΜΑΤΟΣ

Πριν συστήσουμε ή απορρίψουμε ένα μηχάνημα επικοινωνίας για ένα άτομο με πρόβλημα λόγου πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τους παρακάτω παράγοντες:

1. Είναι το επίπεδο πνευματικής λειτουργίας του παιδιού τέτοιο που να του επιτρέπει να μάθει να χρησιμοποιεί το βοήθημα ;

Παιδιά με βαρεία νοητική υστέρηση και με χαμηλό επίπεδο γλωσσικής ανάπτυξης δεν μπορούν να αντλήσουν πολλά πλεονεκτήματα από ένα τέτοιο βοήθημα επικοινωνίας. Είναι πολύ πιθανό η πολυπλοκότητα της λειτουργίας του να εμποδίσει την εκμάθηση γλώσσας.

2. Πώς γίνεται ο έλεγχος της μονάδας;

Το βοήθημα είναι άχρηστο για όσα άτομα δεν μπορούν να λειτουργήσουν τους διακόπτες του ελέγχου. Πρέπει να μελετήσουμε τους διαθέσιμους διακόπτες και το αν το ανάπηρο άτομο μπορεί να πειραματισθεί με αυτούς.

3. Πώς είναι η μορφή, το σχήμα, το μέγεθος κλπ του πίνακα και πώς αντιμετωπίζεται από το ανάπηρο άτομο;

Ο αριθμός και το μέγεθος των στοιχείων στην επιφάνεια του πίνακα είναι σημαντικό να ρυθμίζονται ξεχωριστά για κάθε άτομο. Κάποια παιδιά μπορεί να μπερδευτούν αν έχουν τοποθετημένα πολλά σύμβολα ενώ αντίθετα ένας καλός χρήστης συμβόλων δεν θα έχει πολλά πλεονεκτήματα από ένα βοήθημα που διαθέτει λίγα μόνο σύμβολα. Πρέπει επίσης να εξετασθεί αν ο πίνακας μπορεί να αλλάζει όσο οι ικανότητες επικοινωνίας του παιδιού και οι ανάγκες του αλλάζουν.

4. Ποιος είναι ο τρόπος απόκρισης;

Ο τρόπος απόκρισης του συστήματος, σε κάποια βοηθήματα είναι ένα φωτάκι που αναβοσβήνει ή παραμένει αναμμένο για να δείξει την επιλογή του χρήστη. Κάποια βοηθήματα δίνουν φωνητικά στοιχεία απόδοσης (με ηλεκτρονική ή φυσική φωνή) ενώ άλλα δίνουν γραφική απόδοση. Επίσης πρέπει να καθορισθεί εάν η απόδοση πρέπει να

αποθηκευθεί για να επαναπαρουσιασθεί αργότερα ή αν ο παρατηρητής πρέπει να είναι παρών όταν το μήνυμα αποδίδεται.

5. Πώς μπορεί το βοήθημα να χρησιμοποιηθεί ;

Σκέψου με ποιον και πού το παιδί θα επικοινωνήσει και μελέτησε τα προβλήματα που υπάρχουν σχετικά με τη διάθεση του βοηθήματος επικοινωνίας σε εκείνες τις στιγμές. Πολλά βοηθήματα περιγράφονται ως «φορητά», αλλά τα ανάπηρα άτομα συνήθως χρειάζονται κάποιον να τους βοηθήσει να τα μετακινήσουν.

6. Ποιο είναι το αρχικό κόστος και τι υπηρεσίες είναι διαθέσιμες για την συντήρηση και επισκευή του βοηθήματος ;

Η αγορά ζήτησης για μηχανήματα ηλεκτρο – μηχανικής επικοινωνίας είναι μικρή, έτσι δεν είναι δυνατή η μεγάλη παραγωγή. Αυτό το θέμα δημιουργεί υψηλό κόστος ειδικά κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου παραγωγής και μάρκετινγκ. Για κάποια ανάπηρα άτομα όμως ακόμη και ένα υψηλό αρχικό κόστος δικαιολογείται λόγω της σημαντικής επίδρασης του βοηθήματος στη ζωή τους. Ενώ για άλλα άτομα που θα έχουν πολύ μικρή βοήθεια από ένα τέτοιο βοήθημα είναι λογικό να βάζουν το υψηλό κόστος πρώτο σε σχέση με τα πλεονεκτήματά του.